

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ,
МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ**

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Ястремська О. О.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ

Навчальний посібник

Харків. Вид. ХНЕУ, 2013

УДК [339.166.5:347.211](075.8)

ББК 65.422.5+67.404.3я73

Я85

Рецензенти: докт. екон. наук, професор, директор Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України *Кизим М. О.*; докт. екон. наук, професор Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" *Перерва П. Г.*

Рекомендовано до видання рішенням вченої ради Харківського національного економічного університету.

Протокол № 3 від 05.11.2012 р.

Ястремська О. О.

Я85 Інтелектуальна власність : навчальний посібник / О. О. Ястремська. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2013. – 124 с. (Укр. мов.)

Подано теоретичні основи формування системи відносин інтелектуальної власності, особливості розвитку промислової власності, авторських та суміжних прав. Розкрито актуальні проблеми комерціалізації інтелектуальної власності, міжнародного співробітництва у цій сфері та формування інституту інтелектуальної власності в Україні.

Рекомендовано для студентів вищих навчальних закладів.

ISBN 978-966-676-568-3

УДК [339.166.5:347.211](075.8)

ББК 65.422.5+67.404.3я73

© Харківський національний економічний університет, 2013
© Ястремська О. О., 2013

Зміст

Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретичні засади формування системи відносин інтелектуальної власності	7
1. Інтелектуальна власність як економіко-правова категорія.	7
1.1. Еволюція теоретичних уявлень про зміст та структуру відносин власності	7
1.2. Економіко-правовий зміст інтелектуальної власності	8
1.3. Структура інтелектуальної власності.....	12
План семінарського заняття.....	15
Контрольні запитання для самостійної роботи.....	15
2. Сутність та структура промислової власності	15
2.1. Економіко-правові відносини щодо об'єктів патентного права.....	15
2.2. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг як важлива складова інтелектуальної власності	24
2.3. Відносини щодо нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності	26
План семінарського заняття.....	29
Практичне завдання.....	30
Контрольні запитання для самостійної роботи.....	31
3. Особливості формування та розвитку авторського та суміжних прав	32
3.1. Сутність та специфіка авторського права.....	32
3.2. Особливості формування та реалізації суміжних прав	45
План семінарського заняття.....	50
Контрольні запитання для самостійної роботи.....	50
Розділ 2. Передумови та стимули розвитку інтелектуальної власності в ринковій економіці	50
4. Охорона та захист прав інтелектуальної власності	50
4.1. Потреба охорони та захисту прав інтелектуальної власності	50
4.2. Охорона прав промислової власності.....	53
4.3. Охорона авторського та суміжних прав	63

План семінарського заняття	68
Практичні завдання.....	68
Контрольні запитання для самостійної роботи.....	71
5. Актуальні проблеми комерціалізації інтелектуальної власності	71
5.1. Сутність і механізм комерціалізації інтелектуальної власності	71
5.2. Ліцензійні угоди, їх структура та класифікація.....	79
5.3. Економічна ефективність ліцензування	81
План семінарського заняття	83
Практичні завдання.....	83
Контрольні запитання для самостійної роботи.....	84
6. Міжнародне співробітництво в сфері інтелектуальної власності	84
6.1. Проблеми формування глобального ринку прав на об'єкти інтелектуальної власності	84
6.2. Міжнародне співробітництво у сфері патентного права	92
6.3. Міжнародні аспекти охорони та захисту авторського та суміжних прав	95
План семінарського заняття	96
Практичне завдання.....	96
Контрольні запитання для самостійної роботи.....	98
7. Формування інституту інтелектуальної власності в Україні	99
7.1. Роль та значення інтелектуальної власності у формуванні національної інноваційної системи.....	99
7.2. Проблеми та перспективи розвитку інтелектуальної власності в Україні	100
План семінарського заняття	107
Практичні завдання.....	107
Контрольні запитання для самостійної роботи.....	107
Словник основних термінів.....	108
Рекомендована література.....	119

Вступ

Туризм є складним багатоаспектним явищем, безпосередньо пов'язаним з прогресом суспільства, що сприймає всі нововведення, які впливають на його розвиток. Це підтверджується, насамперед, виникненням нових видів туризму, який є соціально-економічною системою, оскільки є складовою частиною як економічного, так і соціального середовища суспільства. З одного боку, туризм сприяє розширенню людського пізнання світу, з іншого – впливає на розвиток галузей господарства і формує економічні переваги, що створює мультиплікативний ефект розвитку внутрішнього і зовнішнього туризму. Як економічне явище туризм пов'язаний з підприємницькою діяльністю, наданням послуг, як соціальне явище туризм є невіддільним від попиту на туристичні послуги та їх споживання відповідно до потреб споживачів, їх доходів, якості життя, відпочинку та ін. В умовах сьогодення туризм трансформувався в глобальне явище, як у соціальному вимірі (за кількістю споживачів туристичних послуг та країн, зацікавлених в їх зростанні), так і за економічним впливом (стимулюванням компліментарних галузей економіки та розподіленням економічних благ), що сприяє отриманню загальних вигід національними економіками. Активність розвитку сфери туризму взагалі та окремих суб'єктів господарювання залежить від багатьох чинників, основними з яких в умовах інформаціологічної економіки, є використання нематеріальних активів, тобто об'єктів інтелектуальної власності. Тому туристичні підприємства повинні активно використовувати свої нематеріальні активи для активізації діяльності та капіталізації.

Завданнями управління інтелектуальною власністю є створення, виявлення та вибір виду правової охорони, ефективне використання й захист прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Здатність виконувати ці завдання – найважливіші складові кваліфікації сучасного фахівця. Після опанування дисципліни студенти повинні набути таких компетентностей. У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати**: економіко-правовий зміст інтелектуальної власності; структуру інтелектуальної власності; сутність і структуру промислової власності; сутність і специфіку авторського права; особливості формування та реалізації суміжних прав; сутність і механізм комерціалізації інтелектуальної власності; структуру та класифікацію ліцензійних угод; особливості захисту прав інтелектуальної власності; міжнародні аспекти розвитку інтелектуальної

власності; роль і значення інтелектуальної власності у формуванні національної інноваційної системи.

У процесі вивчення навчальної дисципліни у студентів повинні бути сформовані **вміння**: прогнозувати й критично оцінювати можливості підприємства щодо створення та комерційного використання об'єктів інтелектуальної власності; розробляти перспективні плани заходів зі створення та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності; розробляти заходи щодо стимулювання інтелектуальної діяльності та втілення її результатів у виробництво; оформлювати договори на придбання, створення, передачу прав та продаж об'єктів інтелектуальної власності; розробляти та оформляти заявкові документи на об'єкти інтелектуальної власності на предмет видачі охоронних документів; реалізовувати заходи щодо підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності інтелектуальної діяльності підприємства; організовувати комерційні зв'язки з організаціями з приводу розроблення та використання об'єктів інтелектуальної власності; забезпечувати ефективну взаємодію структурних підрозділів підприємства, задіяних в інтелектуальній діяльності.

Основними навичками студентів є такі: виявляти можливості підприємства щодо створення об'єктів інтелектуальної власності; проводити постійний моніторинг стану використання об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві; описувати сутність та патентну новизну об'єктів інтелектуальної власності; визначати соціально-економічну ефективність від запровадження об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві; розраховувати вартість об'єктів інтелектуальної власності; здійснювати контроль щодо охорони прав на об'єкти промислової власності, авторських і суміжних прав; забезпечити об'єктивну оцінку власного освітньо-професійного, інтелектуального потенціалу; ініціювати організацію процесу відтворення та ефективного використання інтелектуального потенціалу підприємства.

Автономність студентів після вивчення дисципліни полягає у здатностях: самостійно визначати перспективні об'єкти інтелектуальної власності; визначати вартість об'єктів інтелектуальної власності; здійснювати аналіз стану об'єктів інтелектуальної власності; формувати документи щодо комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності.

Комунікативність полягає у здатності студентів: формувати інформаційні зв'язки з потенційними клієнтами; визначати моделі взаємодії з партнерами; формувати команду проекту; взаємодіяти з членами команди проекту.

Розділ 1. Теоретичні засади формування системи відносин інтелектуальної власності

1. Інтелектуальна власність як економіко-правова категорія

1.1. Еволюція теоретичних уявлень про зміст та структуру відносин власності

Проблеми змісту та структури відносин власності привертали увагу мислителів різних епох. Системність і багатогранність цієї категорії знайшли відображення у дослідженнях економістів, філософів, істориків, політологів, які виходили з власних теоретико-методологічних підходів та уподобань. Серед великої кількості дефініцій можна виокремити трактування власності як категорії влади, відносин привласнення, засобу об'єктивізації особистості шляхом вкладення волі в певну річ, крадіжки спільного майна, способу поєднання робітників із засобами виробництва, сукупності суспільних відносин, системи доступу до обмежених ресурсів, санкціонованих державою та суспільством, поведінкових відносин тощо.

Становлення позитивного знання та його розрив з релігією в епоху Нового часу, започаткування у XVII ст. у працях французьких просвітників Вольтера, Д. Дідро, Гельвеція К. А., Гольбаха П. А., Руссо Ж.-Ж. теорії природного права, швидкий розвиток природничих, точних наук сприяли радикальному переосмисленню концепцій власності що існували на той час. На зміну уявленням про власність як про владу приходить усвідомлення власності як важливого механізму узгодження інтересів окремих індивідів та суспільства в цілому щодо задоволення існуючих потреб [1; 12; 13].

Сучасні тенденції розвитку відносин власності пов'язані з посиленням багатоваріантності, багатоманітності її типів, форм та систем; демократизацією, деперсоніфікацією та індивідуалізацією процесів привласнення, урізноманітненням об'єктів та суб'єктів відносин власності, ускладненням та збагаченням її соціально-економічного змісту. Відтак загострюється потреба у глибокому теоретичному осмисленні та адекватному відображенні нових реалій, що виникають у процесі постіндустріальної транс-

формації економіки та суспільства, зміни наукової картини світу на основі усвідомлення складної динаміки і суперечливої єдності економічних, соціальних та духовних процесів. Саме тому сучасна теорія власності відрізняється плюралізмом наукових підходів, альтернативних течій і шкіл, які конструктивно співпрацюють та конкурують між собою, збагачуючи тим самим економічну науку [13; 20], що подано у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Трактування теорій власності у сучасній економічній теорії

Підхід	Трактування власності
Етико-економічний	Власність за своєю природою є духовним, а не матеріальним началом, вона дана людині Богом, природою і є предметним продовженням її особистості. Наголос на постійному духовному самовдосконаленні власників, їх відповідальності перед суспільством
Соціально-економічний	Власність визначається як сукупність відносин між економічними суб'єктами з приводу відчуження і привласнення засобів виробництва та його кінцевих результатів. Відносини власності утворюють певну систему, яка включає відносини з приводу привласнення об'єктів власності, економічних форм їх реалізації та господарського використання. Власність визначає суспільний спосіб поєднання робітників із засобами виробництва, його цілі та мотиви, характер розподілу і споживання створеного продукту, класову і соціальну структуру суспільства
Економіко-правовий	Власність є результатом суспільного договору, санкціонованими суспільством поведінковими відносинами з приводу доступу і використання рідкісних ресурсів. Під кутом зору окремих економічних суб'єктів права власності виступають як пучки правочинностей на прийняття рішень з приводу того чи іншого ресурсу, а з погляду суспільства вони виступають як "правила гри", що упорядковують відносини між економічними суб'єктами, знижують невизначеність та формують відповідну систему стимулів

1.2. Економіко-правовий зміст інтелектуальної власності

Інтелектуальна власність як результат розумової творчої діяльності є багатоаспектною, складною категорією, яка привертає все більшу увагу

науковців за умов гуманізації та соціалізації економічного розвитку провідних держав світу.

Уперше поняття "інтелектуальна власність" було використане в Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), прийнятій 14 липня 1967 року у Стокгольмі. У затвердженій раніше Бернській конвенції про охорону літературних і художніх творів (9 вересня 1886 року) використовувався термін "результати інтелектуальної діяльності" у виробничій, науковій, літературній та художній сферах.

Водночас основні інститути інтелектуальної власності (патенти, авторське право) виникли у країнах Західної Європи ще у XVII – XVIII ст. Так, у першому патентному законі, прийнятому в Англії у 1623 році, проголошувалося виключне право кожного творця технічної новації на монопольне користування вигодами від її застосування протягом 14 років. Водночас "Статут королеви Анни", прийнятий у цій країні у 1710 році, надавав авторам літературних творів виключне право на їх публікацію протягом 14 років з моменту їх написання та можливість продовження цього терміну за життя автора ще на 14 років. Аналогічні закони приймалися у цей період і в інших західноєвропейських країнах.

Трактування терміна "інтелектуальна власність" у сучасній економічній літературі характеризується співіснуванням, конкуренцією та поєднанням різних теоретико-методологічних підходів, сформованих представниками провідних наукових шкіл та напрямів економічних досліджень [1; 18].

У рамках етико-економічного підходу відносини інтелектуальної власності оголошуються дійсним буттям особистості, оскільки людина здатна відчужувати лише те, що не є її субстанціональною сутністю. Відтак специфіка інтелектуальної власності пов'язується з невідчужуваністю розуму, здібностей, моральних та релігійних переконань окремих індивідів. Водночас робиться наголос на тому, що ступінь розвитку особистості, її свобода, моральний та духовний рівень визначають повноту розвитку та зрілість відносин власності того чи іншого суспільства.

Прихильники соціально-економічного підходу трактують інтелектуальну власність як історично сформовані суспільні відносини, що складаються між суб'єктами господарювання з приводу привласнення результатів їх інтелектуальної діяльності. При цьому основна увага приділяється майновим суспільним відносинам, пов'язаним зі створенням та використанням інтелектуальних продуктів як специфічних об'єктів товарно-грошових відносин.

Водночас, на думку переважної більшості дослідників, інститут інтелектуальної власності глибоко пов'язаний з концепцією пучка прав власності, що уможлиблює широке використання у сучасній теорії інтелектуальної власності економіко-правового підходу [17].

Згідно з цим підходом інтелектуальна власність має двоїстий економіко-правовий характер і розкривається у єдності економічних і юридичних відносин, властивих тому чи іншому суспільству. Сформоване в рамках неоінституціоналізму розуміння власності як пучка конкретних правочинностей, або прав, які у випадку необхідності можуть подрібнюватися і розподілятися між різними особами, зміцнює пізнавальний потенціал економічної науки щодо дослідження проблем інформаційного суспільства.

Дослідження власності як санкціонованих поведінкових відносин, набору (пучка) часткових повноважень, сукупність яких формує "повне" право власності, дає змогу подолати спрощений, поверхневий підхід до питання про співвідношення економічних і юридичних аспектів суспільного життя. За цих обставин дослідження взаємозв'язку економічної та юридичної сторін відносин власності не обмежується виявленням ступеня їх адекватності, первинності та вторинності, сутності та її зовнішнього прояву. Більш виваженим стає розуміння правових і економічних відносин власності як таких, що перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності [12].

У рамках економіко-правового підходу права інтелектуальної власності трактуються як норми, що регулюють і закріплюють (у визначених законом випадках) за фізичними та юридичними особами майнові та особисті немайнові права на результати інтелектуальної діяльності. Водночас стверджується, що саме через правову форму інтелектуальні продукти включаються в процес економічного кругообігу та трансформуються в економічні блага (ресурси, джерела доходів, капітал) [14; 15; 23].

Інтелектуальна власність у широкому розумінні означає закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній і художній сферах [23].

Інтелектуальна діяльність – це творча діяльність, а творчість – це цілеспрямована розумова робота людини, результатом якої є щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, унікаль-

ністю. Чим вищий інтелектуальний потенціал індивідуума, тим цінніші результати його творчої діяльності – інтелектуальна власність.

Для людини характерні два види творчості – художня і технічна. Результатом художньої творчості є літературні і художні твори. Результатом технічної творчості – винаходи, промислові зразки, комерційні таємниці тощо.

Результати художньої творчості використовуються в гуманітарній сфері для збагачення внутрішнього світу людини, формування його світогляду. Результати ж технічної творчості застосовуються переважно у сфері виробництва товарів і надання послуг. Вони сприяють підвищенню технічного рівня суспільного виробництва, його ефективності, забезпечують конкурентоспроможність вироблених товарів і послуг.

За сформованою історичною традицією результати технічної творчості називають об'єктами права промислової власності, або "промисловою власністю". Поняття "промислова власність" іноді помилково отожднюється з матеріальними об'єктами промисловості – будинками, спорудами, устаткуванням. Але це не так. Промислова власність – це вид інтелектуальної власності. Слово "промислова" у цьому словосполученні закріпилося, очевидно, у результаті того, що вона застосовується, головним чином, у промисловості, що є сектором економіки, зацікавленим у ній [23].

Слід підкреслити, що під інтелектуальною власністю розуміють не результат інтелектуальної діяльності людини як такий, а право на цей результат. На відміну від матеріальних об'єктів, тобто таких, що можна відчутися на дотик, наприклад, книги, автомобіль, право не можна відчутися на дотик. Отже, інтелектуальна власність є нематеріальним об'єктом.

Об'єктом власності є право на результати інтелектуальної діяльності людини. Це право має подвійну природу. З одного боку, творець (автор) нематеріального об'єкта власності і творець матеріального об'єкта власності мають подібні права власності, тому що право на результат творчої діяльності забезпечує його власнику виняткову можливість розпоряджатися цим результатом на свій розсуд, а також передавати іншим особам, тобто воно подібне до права власності на матеріальні об'єкти (майновим правом). З іншого боку, поряд з майновим правом, існує деяке духовне право творця на результат творчої праці, так зване право автора. Тобто автор має сукупність особистих немайнових (моральних) прав, що не можуть відчужуватися від їхнього власника в

силу їхньої природи, та майнових прав. Іншими словами, якщо майнове (економічне право) на результат творчої праці може бути віддільним від творця (переданим іншій особі в обмежене чи необмежене користування), то моральне (немайнове) право автора невіддільне від творця і не може бути передано іншій особі [18].

Таким чином, право інтелектуальної власності є сумою тріади майнових прав (права володіти, права користуватися, права розпоряджатися) та немайнових прав (право на авторство, право на недоторканість твору тощо).

Деякі науковці вважають, що право інтелектуальної власності – це виключне право правовласника дозволяти або забороняти іншим особам користуватися результатами творчої діяльності. Але в українському законодавстві закріплена конструкція права інтелектуальної власності, що відображає суму майнового та немайнового прав.

Тим не менше, Цивільним кодексом України (ст. 424) визначено, що майнові права це:

право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;

виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;

виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання.

Майнові й особисті (немайнові) права на результат творчої діяльності взаємозалежні і найтіснішим чином переплетені, утворюючи нерозривну єдність. Двоякість права є найважливішою особливістю інтелектуальної власності.

1.3. Структура інтелектуальної власності

Інтелектуальна власність охоплює дві сфери прав:

промислову власність (права, що стосуються результатів інтелектуальної діяльності у процесі науково-дослідних і проектно-конструкторських розробок);

авторське право і суміжні права (права щодо літературних, наукових та художніх творів, творів мистецтва тощо) [1].

Розмежування прав інтелектуальної власності на майнові та особисті немайнові права уможлиблює існування відповідних суб'єктів.

Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать за заповітом або за договором особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності.

Відповідно до Закону України "Про власність" суб'єктами права інтелектуальної власності визначаються громадяни, юридичні особи і держава. Держава може стати суб'єктом зазначення прав у чітко визначених законом випадках. Однак у Цивільному кодексі України держава як суб'єкт права не згадується. Найближчим часом це протиріччя повинно бути усунуте.

Слід відзначити, що сучасні дослідники розмежовують: економічних суб'єктів, які є авторами творів (винаходів); економічних суб'єктів, які володіють творами (патентами на винахід).

Об'єкти інтелектуальної власності – це права власності юридичних і фізичних осіб на результати або прояв творчої розумової діяльності, таланту в науково-технічній, виробничій або гуманітарній сферах. При цьому важливо зазначити, що творчі результати інтелектуальної діяльності охоплюють широке коло результатів людської діяльності. Однак усі ці результати можуть бути специфіковані як об'єкти інтелектуальної власності внаслідок обмежувальних причин, пов'язаних:

1) із властивостями певних результатів інтелектуальної діяльності як суспільних благ, що характеризуються неконкурентністю та невиключністю (з цієї причини об'єктами інтелектуальної власності не можуть бути тексти законодавчих, адміністративних і судових документів; державні символи та знаки тощо);

2) надзвичайно високими витратами верифікації автора – власника об'єкта інтелектуальної власності (так, для третіх осіб практично неможливо верифікувати авторів анекдотів як творів усної народної творчості);

3) спеціальним виключенням окремих результатів інтелектуальної творчої діяльності зі сфери дії тих чи інших інститутів шляхом прямої вказівки на таке виключення (наприклад, програми для електронних обчислювальних машин виключаються зі сфери дії патентного права).

Усе у цьому світі має початок і кінець. Об'єкт інтелектуальної власності не є винятком. Можна виділити п'ять етапів життєвого циклу об'єкта інтелектуальної власності, а саме: створення об'єкта інтелектуальної власності, набуття прав на об'єкт інтелектуальної власності,

використання (комерціалізація) прав на об'єкт інтелектуальної власності, захист прав інтелектуальної власності, утилізація об'єкта інтелектуальної власності.

Створення об'єкта інтелектуальної власності розпочинається з ідеї. Наприклад, це може бути ідея винаходу або художнього твору. У підприємницькій діяльності ідеї, як правило, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності технологій або виробів. Далі йде розроблення цієї ідеї. Наприклад, якщо це винахід, то необхідно зробити патентний пошук, щоб переконатися, що таких винаходів ще не було. Потім перевірити цю ідею експериментально. Закінчується створення об'єкта інтелектуальної власності оформленням його на матеріальному носії (папері, електронному носії тощо) таким чином, щоб він став зрозумілим для інших осіб [21].

Набуття прав на об'єкт інтелектуальної власності, як правило, завершується отриманням від держави охоронного документа – патенту або свідоцтва на нього. Наявність такого документа великою мірою унеможлиблює порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності з боку недобросовісних конкурентів.

Використання прав на об'єкти інтелектуальної власності є найпродуктивнішим етапом їх життєвого циклу. До цього етапу об'єкти інтелектуальної власності не приносили користі розробнику. Навпаки, витрачалися кошти на їх створення та набуття правової охорони. І тільки на етапі використання (комерціалізації) компенсуються попередні витрати, а також одержується прибуток – власне те, для чого в більшості випадків створюються об'єкти інтелектуальної власності.

Захист прав здійснюється у випадку, коли ці права порушуються недобросовісним конкурентом. Чинне законодавство України надає власнику прав на об'єкт права інтелектуальної власності декілька шляхів захисту своїх прав. Зараз розгляд справ, пов'язаних із правами інтелектуальної власності, здійснюється в адміністративному або судовому порядку.

Утилізація є останнім етапом життєвого циклу об'єкта інтелектуальної власності. Оскільки за визначенням об'єкт інтелектуальної власності є нематеріальним, то немає необхідності його знищувати або переробляти у щось інше. Просто після закінчення юридично визначеного строку дії прав інтелектуальної власності він зникає як об'єкт власності і переходить у суспільне надбання. Тобто будь-хто може його використовувати без дозволу правовласника.

Контрольні запитання

1. Визначте поняття "інтелектуальна власність" у сучасній економічній літературі.
2. Наведіть еволюцію наукових підходів до сутності інституту інтелектуальної власності.
3. Наведіть структуру права інтелектуальної власності.
4. Перелічіть і дайте характеристику суб'єктів відносин інтелектуальної власності.
5. Класифікуйте об'єкти інтелектуальної власності.

План семінарського заняття

1. Зародження теорії власності в епоху Стародавнього світу та Середньовіччя.
2. Еволюція теорії власності у XVII – XIX ст.
3. Сучасна теорія власності.
4. Сутність та структура інтелектуальної власності.

Контрольні запитання для самостійної роботи

1. Як трактується сутність поняття "інтелектуальна власність" у сучасній економічній літературі?
2. Охарактеризуйте еволюцію наукових підходів до сутності інституту інтелектуальної власності.
3. Розкрийте структуру права інтелектуальної власності.
4. Охарактеризуйте суб'єктів відносин інтелектуальної власності.
5. Як можна класифікувати об'єкти інтелектуальної власності?

2. Сутність та структура промислової власності

2.1. Економіко-правові відносини щодо об'єктів патентного права

Сучасну епоху можливо охарактеризувати як епоху технологічних суспільств, тобто суспільств, у яких визначальною ланкою у виробництві матеріальних благ є технології. Щоб вижити в конкурентній боротьбі,

потрібно виробляти конкурентоспроможні товари. Цього можна досягти, якщо безупинно вдосконалювати технологічні процеси для їхнього виробництва. А це можливо здійснити тільки за рахунок використання результатів інтелектуальної діяльності, а саме науково-технічної творчості, тобто об'єктів промислової власності: винаходів, корисних моделей, промислових зразків, ноу-хау тощо. Безперечно, результати такої діяльності будуть більш вагомими, особливо у сфері оборони, якщо вони отримані своїми громадянами [1; 27].

Одна з основних властивостей інтелектуальної власності полягає в тому, що вона повинна приносити матеріальну чи іншу користь. Це може бути додатковий прибуток, отриманий від використання інтелектуальної власності у сфері матеріального виробництва. Іноді інтелектуальна власність у явному вигляді може не приносити прибутку, але створюючи додаткові труднощі для конкурентів, полегшує тим самим просування власних товарів і послуг на ринок. Нарешті, вона може сприяти духовному розвитку громадян.

Однак для того щоб одержати ту чи іншу користь від права на об'єкт інтелектуальної власності, необхідно спочатку його створити, а для цього потрібно витратити фінансові, людські та інші ресурси. Тому якщо на даному підприємстві розроблена нова технологія одержання виробів з використанням власного об'єкта інтелектуальної власності, а конкурент почав незаконно виготовляти ці ж вироби за цією самою технологією, то його вироби виявляться дешевшими, а отже і більш конкурентоспроможними. Таким чином, творець об'єкта інтелектуальної власності опиниться у невідносприятливому становищі.

Мабуть уперше на цю обставину звернули увагу в Англії в період швидкого розвитку мануфактури. Уже на початку XIV століття королівською владою там надавалися особливі привілеї особам, що займалися створенням нових виробництв. Така підтримка прийняла форму дарування особі, що впровадила нову технологію, виключного права користування цією технологією протягом часу, достатнього для її освоєння. Дане виключне право давало розробнику перевагу в конкурентній боротьбі. Королівство, у свою чергу, одержувало нову технологію виробництва, що сприяло зміцненню його економічного становища. Такі права закріплювалися документом, що називався патентною грамотою, що означало "відкритий лист", оскільки він мав печатку в кінці, а не на згорнутому

листі. Згодом наданням такого права стали зловживати, використовуючи його для збільшення надходжень у скарбницю. З'явилися протести, і питання, пов'язані з патентами, стали вирішувати в судовому порядку. Класичним прецедентом стала "Справа виробників сукна з Іпсвіча" (1615 рік), при слуханні якої було заявлено: "Але якщо людина привнесла в королівство новий винахід або нове ремесло, ризикуючи при цьому життям і майном та витративши свої засоби тощо, чи якщо людина зробила нове відкриття, то в подібних випадках король своєю милістю і прихильністю у відшкодування його витрат може подарувати йому привілей користуватися таким ремеслом чи промислом тільки визначений час, оскільки на початку люди королівства перебувають у наведенні щодо цього ремесла і не мають ні знань, ні навичок, щоб користуватися ним. Але коли термін патенту минає, король може знову подарувати його".

Для того, щоб покінчити із зловживанням даруванням особливих прав, у 1628 році був прийнятий статус про монополії. Відповідно до цього статусу, не мали сили всі монополії, дарування і пільги, за винятком "будь-яких патентних грамот і грамот на привілеї на термін, який дорівнює рокам чи менше, що повинні від цього часу видаватися на виключне право на виготовлення будь-якого виду нових виробів у межах цього королівства дійсному і першому винахіднику таких виробів, яким ніхто інший з часу видачі таких патентних грамот і грамот на привілеї не повинен був користуватися" [14].

Зрозуміло, згодом система патентного права була багато в чому вдосконалена. Але вже на початку XVII століття були закладені його основи. Патенти, як вид інтелектуальної (промислової) власності використовуються дотепер як інструмент, що регулює створення і передачу нових технологій.

Іншим об'єктом промислової власності, історія якого виходить з глибини століть, є торговельні марки. Такі знаки у вигляді символів зображувалися ремісниками на товарах, що виготовлялися ними чи ставилися скотарями як тавро на тварині в давні часи. Однак незважаючи на поважний вік, вони реалізували важливий елемент законодавства про товарні знаки, що діє і зараз, а саме: фіксували зв'язок між товаром і виробником.

Термін "товарні знаки" (торгівельні марки) почали вживати тільки в XIX столітті. З цього ж часу вони стали виконувати нинішню роль у

поширенні товарів, доведенні їх до покупця, розширенні торгівлі. Однак чим ширше застосовували торговельні марки, тим більше було випадків їхнього незаконного копіювання. Тому в середині минулого століття англійськими судами були вироблені засоби захисту проти таких порушень. Так народилася відома заборона на ведення справи під іншим ім'ям: ніхто не мав права видавати свої товари за товари іншої особи [15].

У 30 – 40-х роках ХХ століття було практично завершено розвиток законодавства про торговельні марки (Німеччина, 1936 рік; Британія, 1938 рік; США, 1946 рік). Ці закони в основному не втратили чинності і на сьогодні [15].

Термін "промислова власність" вперше був ужитий у статті 1 Паризької конвенції про охорону промислової власності (1883 рік). Він охоплює широке коло об'єктів: винаходи (нові технічні рішення), корисні моделі, промислові зразки (дизайн промислових виробів), символи чи позначення, які проставляються на промислових výroбах (товарні знаки) або використовуються при наданні послуг (знаки обслуговування), найменування фірм, зазначення місць походження товарів, виробничі секрети, захист від недобросовісної конкуренції тощо. Термін "промислова власність" використовують у зв'язку з тим, що об'єкти інтелектуальної власності оцінюються насамперед під кутом зору промислової придатності, економічної ефективності, прибутковості під час використання у виробництві. Водночас до складу промислової власності входять об'єкти, що безпосередньо стосуються не лише виробничої (винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо), а й до комерційної (знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, географічні зазначення тощо) сфер [16; 23].

Основними ознаками, що дають можливість поєднати ці об'єкти в одну групу, є такі.

1. Застосування в сфері виробничої або комерційної діяльності.
2. Основна цінність стосується змісту рішень, запропонованих авторами.
3. Економічна ефективність, здатність приносити прибуток.
4. Необхідність спеціальної реєстрації.
5. Наявність офіційних охоронних документів.

Необхідність реєстрації та видачі спеціальних охоронних документів (патентів, свідоцтв) для цих об'єктів зумовлена тим, що на відміну від інших складових інтелектуальної власності (літературних, художніх

творів) для об'єктів промислової власності великою є ймовірність створення ідентичних продуктів незалежними одна від одної особами, оскільки одне й те саме рішення щодо продукту, способу або зовнішнього вигляду виробу може бути розроблене різними способами [13].

Необхідною умовою для ефективного створення і використання об'єктів промислової власності є наявність у країні патентної системи. Тому країни, у яких відсутня патентна система, створюють її, а країни, де такі системи, будучи успадкованими з минулого, уже не відповідають новим потребам і викликам часу, намагаються вдосконалити їх.

Створення національної патентної системи промислової власності переслідує подвійну мету. З одного боку, необхідно законним чином оформити економічні і моральні права авторів і власників об'єктів промислової власності, а з іншого боку – стимулювати в рамках державної політики творчу активність громадян, сприяти поширенню та застосуванню її результатів, заохочувати чесну торгівлю.

Відображена в патентній документації технічна, технологічна і правова інформація дає можливість заощаджувати час, гроші і сили в процесі науково-дослідної діяльності, не повторювати роботу, вже виконану іншими.

Патентна документація дозволяє виявляти альтернативні технології, якими можна замінити менш сучасні існуючі технології. На основі аналізу патентної документації можна дати оцінку конкретній технології, розглянути її на предмет упровадження чи ліцензування.

Патентна документація слугує також для виявлення підприємств, що діють у тій чи іншій сфері технології, зокрема, конкурентів. Нарешті, вивчення патентної документації допомагає знаходити рішення технічних проблем, виявляти сучасний рівень розвитку технології, проводити експертизу науково-технічних програм, визначати пріоритетні напрями розвитку галузей промисловості й окремих виробництв.

Основними суб'єктами відносин промислової власності є фізичні та юридичні особи, в тому числі автори об'єктів промислової власності, власники відповідних охоронних документів, спадкоємці, правонаступники та представники у справах інтелектуальної власності (патентні повірені), суб'єкти інноваційних процесів, кредитно-фінансові, патентно-ліцензійні, консалтингові, сертифікаційні державні та приватні структури тощо [23].

Найважливішими об'єктами патентного права є винаходи, корисні моделі та промислові зразки.

Винахід – це нове оригінальне технічне рішення, що стосується певного продукту (пристрою, речовини, штаму мікроорганізму, культури клітин рослин і тварин) або способу (процесу здійснення дій над матеріальними об'єктами з допомогою матеріальних засобів), здатне забезпечити позитивний ефект.

До винаходів належать такі творчі рішення:

пристрої – системи розташованих у просторі конструктивних елементів, що певним чином взаємодіють між собою (машини, механізми, агрегати, прилади, деталі, вузли тощо);

речовини – штучно створені сукупності взаємопов'язаних інгредієнтів (сплави, розчини, емульсії, пластмаси, кераміка, фарби, мастильні матеріали тощо);

штами мікроорганізмів – спадково однорідні культури мікроорганізмів, що мають або продукують корисні властивості та застосовуються в медицині, сільському господарстві тощо;

культури клітин рослин і тварин – культури окремих клітин (клонів тварин, людини) або консорціуми (поєднання клітин рослин і тварин);

способи – процеси, операції, прийоми, режими, спрямовані на виготовлення продукції або зміну стану предметів матеріального світу (транспортування, регулювання, контроль, діагностика тощо). Поняття способу охоплює також застосування уже відомого пристрою, речовини або штаму за новим призначенням, що потребує встановлення нових властивостей уже відомих об'єктів і визначення нових сфер їх застосування [25].

Однією з особливостей винаходів як об'єктів промислової власності є потреба їх реєстрації, що відбувається за умов патентоспроможності нового технічного рішення. Патентоспроможність винаходу – відповідність винаходу умовам надання правової охорони, передбаченим законодавством. Основні умови патентоспроможності винаходу:

1. Новизна – відсутність аналогічних технічних рішень, а також відомостей, які плямують (ганьблять) новизну винаходу; відсутність розкриття суті винаходу для невизначеного кола осіб настільки, що стає можливим його здійснення (демонстрація на виставці, публікація у пресі, виступ на телебаченні тощо).

2. Неочевидність, винахідницький рівень – наявність оригінальної творчої ідеї, високий якісний рівень винаходу, в основі якого не можуть

лежати суто механічні зміни, покращання або проста комбінація елементів уже відомих досягнень.

3. Корисність, промислова придатність – здатність винаходу функціонувати і бути використаним у господарській діяльності. Тобто йдеться не просто про доцільність або абстрактну суспільну корисність унікального технічного рішення, а про принципову можливість його відтворення, використання та отримання на цій основі позитивного ефекту.

4. Відповідність суспільним інтересам, принципам гуманізму та моралі, відображеним у законодавстві тієї чи іншої країни [44].

Правова охорона винаходів здійснюється за допомогою патенту – юридичного документа, який засвідчує право його власника забороняти іншим особам використовувати, продавати чи імпортувати запатентований винахід.

Основними суб'єктами відносин інтелектуальної власності у сфері винахідництва є:

автор (співавтор) – творець винаходу (окрема особа або група осіб, кожна з яких зробила особистий творчий внесок у створення нового технічного рішення);

патентовласник, у ролі якого можуть виступати: автор, роботодавець (коли йдеться про службові винаходи, створені за дорученням роботодавця або у зв'язку з виконанням винахідником службових обов'язків) або правонаступник названих осіб.

У процесі купівлі-продажу винаходів відбувається товарно-грошовий обмін прав інтелектуальної власності. При цьому ринок винаходів має специфічні ознаки, пов'язані з такими умовами:

існує монополія власника патенту на винахід, що пропонується;

пропозиція винаходів перевищує попит на них, не відбувається затоварювання і зниження конкурентоспроможності нових науково-технічних виробів;

місткість ринку винаходів залежить як від платоспроможного попиту потенційних покупців, так і від науково-технічного потенціалу окремих осіб, організацій, які формують пропозицію нових технічних рішень.

Важливою складовою промислової власності є інститут корисної моделі, який набуває все більшого поширення в галузях, що виробляють товари народного споживання.

Корисна модель – це нове, промислово придатне конструктивне виконання пристрою, тобто нове технічне рішення в галузі механіки стосовно тих об'єктів, які мають просторову структуру. Згідно з визначенням Постійного комітету інформації у сфері промислової власності Всесвітньої організації інтелектуальної власності корисна модель є об'єктом промислової власності, передбаченим деякими національними законами для охорони "другорядних" винаходів шляхом простої реєстрації у патентному відомстві. Натомість запропонований Комісією ЄС підхід до визначення корисної моделі ґрунтується на трактуванні останньої як винаходу, що відрізняється лише спеціальним режимом надання охорони.

Основними умовами надання правової охорони корисним моделям є такі [43]:

1. Новизна. Корисна модель визнається новою, якщо сукупність її суттєвих ознак (тих, що впливають на очікуваний результат) невідома з рівня техніки. Згідно з Директивою про охорону корисних моделей, розробленою Комісією ЄС, корисна модель визнається новою, якщо вона не є частиною рівня техніки (всіх відомостей, які стали загальнодоступними в результаті опублікування, усного розголошення, використання тощо або були подані до патентного відомства країн – членів ЄС до дати подання заявки на цю корисну модель).

2. Промислова придатність. Директива про охорону корисних моделей, розроблена Комісією ЄС, трактує промислову придатність як можливість використання корисної моделі у промисловості або сільському господарстві.

3. Винахідницький рівень. Корисна модель має винахідницький рівень, якщо для фахівця певної галузі він не "дуже очевидно" випливає з рівня техніки. Відтак вимоги до винахідницького рівня корисних моделей нижчі, ніж до винаходів. При цьому важливого значення набувають зручність використання та технічні переваги корисної моделі.

Корисні моделі відрізняються від винаходів такими ознаками:

охоплюють вужче коло об'єктів і стосуються нових технічних рішень в основному в галузі механіки (пристроїв, пристосувань, корисних предметів, які мають просторову форму);

мають нижчий винахідницький рівень;

потребують дешевшої та простішої процедури надання правової охорони;

передбачають коротший термін дії охоронного документа.

Охоронний документ на корисні моделі, який видається у більшості країн світу, називається свідоцтвом. Водночас це може бути "малий патент" (Австралія), "свідоцтво про корисність" (Франція), "короткотерміновий патент" (Бельгія) тощо. Водночас правова охорона не надається корисним моделям, які суперечать суспільним інтересам та загальноприйнятим нормам моралі.

Промисловий зразок – це художньо-конструктивне рішення промислового або ремісничо-кустарного виробу, що визначає його зовнішній вигляд. Таким чином, промислові зразки є результатом творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання, декоративно-естетичного вирішення зовнішнього вигляду виробу, що в міжнародній практиці позначається терміном "дизайн". Найважливішими характеристиками промислового зразка як об'єкта інтелектуальної власності є:

естетична чи декоративна (пов'язана з формою, структурою, кольором та іншими ознаками, які впливають на зорове сприйняття) сторона корисного виробу (побутового чи виробничого призначення);

єдність естетичного та технічного виконання виробу, за якої зовнішня форма виробу невіддільна від його змісту;

можливість багаторазового промислового відтворення, (інакше виріб буде кваліфікований як твір декоративно-прикладного мистецтва, який має унікальні характеристики і охороняється авторським правом).

Види промислових зразків:

1) загальнокорисні – задовольняють художні, естетичні вимоги і одночасно є вирішенням технічних завдань;

промислові рисунки та моделі – стосуються естетичної сутності рисунків виробів;

2) об'ємні – композиції, в основі яких лежить оригінальна тривимірна об'ємно-просторова структура;

площинні – двовимірні, лінійно-кольорово-графічні співвідношення елементів;

комбіновані – поєднання ознак, притаманних об'ємним і площинним промисловим зразкам.

Умови правової охорони промислових зразків:

1. Новизна. Промисловий зразок визнається охороно-здатним, якщо сукупність суттєвих ознак виробу, його забарвлення не відомі з інформації, яка стала загальнодоступною до дати надання йому пріоритету.

2. Оригінальність. Промисловий зразок визнається оригінальним, якщо його суттєві ознаки (естетичні, ергономічні особливості зовнішнього вигляду виробу, його форма, конфігурація, поєднання кольорів) обумовлюють самостійний (не запозичений) творчий характер дизайну виробу.

3. Промислова придатність – можливість використання промислового зразка у промисловій чи іншій сфері господарської діяльності [1].

2.2. Засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг як важлива складова інтелектуальної власності

Поглиблення суспільного поділу праці, глобалізація економіки та постіндустріальні перетворення розвинених країн підвищують роль і значення засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання, а також виробленої ними продукції, виконаних робіт та наданих послуг, покликаних допомогти споживачам зробити свій вибір. Найважливішими критеріями віднесення засобів індивідуалізації до об'єктів інтелектуальної власності є їх охороноспроможність та оборотоспроможність – можливість відокремлення від конкретної юридичної чи фізичної особи (крім географічних зазначень). За умов загострення конкурентної боротьби знаки для товарів і послуг, фірмові найменування, географічні зазначення набувають істотної економічної цінності, оскільки забезпечують зростання обсягів збуту продукції та підвищення прибутків фірм.

Товарний знак – умовне символічне позначення, що слугує для індивідуалізації товарів та ідентифікації джерел їх походження (виробників).

Знаки обслуговування – умовні символічні позначення для індивідуалізації послуг та ідентифікації їх джерел.

Торгівельна (торгова) марка – дослівний переклад англійського терміна "trade mark", що активно використовується у низці міжнародних угод, а також французького терміна "une marque de commerce", що знайшов відображення у Паризькій конвенції про охорону промислової власності. Це поняття найчастіше використовується в ролі найзагальнішого позначення засобів індивідуалізації в маркетингу як товарний знак фірми, що слугує для вирізнення її товарів серед численних аналогів, присутніх на ринку [15].

Фабричний (виробничий) знак – термін, що дає можливість відрізнити виробників продукції від торговців нею (торгівельний знак).

Логотип – словесний товарний знак в особливому графічному виконанні (наприклад, з використанням різних шрифтів).

Слоган – твір, що використовується для маркування товарів (послуг) і охороняється авторським правом.

Бренд – широковідомий товарний знак; набір символів і асоціацій, що формують у суб'єктів ринку позитивний образ продукції фірми. Таким чином, до поняття брэнда входить іміджева складова, яка часто виявляється вирішальною в процесі прийняття рішень щодо купівлі певного товару.

Фірмове найменування – це найменування юридичної особи, суб'єкта господарювання, яке дає змогу ідентифікувати конкретне підприємство в цивільному обігу. На відміну від товарного знака, фірмове найменування є комерційним ім'ям підприємця, нерозривно пов'язаним з його діловою репутацією.

Зазначення походження товарів – це позначення товарів, що походять з певної країни, місцевості, населеного пункту.

За умов сучасної ринкової економіки засоби індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів та послуг є іманентною складовою активів підприємств, невід'ємним елементом товарообігу, своєрідним інструментом його регулювання. Найважливіші функції засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу, товарів і послуг такі [1; 13; 27]:

1. Інформаційна (інформування споживачів щодо виробників товарів, послуг, джерел походження продукції, їх якісних характеристик тощо).

2. Розрізняльна (вирізнення виробників та продукції серед аналогічної, подібної, що пропонується на ринку).

3. Гарантійна (гарантування споживачам певного набору корисних властивостей та рівня якості товарів і послуг).

4. Рекламна (привертання уваги споживачів, стимулювання збуту маркованих товарів, послуг).

5. Захисна (захист від недобросовісної конкуренції).

Будучи важливою складовою нематеріальних активів, які істотною мірою визначають реальну ринкову вартість фірм, засоби індивідуалізації суб'єктів господарювання, товарів та послуг відіграють важливу роль в умовах інформаційного суспільства, оскільки [1]:

сприяють зниженню трансакційних витрат шляхом скорочення витрат споживачів на пошук необхідної інформації, виявлення та оцінку корисних властивостей товарів, захист від опортуністичної поведінки тощо;

виступають потужним фактором підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, їх репутації і престижу в суспільстві;

перетворюються на своєрідну гарантію, зобов'язання щодо більш повного задоволення потреб споживачів на основі впровадження інновацій та поліпшення якості продукції;

сприяють узгодженню інтересів виробників та споживачів за умов неперсоніфікованого обміну, диференціації потреб та засобів їх задоволення.

2.3. Відносини щодо нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності

Ноу-хау – незахищені охоронними документами та неоприлюднені повністю чи частково знання, досвід, навички технічного, виробничого, управлінського, комерційного, фінансового характеру тощо, які мають комерційну цінність і можуть виступати об'єктами відповідних угод.

Вперше термін ноу-хау був використаний у 1916 році в судовій справі Дюранда проти Брауна в США й означав "знати, як застосовувати патент", оскільки йшлося про інформацію, потрібну для впровадження винаходу, але спеціально пропущену заявником у патентному описі, що перешкоджало реалізації винаходу промисловим шляхом.

Таким чином, на сьогодні поняття ноу-хау не має чіткого визначення, що об'єктивно зумовлено постійною зміною, розширенням його змістового наповнення під впливом НТП.

Часто як тотожний терміну ноу-хау використовують термін "комерційна таємниця" – будь-яка інформація, що має справжню або потенційну комерційну цінність через її секретність та недоступність третім особам, до якої немає вільного доступу і відносно якої власник вживає заходи щодо конфіденційності [29].

Необхідно зазначити, що конфіденційність є важливою ознакою ноу-хау, оскільки знання та досвід як невід'ємні складові інтелектуального капіталу відіграють усе більш вагомую роль у сучасній конкурентній боротьбі.

На думку переважної більшості дослідників, залежно від призначення ноу-хау структурують таким чином:

науково-технічні (знання, досвід та навички щодо науково-дослідних, технологічних, виробничих проектних та конструкторських рішень);

управлінські (знання, досвід навички щодо структури та методів управління, розподілу обов'язків, структурних зв'язків);

комерційні (знання, досвід та навички, які стосуються кон'юнктури ринку, посередників, каналів збуту, споживачів, конкурентів, організації рекламної діяльності);

фінансові (знання, досвід та навички щодо найвигідніших форм використання грошових коштів, цінних паперів, специфіки податкової системи, митних обмежень, форм кредитування).

До ноу-хау, як правило, відносять технологічні, виробничі, управлінські та комерційні секрети, у тому числі професійний досвід працівників, відомості про сутність винаходів (до їх офіційного оприлюднення), особливості менеджменту, кадрової політики, бізнес-процесів, політики ціноутворення тощо. Водночас розрізняють:

ноу-хау, які невіддільні від конкретного індивіда (індивідуальні навички, професійний досвід, уміння);

ноу-хау, невіддільні від конкретного підприємства (технології та процеси, засновані на традиціях, культурі виробництва, бізнесі тощо);

ноу-хау, які можна відокремити від конкретного індивіда або колективу підприємства (засекречені технічні та технологічні відомості, рисунки, креслення та інші патентоспроможні результати) [33].

Одним з нетрадиційних об'єктів промислової власності є недопущення недобросовісної конкуренції. У цьому випадку йдеться не стільки про надання виключних прав, скільки про визнання юридичних вимог щодо необхідності додержання конкуруючими суб'єктами господарювання чесних правил комерційної діяльності. Паризька конвенція про охорону промислової власності трактує недобросовісну конкуренцію таким чином:

дії, що призводять до сприйняття споживачем підприємства, товарів, виробничої або комерційної діяльності певної фірми як товарів, виробництва, продукції конкурентів;

неправдиві твердження, які дискредитують підприємство, товар, виробничу або комерційну діяльність конкурентів;

використання у процесі комерційної діяльності вказівок чи позначень, які можуть ввести споживачів у оману відносно природи, способу виготовлення, характеристик, властивостей певного товару.

Коментарі до Типового закону про товарні знаки, фірмові найменування та акти недобросовісної конкуренції для країн, що розвиваються, визначають як недобросовісну конкуренцію такі види діяльності [15]:

1) підкуп покупців конкурентів, спрямований на їх залучення як клієнтів та збереження їх прихильності в майбутньому;

2) з'ясування виробничих чи комерційних таємниць конкурентів шляхом шпіонажу або підкупу їх службовців;

3) неправомірне використання чи розкриття ноу-хау конкурентів;

4) спонукання службовців конкурентів до порушення чи розриву їх контрактів з наймачами;

5) бойкотування торгівлі фірм-конкурентів;

6) недобросовісні погрози конкурентам позовами про порушення патентів чи прав на товарні знаки;

7) продаж товарів власного виробництва за цінами, нижчими за вартість з метою протидії конкуренції (демпінг);

8) введення в оману споживачів на основі створення в них враження щодо можливості придбання товару за надзвичайно вигідними умовами;

9) наміри щодо копіювання товарів, послуг, реклами або інших аспектів комерційної діяльності конкурентів;

10) заохочення порушень контрактів, укладених конкурентами;

11) рекламна діяльність на основі порівняння з товарами та послугами конкурентів;

12) порушення прав, що не стосуються безпосередньо конкуренції, якщо таке порушення дає змогу домогтися невинуватених переваг над конкурентами.

Важливим об'єктом інтелектуальної власності за сучасних умов становлення та розвитку інформаційного суспільства є топологія (топографія) інтегральних мікросхем [18].

Інтегральна мікросхема – це мікроелектронний виріб кінцевої чи проміжної форми, призначений для виконання функцій електронної схеми, елементи і з'єднання якого нероздільно сформовані в об'ємі й (або) на поверхні матеріалу, що становить основу такого вибору, незалежно від способу його виготовлення.

Топологія (топографія) інтегральних мікросхем – це зафіксоване на матеріальному носіїві просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми і з'єднань між ними.

Топології інтегральних мікросхем використовуються у виробництві напівпровідникових чипів і є найважливішою складовою електронних приладів. Автору належать виключні права на використання топології інтегральних мікросхем. Майнові права на останні можуть передаватися повністю чи частково іншим особам за договором, переходити у спадок тощо. Виключне право на використання топології інтегральних мікросхем діє протягом 10 років.

Топологія інтегральних мікросхем відповідає умовам охороноздатності, якщо вона є оригінальною (не є прямим відтворенням, копіюванням іншої інтегральної мікросхеми має суттєві відмінності і не була відомою в галузі мікроелектроніки до дати подання заявки чи першого використання). Міжнародна практика свідчить, що охорона топологій (топографій) інтегральних мікросхем має змішану форму і може базуватись як на нормах права щодо охорони промислової власності, так і на нормах авторського права [51].

Контрольні запитання

1. Наведіть структуру промислової власності.
2. Наведіть види інтелектуальної власності, що є об'єктами інтелектуального права.
3. Розкрийте особливості винаходів як об'єктів промислової власності.
4. Які умови надання правової охорони корисним моделям?
5. Найважливіші характеристики промислового зразка як об'єкта інтелектуальної власності.
6. Визначення товарного знаку та його видів.
7. Охарактеризуйте нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

План семінарського заняття

1. Об'єкти промислової власності, їх особливості.
2. Правова характеристика винаходів.
3. Правова охорона корисних моделей.

4. Промисловий зразок як об'єкт патентного права.
5. Історія товарних знаків.
6. Ноу-хау як специфічний об'єкт інтелектуальної власності.

Практичне завдання

Підприємство освоїло і почало реалізовувати нову модель мікрокалькулятора, у якій використано декілька об'єктів промислової власності (ОПВ). Подібна продукція раніше підприємством не виготовлялась. Для визначення вкладу кожного ОПВ у прибуток, одержаний підприємством від реалізації мікрокалькуляторів, була створена експертна група з п'яти чоловік. За висновком експертів, у мікрокалькуляторі за ступенем вагомості слід розглядати такі елементи:

важливі: E_{v_1} – дизайн (зовнішній вигляд, оформлення, розташування елементів управління), захищений патентом України на промисловий зразок; E_{v_2} – блок оперативної пам'яті, захищений патентом України на корисну модель; E_{v_3} – мікропроцесор, основою якого є кристал, захищений патентом України на винахід; E_{v_4} – блок індикації інформації (відеоблок на рідких кристалах), незахищений чинними охоронними документами України;

основні: E_{v_5} – система живлення, до складу якої входить блок живлення, захищений патентом України на корисну модель; E_{v_6} – система постійної пам'яті, у якій використано відомі технічні рішення; E_{v_7} – корпус мікрокалькулятора, у якому використано раціоналізаторську пропозицію;

другорядні: E_{v_8} – кнопки панелі управління, дизайн кнопки захищений патентом України на промисловий зразок; E_{v_9} – схема перемикання режиму роботи мікрокалькулятора (батарея-електромережа), у якій використано раціоналізаторську пропозицію; $E_{v_{10}}$ – інші елементи.

Оцінка вагомості елементів E_{v_1} – $E_{v_{10}}$ експертами здійснювалась за трибальною шкалою, а саме: важливі елементи – 9 – 11 балів; основні елементи – 6 – 8 балів; другорядні елементи – 3 – 5 балів.

Визначити частку прибутку, що припадає на частку кожного з означених елементів E_{v_1} – $E_{v_{10}}$, якщо загальний прибуток, одержаний підприємством від реалізації калькуляторів, дорівнює 1,7 млн грн.

Дані експертної оцінки подано в табл. 1.2.

Дані експертної оцінки

Елементи	Експерти				
	1	2	3	4	5
ЕВ ₁	7	7	9	9	9
ЕВ ₂	9	9	9	9	7
ЕВ ₃	9	9	9	9	9
ЕВ ₄	9	9	9	9	9
ЕВ ₅	7	7	7	7	7
ЕВ ₆	8	8	8	8	8
ЕВ ₇	6	6	6	6	6
ЕВ ₈	4	4	4	4	4
ЕВ ₉	3	3	3	3	3
ЕВ ₁₀	3	3	3	3	3

Контрольні запитання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте сутність та структуру промислової власності.
2. Які види інтелектуальної власності є об'єктами інтелектуального права?
3. Розкрийте особливості винаходів як об'єктів промислової власності.
4. За яких умов надається правова охорона корисним моделям?
5. Розкрийте найважливіші характеристики промислового зразка як об'єкта інтелектуальної власності.
6. Що таке товарний знак? Які є види товарних знаків?
7. Охарактеризуйте сутність та призначення фірмових найменувань та найменувань місць походження товарів.
8. Яка роль засобів індивідуалізації учасників цивільного обігу товарів і послуг у сучасній ринковій економіці?
9. Охарактеризуйте нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності.

3. Особливості формування й розвитку авторського та суміжних прав

3.1. Сутність та специфіка авторського права

Ключовим моментом у розвитку авторського права послужив винахід друкувального верстата винахідником Гуттенбергом у XV столітті, що уможливило копіювання літератури механічним способом, а не переписуванням від руки. Однак це вимагало великих додаткових витрат. У цих умовах знадобився захист від конкуренції з боку виготовлювачів і продавців незаконних копій. Королі в Англії і Франції і курфюрсти в Німеччині стали надавати підприємцям привілеї у вигляді виключних прав на відтворення друкованих копій і їхнє поширення протягом обмеженого терміну. У випадку порушення цих прав здійснювалися примусові міри захисту через накладення штрафів, арешти, конфіскації незаконних копій і вимоги відшкодувати можливий збиток.

З упровадженням друкарства різко виріс обсяг продажів, а отже і дохід друкарів і продавців. Тому автори книг порушили питання про захист своїх прав. Унаслідок цього в Англії в 1709 році парламентом було прийнято відомий Статут королеви Анни – перший закон про авторське право (копірайт): "Про заохочення утворення шляхом закріплення за авторами чи набувачами копій друкованих книг прав на останній на час, що встановлюється відтепер". Закон забезпечував автору виключне право друкувати і публікувати книгу протягом 14 років від дати першої публікації, а також передавати це право торговцю. Законом передбачалося подвоєння цього терміну ще на 14 років, якщо автор був живий [46; 48].

У 1791 – 1793 роках був закладений фундамент французької системи авторського права. На відміну від англійської системи, у французькій права автора інтерпретуються як авторські права, якими автор користується все життя. Однак і в Англії і у Франції авторські права розглядалися, по суті, як права власності, що мають економічну цінність, тобто як матеріальні права.

Наступний імпульс розвитку авторського права додали філософи Німеччини, зокрема Еммануїл Кант. Вони бачили в авторському праві не просто форму власності, що забезпечує економічну вигоду для автора, а

щось більше – як частину своєї особистості. Зрештою ця ідея привела до вироблення системи неекономічних або моральних прав.

Пріоритетне значення інтелектуальної власності серед інших об'єктів власності було втілене в законодавстві деяких штатів США. Наприклад, у законі штату Масачусетс від 17 березня 1789 року відзначено, що "немає власності, яка належить людині більше, ніж та, котра є результатом її розумової праці".

Сучасна форма закону про копірайт закріплена в законі Сполучених Штатів Америки 1976 року, що передбачає захист здобутків протягом усього життя автора і 50 років після його смерті.

Слід зазначити, що існує концептуальне розходження у відношенні до копірайту в країнах загального права і країнах з кодифікованим цивільним законодавством. У перших відносяться до копірайту як до форми власності, що може бути створена індивідуальним чи колективним автором і, будучи створеною, підлягає комерційній експлуатації, так само як будь-яка інша власність. При цьому складові права копірайту спрямовані винятково на здобуття економічної вигоди. У країнах з кодифікованим цивільним законодавством авторське право також має характеристики власності й закон спрямований на захист економічного змісту цієї власності. Однак у цьому випадку авторське право втілює також ідею про те, що твір автора є вираженням його особистості, що вимагає такого ж захисту, як і економічний потенціал твору [1].

Рівень соціально-економічного розвитку суспільства зумовлюється розвитком науки, техніки та культури. При цьому, саме культура (у розумінні духовного світосприйняття) визначає зміст та напрями розвитку науково-технічної діяльності, зумовлює рівень її гуманізації, а, отже, визначає напрями розвитку цивілізації в цілому.

Духовна творчість насамперед реалізується через літературу, музику, мистецтво. Її результати як відображення духовного багатства людини невичерпні за формами, прийомами, способами об'єктивного вираження є об'єктами охорони. Суспільні відносини, пов'язані з їх створенням та використанням урегульовуються авторським правом.

Авторське право в цілому, маючи спільні риси з іншими складовими частинами права інтелектуальної власності, має законодавчу автономію на національному рівні та самостійність у рамках міжнародного права, а також володіє науковою автономністю, оскільки забезпечує принципи та рішення, які необхідні для регулювання різних фундаментальних проб-

лем. Однак низка основоположних постулатів відрізняє це право від права промислової власності [46]:

об'єктом авторського права визнається результат творчої діяльності незалежно від можливості його промислового та будь-якого іншого застосування;

авторське право виникає незалежно від призначення, способу, форми вираження, художніх переваг, наукової цінності, літературних, наукових та мистецьких творів;

авторське право має змішану природу, включаючи до свого складу права власності, що належать до категорії майнових прав, і права особистості, що належать до категорії немайнових прав;

авторське право виникає безпосередньо з моменту вираження твору в певній об'єктивній формі, доступній для сприйняття іншими людьми, і для здійснення авторського права не потрібні реєстрація та спеціальне оформлення твору;

авторське право є законодавчо закріпленим виключним правом творця оголосити себе автором твору; відтворювати, розповсюджувати, оприлюднювати його певними способами, засобами; дозволяти іншим особам використовувати твір тим чи іншим способом;

авторське право не пов'язано з правом власності на матеріальний об'єкт, у якому виражено твір (папір, плівку, дискету тощо); суб'єкти авторського права і права власності на матеріальний носій твору можуть не збігатися, оскільки власник речі може не мати авторських прав на твір, матеріалізований у цій речі; відтак передача права власності або права володіння на матеріальний об'єкт сама по собі не спричиняє передачі авторських прав на твір, матеріалізований у цьому об'єкті;

у процесі купівлі-продажу об'єктів авторського права передається обмежена частина пучка правочинностей, оскільки існуюча система відносин власності щодо об'єктів авторського права заснована на прагненні виробників забезпечити рідкісність своїх благ (наприклад, ліцензійна угода щодо програмного забезпечення, як правило, забороняє передачу програмного продукту іншим особам, зміну програм, отримання доходу шляхом їх розповсюдження тощо);

на відміну від права власності на матеріальні об'єкти, що має фактично необмежений (абсолютний) характер, власність на об'єкти авторського права зазнає певних обмежень, пов'язаних з обсягом правочинностей та терміном їх дії.

Протягом XIX та XX століть авторське право сформувалося як окремий цивільно-правовий інститут.

Суспільні відносини, у межах яких відбувається реалізація особистих немайнових і майнових інтересів особи є цивільними відносинами. Вони регулюються цивільним законодавством, у першу чергу Цивільним кодексом України. Відповідно до статей 199, 201 глави 15 Цивільного кодексу України результати інтелектуальної, творчої діяльності та інші об'єкти права інтелектуальної діяльності створюють цивільні права і обов'язки, а авторство, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості є особистими немайними благами, які охороняються цивільним законодавством.

В юриспруденції загально визнаним і практично значущим є поділ права на об'єктивне і суб'єктивне [32; 43; 44].

Об'єктивне право – це певна система встановлених державою загальнообов'язкових правових норм, реалізація яких забезпечується державним примусом. Тому об'єктивне авторське право як різновид права інтелектуальної власності є цивільно-правовим інститутом, норми якого регулюють певну зовнішню і внутрішню споріднену категорію особистих немайнових та майнових відносин, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників, пов'язаних зі створенням і використанням літературних, художніх та інших творів, а також з розпорядженням майновими правами інтелектуальної власності щодо них.

Суб'єктивне авторське право – це сукупність особистих немайнових та майнових прав, які належать конкретному автору відповідно до закону (оголосити себе автором твору, доводити його до відома публіки, відтворювати та розповсюджувати або використовувати твір будь-якими іншими способами і засобами, дозволяти іншим особам використовувати твір певними способами), а також права, які належать спадкоємцям автора чи іншим суб'єктам авторського права у зв'язку з використанням конкретних творів науки, літератури і мистецтва.

Специфіка авторського права полягає в тому, що, з одного боку, його завданням є підтримка творчості окремої людини-громадянина, забезпечення його особистих немайнових та майнових інтересів.

Виступаючи передумовою суспільного прогресу, право інтелектуальної власності на результат творчої діяльності, має індивідуальний (особистий)

характер і є невід'ємним правом людини. У статті 27 Загальної декларації прав людини, що проголошена Організацією Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року та стала основою міжнародного співробітництва у галузі захисту прав людини, зазначено, що "кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є".

У розвиток положень Загальної декларації прав людини в Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, прийнятому 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю Організації об'єднаних націй зазначається, що "держави, які беруть участь у цьому пакті, визнають право кожної людини на: участь у культурному житті; користування результатами наукового прогресу та їх практичне застосування; користування захистом моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з будь-яким науковими, літературними чи художніми працями, авторами яких вони є (стаття 15). Зазначений пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР № 2148-VIII від 19 жовтня 1973 року.

Маючи основним пріоритетом забезпечення основних прав і свобод людини, як основи побудови громадянського суспільства та демократичної держави, Конституція України (Основний закон України) проголошує: "Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності" (стаття 41). "Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом" (стаття 54).

З іншого боку, авторське право сприяє збагаченню національної культурної спадщини, розповсюдженню результатів творчої діяльності, забезпечення їх доступності для всього суспільства як необхідної передумови прогресу, культурного, економічного та соціального розвитку країни.

Для досягнення зазначених завдань за автором твору законодавчо закріплено виключні права особистого немайнового та майнового характеру, що має забезпечити його суспільне визнання та дозволяють конт-

ролювати використання своїх творів іншими особами, отримуючи з цього матеріальну вигоду.

Одним з основних завдань результативного правозастосування норм авторського права є забезпечення отримання авторами справедливої винагороди за їх працю; таке право за автором закріплено у статтях 445 Цивільного кодексу України та 15 Закону України "Про авторське право і суміжні права". При цьому, розмір винагороди автора визначається не часом, витраченим на створення цього твору, і навіть не його якістю і цінністю, а попитом на твір у процесі його використання. Таким чином, йдеться про винагороду, яка ближче до торговельного прибутку, ніж до заробітної плати.

Ще у XVIII ст. французький письменник Бомарше, який чимало зробив для визнання прав авторів у законодавчому порядку, писав, що авторам несправедливо дорікають у прагненні до наживи на додаток до того, що вони користуються славою та суспільним визнанням. Під час укладання з користувачами договорів на той або інший вид використання творів встановлюють зобов'язання щодо виплати авторської винагороди, розмір якої залежить від ринкової кон'юнктури та популярності автора. Остання значно підвищує вартість договору.

Однак на відміну від права власності на матеріальні об'єкти, що має фактично необмежений або абсолютний характер, авторське право на нематеріальні об'єкти, якими є твори науки, літератури і мистецтва, зазнає певних обмежень, що стосуються обсягу прав та їх існування у часі. Так, виключні майнові права автора на твір обмежено у часі (після закінчення сімдесятирічного строку після смерті автора його твори стають суспільним надбанням), а також закон визначає випадки, коли використання творів може здійснюватися без дозволу автора (так зване вільне використання творів, що охороняються). Такий підхід до авторського права на твори дає змогу встановити в законодавчому порядку справедливий баланс між індивідуальними інтересами авторів, зацікавлених в отриманні матеріальної вигоди у разі використання їхніх творів, і інтересами суспільства в цілому, зацікавленого у вільному доступі до створених творів [43; 44].

Суспільне визнання переваг творів і матеріальне забезпечення авторів яку результат використання їх творів суспільством стимулюють творчий процес, дають можливість авторам повністю присвятити себе плідній творчій роботі.

Система охорони авторських прав не може функціонувати у відриві від творчого процесу. А без охорони прав авторів суспільство неспроможне забезпечити науковий і культурний прогрес, тобто поставити досягнення науки і мистецтва на службу максимально широкому колу зацікавлених осіб. Звідси виникає необхідність як найширшої популяризації знань, авторського права в інтересах економічного, соціального і культурного прогресу.

Основні завдання, які стоять перед авторським правом, визначають його функції. Під функціями права розуміють спрямування правового впливу, що виражає роль права в організації (впорядкуванні) суспільних відносин. Функції авторського права – це відповідні напрями впливу норм авторського права на врегульовані ними особисті немайнові та майнові відносини, спрямовані на досягнення поставлених перед авторським правом завдань. Авторське право як цивільно-правовий інститут права виконує регулятивні, охоронні та превентивні функції [46].

Регулятивна функція авторського права полягає у врегулюванні відносин, пов'язаних зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва, насамперед, у їх нормальному, бажаному для їх учасників стані збалансованості інтересів авторів творів і суспільства.

Охоронна функція авторського права покликана оберігати суб'єктивні особисті немайнові та майнові права автора від посягань усіх інших осіб та забезпечувати примусовий захист при їх порушенні.

Превентивна (виховна, попереджувально-виховна) функція авторського права має стимулювати позитивні відносини і не допускати виникнення негативних відносин, які б призводили до порушення авторських особистих немайнових та майнових прав.

Єдиної думки щодо принципів авторського права немає. Але визначають такі загальні принципи авторського права [46]:

1. Принцип свободи творчості, за яким автору надається право самостійно обирати тему твору, жанр, мету твору, використовувати твір будь-яким способом.

2. Принцип поєднання особистих інтересів з інтересами суспільства, відповідно до якого суспільство повинно задовольняти інтереси автора у належній винагороді його творчості, а автор зобов'язується не використовувати свої твори на шкоду інших осіб та суспільства в цілому.

3. Принцип матеріальної та моральної заінтересованості автора, який полягає в тому, що авторів літературних та художніх творів, крім отримання авторської винагороди, нагороджують різними державними преміями, їм присвоюють почесні звання, що є однією із форм суспільного визнання їх творчості.

4. Принцип усебічної охорони прав і законних інтересів авторів, який полягає в тому, що норми авторського права охороняють права та законні інтереси авторів та забезпечують захист порушених авторських прав.

Авторське право як частина цивільного права базується на таких принципах: юридична рівність суб'єктів права; свобода договору; свобода підприємницької діяльності; свобода особистості; закріплення в нормах авторського права новітніх досягнень у галузі світової юридичної думки і загально визнаних положень, напрацьованих світовим співтовариством; всебічна охорона власності незалежно від її форм і видів; повага прав та інтересів інших осіб, моралі суспільства.

Важко переоцінити роль авторського права в розвитку культури суспільства, особливо у сфері культурного (духовного) розвитку його громадян. Звичайно, об'єкти авторського права: літературні й художні твори можна самим не створювати, а запозичати їх від інших держав. Однак такий шлях варто вважати змушеним і, в остаточному підсумку, хибним. Надзвичайно важливо, щоб твори літератури і мистецтва створювалися авторами, які належать до того суспільства, якому вони адресовані, а суспільство, у свою чергу, повинно бачити своє відображення в цих творах. Використання закордонних робіт у розумних межах варто вважати виправданим настільки, наскільки це сприяє культурному обміну і взаємному збагаченню ідеями.

Розвиток національної творчості не має перспектив, якщо автору не гарантована авторська винагорода за його творчу працю. Тому охорона авторського права передбачає виплату справедливої винагороди авторам.

Добре поставлений захист авторських прав вигідний не тільки авторам, але і державі, тому що, усуваючи недобросовісну конкуренцію, сприяє поповненню державної скарбниці за рахунок податків. Однак для цього необхідно створити відповідну адміністративну інфраструктуру, яка б забезпечувала строге дотримання авторських прав.

Відповідно до статті 435 Цивільного кодексу України та статті 7 Закону України "Про авторське право і суміжні права" суб'єктами авторського права є автори творів, їх спадкоємці та інші фізичні та юридичні особи, які набули авторських прав відповідно до договору або закону [36].

Основні суб'єкти авторського права поділяються на дві групи:

1. Первинні суб'єкти авторського права в тому числі:

а) творці, які володіють усім комплексом виключних майнових та особистих немайнових прав на об'єкти авторського права (автори, спів-автори);

б) автори так званих похідних творів (перекладів, обробок, анотацій, рефератів, резюме, оглядів, аранжувань тощо) та збірників (енциклопедій, антологій, баз даних), якщо здійснені переробка та відбір є результатом творчої інтелектуальної діяльності.

2. Інші суб'єкти авторського права, які отримали це право за договором або в результаті інших подій (успадкування, виконання службового доручення, ліквідації підприємства тощо).

Об'єкти авторського права – це оприлюднені або неоприлюднені твори науки, літератури, мистецтва, що є результатом творчої діяльності незалежно від їх призначення, позитивних якостей та змісту, а також способу та форми їх вираження за умови, що ці результати втілені у об'єктивній формі, яка уможливорює їх сприйняття іншими людьми. Об'єкти авторського права мають певні специфічні ознаки, а саме [36]:

творчий характер, новизну та оригінальність думок, ідей, образів, композицій;

об'єктивну форму вираження (письмову, об'ємно-просторову, звуко-або відеозапис, зображення тощо);

можливість відтворення певним способом для сприйняття іншими людьми.

Відповідно до статті 433 Цивільного кодексу України та статті 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права" об'єктами авторського права визнано такі твори [46]:

виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;

літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо) та їх сценічні обробки, придатні для сценічного показу;

музичні твори з текстом і без тексту;

драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;

аудіовізуальні твори;

твори образотворчого мистецтва;

твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;

фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;

витвори ужиткового мистецтва, у тому числі витвори декоративного ткацтва, кераміки, різьблення, ливарства, витвори з художнього скла, ювелірні вироби тощо, якщо вони не охороняються законами України про правову охорону об'єктів промислової власності;

ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, архітектури та інших сфер діяльності;

сценічні обробки фольклору, придатні для сценічного показу;

похідні твори;

збірники творів, збірники обробок фольклору, енциклопедії та антології, збірники звичайних даних, інші складені твори за умови, що вони є результатом творчої праці за доббором, координацією або упорядкуванням змісту без порушення авторських прав на твори, що входять до них як складові частини;

тексти перекладів для дублювання, озвучення, субтитрування українською та іншими мовами іноземних аудіовізуальних творів;

комп'ютерні програми;

компіляції даних (бази даних), якщо вони за доббором або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності;

інші твори.

Законодавством визначено перелік творів, що не є об'єктами авторського права та не охороняються авторським правом. Відповідно до статті 434 Цивільного кодексу України та статті 10 Закону України "Про авторське право і суміжні права" визначено об'єкти, які не охороняються авторським правом, а саме [2, 46] :

1. Повідомлення про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації.

Новини і факти як такі не охороняються, не охороняється також простий виклад цих новин і фактів. Це положення є підтвердженням

загального принципу: для того щоб твір охоронявся, він повинен бути результатом творчої діяльності. Виняток у авторсько-правовій охороні зроблено для спрощення розповсюдження інформації в суспільстві. Інформація як така не охороняється авторським правом, оскільки вона є точним відображенням події і не створюється творчою діяльністю автора. З іншого боку, тексти, проголошені репортерами і журналістами, які повідомляють або коментують новини, можуть охоронятися, оскільки вони є результатом творчих зусиль і можуть вважатися літературним або художнім твором. У кожному конкретному випадку лише суд вирішує чи є зазначений текст розповіддю, викладеною достатньою мірою оригінально, або є простим переказом новин і різних фактів.

2. Твори народної творчості (фольклор).

Не охороняються види народної творчості: народні казки, пісні, музика, танці, обряди та інші витвори, які не мають конкретних авторів або автори яких невідомі і які складаються з характерних елементів традиційної художньої спадщини народу. Причиною вилучення творів народної творчості зі сфери охорони є те, що авторство на них не може бути об'єктивно індивідуалізовано, бо їх автором є народ. Такі твори слід відрізнити від творів, що безсумнівно мають конкретних авторів, імена яких невідомі з тих або інших причин, наприклад, при анонімному опублікуванні твору.

У листопаді 1989 року Генеральною конференцією ЮНЕСКО прийнята Рекомендація про збереження фольклору, в якій зазначено, що фольклор, як вияв індивідуальної або колективної інтелектуальної творчості, заслуговує правової охорони, подібної до охорони, що надається творам інтелектуальної творчості. Така охорона фольклору є необхідним засобом для розвитку, забезпечення спадковості та широкого розповсюдження цього виду спадщини як у межах країни, так і за кордоном, без обмеження відповідних законних інтересів. У тих країнах, де забезпечується правова охорона фольклорних творів, законодавці насамперед повинні керуватися необхідністю правильного співвідношення між захистом від зловживань при використанні фольклорних творів і необхідністю забезпечувати та заохочувати їх подальше вдосконалення, розповсюдження й переробку в оригінальні авторські твори, натхненні фольклором. Забезпечення охорони творів народної творчості здійснюється в особливому законодавчому порядку, як правило, держа-

вам, що розвиваються. Це надає їм можливість отримувати комерційну вигоду при їх використанні і забезпечити збереження національної культурної спадщини.

3. Видані органами державної влади у межах їх повноважень офіційні документи політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційні переклади.

4. Державні символи України, державні нагороди; символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань; символіка територіальних громад; символи та знаки підприємств, установ та організацій.

5. Грошові знаки.

Проекти офіційних державних символів України, державних нагород, символів і знаків органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, символіки територіальних громад, символів та знаків підприємств, установ та організацій, а також грошових знаків до їх офіційного затвердження визнаються об'єктами авторського права й охороняються відповідно до законодавства про авторське право. Державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Опис державних символів України та порядок їх використання встановлено спеціальним законодавством. Державні символи, офіційні документи мають офіційний або державний характер, мають одну загальну особливість – вони повинні широко розповсюджуватися. Обсяг і характер їх використання визначають не їх творці-розробники, не особи, які їх затвердили або яким належить право на відтворення і використання, а потреби суспільства. Тому ці об'єкти не можуть охоронятися авторським правом, оскільки воно передбачає обмеження щодо користування твором.

6. Розклади руху транспортних засобів, розклади теле-, радіопередач, телефонні довідники та інші аналогічні бази даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється своєрідне право особливого роду (*suigeneris*).

Право "*suigeneris*" стосується лише баз даних, які не охороняються авторським правом. Воно забезпечує охорону інвестицій в індустрію створення та поширення баз даних.

Зміст будь-якого права визначає його місце та роль у системі суспільних цінностей і безпосередньо впливає на його форму. Авторське

право є правом особливого роду, яке виникає у результаті створення особою твору науки, літератури, мистецтва. Твір, що охороняється авторським правом, є особливим об'єктом, що відображає особистість автора, який "живе" у своєму творі. Тому авторське право гарантує творцеві не лише можливість отримання економічної вигоди від використання твору, а й охороняє інтелектуальний і персональний зв'язок із твором. Наслідком цього є поділ авторського права на особисті немайнові та майнові права. Забезпечується охорона прав інтелектуальної творчої діяльності шляхом надання авторові виключних прав особистого немайнового та майнового характеру щодо створеного ним твору.

Такий поділ авторського права має велике практичне значення. Інтереси морального та майнового порядку мають різну історію, різні сфери застосування, виникають і зникають неодноразово.

Особисті немайнові права в усіх випадках належать лише безпосередньо авторові твору, незалежно від того, хто володіє майновими авторськими правами. Вони є невідчужуваними від особистості автора і не можуть передаватися іншим особам. Ці особи і, передусім, спадкоємці мають право на охорону особистих немайнових прав, власником яких був автор (стаття 29 Закону України "Про авторське право і суміжні права"). Особисті немайнові права автора охороняються безстроково.

Майнові права на використання твору мають строковий характер, можуть вільно переходити до інших осіб відповідно до договору або закону.

У той же час ці два види авторського права настільки взаємопов'язані, що на практиці виокремити серед них права тільки майнового або немайнового характеру буває досить важко.

Особливість авторського права полягає ще й у тому, що воно має нематеріальну сутність. При цьому, об'єкти авторського права існують лише у матеріальному вигляді. Тому відповідно до законодавства авторське право на твір не пов'язано з правом власності на матеріальний об'єкт (матеріальну річ), в якому втілено твір, перехід права власності на матеріальний об'єкт або право володіння матеріальним об'єктом не тягнуть за собою перехід авторських прав на твір як благо нематеріальне і навпаки (стаття 419 Цивільного кодексу України та стаття 12 Закону України "Про авторське право і суміжні права").

Авторські права відносно творів не можуть автоматично вважатися правами власника матеріальної речі в якій втілено твір, а є правами sui generis (особливими правами). Право власності виникає з фактичних відносин; виключне право – через те, що законодавство визнає їх за певним суб'єктом. Право власності за своєю суттю безстрокове – поки існує річ, існують і відносини власності щодо неї, натомість виключне право діє обмежений законодавством період часу, по закінченню якого припиняється. Право власності практично не має територіальних обмежень – при переміщенні речі до іншої держави права її власника не припиняються; існування ж виключного права залежить від того, чи визнає його за даною особою закон іншої держави або ні. Виключне право – це юридична конструкція, яка полягає в тому, що власне закон визначає особу, в якій це право виникає. Воно не має в своїй основі інших, крім юридичних відносин.

Відповідно до законодавства України перелік особистих немайнових прав автора включає право на авторське ім'я та право на недоторканність твору.

Відповідно до статті 440 Цивільного кодексу України майновими правами автора на твір є [46]:

- а) право на використання твору;
- б) виключне право дозволяти використання твору;
- в) право перешкоджати неправомірному використанню твору, в тому числі забороняти таке використання;
- г) інші майнові права, встановлені законодавством.

3.2. Особливості формування та реалізації суміжних прав

Захист інтересів авторів полягає не тільки в недопущенні використання їх творів і не обмежується заборонаю на порушення прав авторів, закріплених законодавчо. Їх твори призначені для публіки, до якої вони доносяться посередниками-професіоналами. Вони подають твір у формі, найбільш пристосованій для сприйняття максимально широким колом людей. Різні види творів стають доступними для публіки різноманітними шляхами. Видавець друкує (відтворює) рукопис, не додаючи нічого до виражальних засобів автора. Що стосується драматургії, музики, пантоміми та інших видів творів, призначених для слухового (аудіо) або зорового (відео) сприйняття, то тут ситуація інша.

Ці твори призначені для сценічного показу. Їх виконують або декламують виконавці, які створюють власну інтерпретацію творів і, відповідно, зацікавлені у їх поширенні.

Швидкий технічний прогрес кінця XIX та XX ст., винайдення звукозапису, вдосконалення звукозаписуючої техніки та носіїв, розвиток радіо і телебачення не могли не позначитися на професії виконавців. Стали можливими не тільки запис і збереження звуків та образів, а й їх багаторазове тиражування. Прогрес у галузі радіо- і телемовлення привів до того, що твори літератури та мистецтва більше не обмежувалися сприйняттям тими, хто бачив п'єсу, слухав оперу або концерт. Звуки й образи стали доступними для мільйонних аудиторій як у країні виконання, так і за її межами, не тільки у домашніх умовах, а й в готелях, ресторанах тощо. Результатом технічних досягнень, які дозволили тиражувати результати праці виконавців і використовувати їх без присутності самих виконавців, для чого не потрібно було вступати з ними в договірні відносини, стало скорочення кількості виступів у живому виконанні. Тому постало питання щодо необхідності захисту інтересів виконавців.

Такий же швидкий технічний прогрес у галузі виробництва фонограм та в тиражуванні цієї продукції призвів до необхідності захисту інтересів виробників фонограм. Популярність фонограм, а також доступна ціна на пристрої для запису зумовили зростання піратства у цій галузі. Крім того радіо- і телемовні організації все ширше використовували фонограми у своїх програмах, з одного боку, створюючи їм рекламу, а з іншого це необхідний атрибут програм ефірного мовлення.

Отже, боротьба виконавців за захист власних інтересів співпала з зусиллями виробників фонограм не допустити протиправного тиражування своєї власності й одержати винагороду за використання фонограм організаціями мовлення та іншими засобами масової інформації. У свою чергу, організації мовлення вимагають охорони підготованих ними програм, включаючи охорону проти їх ретрансляції іншими організаціями радіо- і телемовлення.

Як колись винайдення друкарського верстата привело до появи авторського права, сучасний технічний прогрес призвів до необхідності встановити охорону особистих інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій ефірного мовлення.

Заходи проти незаконного виготовлення копій записів музичних творів вперше були вжиті індустрією фонограм на національному рівні. Так, Закон про авторське право Сполученого Королівства 1911 року визнав за виробниками фонограм авторське право. Цей підхід пізніше застосували деякі інші держави загального права (США, Австралія), незважаючи на той факт, що були значні відмінності між наслідками, що впливали з охорони авторських прав з одного боку, і фонограм – з іншого. На Дипломатичній конференції Бернського союзу з охорони літературних і художніх творів, що відбулася в Римі в 1928 році, було прийнято резолюцію, яка просила уряди держав розглянути можливість вжиття заходів щодо захисту інтересів виконавців. У 1948 році на конференції щодо перегляду Бернської конвенції було зроблено невдалу спробу внести зміни щодо охорони прав виконавців та виробників фонограм. На цій конференції вперше почали вживати термін "права, суміжні з авторськими" [2].

Визнання особливих прав виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення розпочалося практично з 1961 року після прийняття в Римі окремої Конвенції про охорону виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення. Права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення отримали назву "суміжних" з авторськими правами, оскільки виникають унаслідок використання творів, які можна виконати, записати, включити в програму організації мовлення тощо. Ці права також називають "пов'язані", "споріднені".

Законодавство про авторське право і суміжні права виходить з того, що авторське право існує незалежно від суміжних прав, тоді як суміжні права існують тоді, коли є авторське право на твір.

Авторське право є первинною категорією, а суміжні права – вторинною. Суміжні права не лише залежать від авторського права, але й не існують без них. Тому виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів, які вони виконують, та інших суб'єктів авторського права. Виробники фонограм повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватися прав суб'єктів авторського права, виконавців, виробників фонограм [42, 44].

Римська конвенція 1961 року була прогресивним міжнародним документом, оскільки до моменту її прийняття національні законодавства лише декількох держав певною мірою охороняли права виконавців і

виробників фонограм. Прийняття Римської конвенції означало, що держави-учасниці брали на себе зобов'язання надавати охорону не лише авторам, а й виконавцям, виробникам фонограм та організаціям мовлення.

Таким чином, на відміну від авторського права суміжні права у сучасному їх розумінні спочатку отримали нормативно-правове визнання на міжнародному рівні, а не на національному. Авторитет Римської конвенції та позиція світової громадськості в цьому питанні мала вирішальний вплив на формування законодавства про суміжні права навіть у тих державах, які не приєдналися до самої Конвенції (наприклад, в Україні, яка приєдналася до Римської конвенції у 2001 році, суміжні права охороняються з 1994 року).

Отже, суміжні права – це об'єднані в єдиний інститут з авторським правом, нерозривно пов'язані з ним, близькі або похідні від нього права, що стосуються творчої діяльності авторів, які створюють твори, що можуть бути виконані, записані, включені в передачу ефірного чи кабельного мовлення.

Суміжні права, покликані врегулювати ці відносини, поділяються на три самостійні категорії [46]:

- права виконавців;

- права виробників фонограм;

- права організацій ефірного і кабельного мовлення.

Незважаючи на відмінності суб'єктів та об'єктів різних частин суміжних прав, їх об'єднує похідний характер та залежність від прав авторів творів, які доводяться до широкого загалу слухачів та глядачів. Отже, особливістю майнових відносин у сфері суміжних прав є неможливість передачі прав на використання їхніх об'єктів без вирішення питання щодо авторського права. Так, виробник фонограми не може передати право на її використання, не отримавши попередньої згоди виконавця та автора (його правонаступника) на цей твір.

Суміжні права характеризуються певними ознаками, що дають можливість зарахувати їх до інституту авторського права:

- суб'єкти суміжних прав, як і суб'єкти авторського права, мають виключні права на використання об'єктів цих прав;

- права суб'єктів суміжних прав породжує сам факт створення відповідного твору;

для виникнення та здійснення суміжних прав не вимагається реєстрація їх об'єктів або дотримання певних формальностей;

для охорони суміжних прав використовується спеціальний охоронний знак.

Основні об'єкти суміжних прав [41; 43; 44]:

1) об'єкти прав виконавців – результати виконавської діяльності артистів – виконавців, режисерів – постановників вистав, інших театральних видовищ, диригентів, якщо ці результати виражені у формі, що допускає їх поширення за допомогою технічних засобів (звукозаписів, відеозаписів, трансляції по радіо-, телебаченню тощо).

2) об'єкти прав виробників звуко- та відеозапису;

3) об'єкти прав організацій ефірного і кабельного мовлення, які здійснюють передачу в ефір або по кабелю радіо- і телевізійних сигналів.

Суб'єкти суміжних прав: виконавці – окремі фізичні особи або творчі колективи (актори, співаки, музиканти, танцюристи, диригенти, режисери), їхні спадкоємці та правонаступники; виробники записів (відео-, фонограм): окремі громадяни або юридичні особи, які взяли на себе ініціативу, зобов'язання та відповідальність щодо першого запису виконання з допомогою технічних засобів звукозапису чи відеозапису в будь-якій матеріальній формі, яка унеможлиблює їх неодноразове сприйняття, відтворення або сповіщення, їхні спадкоємці та правонаступники; організації ефірного та кабельного мовлення: радіо- і телевізійні студії, а також інші організації, які займаються розповсюдженням звуків і (або) зображень засобами бездротового зв'язку або за допомогою кабелю, проводу, оптичного волокна тощо та їхні правонаступники.

Контрольні запитання

1. Наведіть визначення, подайте тлумачення сутності категорії "авторське право".

2. Розкрийте спільні та відмінні ознаки авторського та патентного прав.

3. Перелічіть основні принципи авторського права.

4. Наведіть сутність та специфіку категорії "суміжні права".

5. Охарактеризуйте суб'єктів та об'єкти суміжних прав.

6. Розкрийте основне призначення інституту авторського та суміжних прав.

План семінарського заняття

1. Сутність та природа авторського права.
2. Порівняльна характеристика патентного та авторського прав.
3. Суміжні права: поняття, суб'єкти та об'єкти.

Контрольні запитання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте сутність категорії "авторське право".
2. Розкрийте спільні та відмінні ознаки авторського та патентного прав.
3. Перелічіть суб'єктів та об'єкти авторського права.
4. У чому сутність основних принципів авторського права?
5. Як у рамках інституту авторського права вирішуються суперечності індивідуальних та суспільних інтересів щодо творів науки, літератури та мистецтва?
6. У чому сутність та специфіка категорії "суміжні права"?
7. Охарактеризуйте суб'єкти та об'єкти суміжних прав.
8. У чому полягає основне призначення інституту авторського та суміжних прав?

Розділ 2. Передумови та стимули розвитку інтелектуальної власності в ринковій економіці

Тема 4. Охорона та захист прав інтелектуальної власності

4.1. Потреба охорони та захисту прав інтелектуальної власності

Будь-яка власність має потребу в охороні. Інтелектуальна власність не є виключенням. Однак способи охорони права на об'єкти інтелектуальної власності відрізняються від таких для матеріальних об'єктів. Якщо матеріальний об'єкт власності досить помістити під "замок" чи приставити до

нього охоронця, то для охорони об'єктів інтелектуальної власності такі засоби непридатні. Основним способом охорони в цьому випадку є видача автору або іншому суб'єкту права об'єкта інтелектуальної власності охоронного документа: патенту чи свідоцтва.

Охорона, яка надається інтелектуальній власності законами України, сприяє збільшенню кількості винаходів і раціоналізаторських пропозицій, зростанню інвестицій, розвитку науково-дослідної діяльності, що приводить до технічного прогресу, поліпшення якості промислової продукції, підвищення культурного рівня громадян.

Суть охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності полягає в тому, що автор (розроблювач) об'єкта інтелектуальної власності або інша визнана законом особа одержує від держави виключні права на створений об'єкт інтелектуальної власності на визначений період часу. Ці права регламентуються охоронним документом, що видається власнику об'єкта інтелектуальної власності.

Автор, що одержав охоронний документ, наприклад патент, відчуває себе впевнено, оскільки його права охороняються законом. Тепер він може розкрити даний винахід для широкого кола осіб на предмет використання ними цього об'єкта на законних підставах. Якби автор не мав охоронного документа, то він, швидше за все, не розкрив би даний винахід, ніхто б не зміг скористатися ним і предмет винаходу залишився б невідомим. Крім того, закріплене охоронним документом присвоєння особистих (немайнових), а також майнових прав сприяє використанню об'єкта інтелектуальної власності, і це, мабуть єдиний спосіб отримання вигоди автором у результаті використання об'єкта інтелектуальної власності самостійно з одержанням переваг над конкурентами чи шляхом дозволу третім особам використовувати об'єкт інтелектуальної власності за ліцензійні платежі.

Виділяються відповідні принципи правової охорони [51]. По-перше, це принцип охороноспроможності. Тобто об'єкт правової охорони повинен відповідати визначеним законом вимогам. Наприклад, винахід відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним. По-друге, визнання за правовласником виключного права на об'єкт права інтелектуальної власності. По-третє, дотримання прав не тільки правовласників, але й дійсних розробників (авторів, винахідників). По-четверте, дотримання балансу інтересів правовласника з одного боку і суспільства – з іншого

шляхом обмеження монополії на об'єкт права, наприклад, встановленням розумного строку дії охоронного документа.

Формування інституту охорони та захисту прав інтелектуальної власності є важливою закономірністю розвитку інформаційного суспільства.

Необхідно розрізняти [51]:

1) охорону прав інтелектуальної власності – встановлення системи правових норм, що регулюють відносини з приводу створення та використання об'єктів інтелектуальної власності;

2) захист прав інтелектуальної власності – сукупність заходів, спрямованих на визнання та відновлення прав інтелектуальної власності у випадку їх порушення.

Підставою для означеного слугує те, що ці дві дії повинні бути розділені, тому що, по-перше, вони мають різні цілі, а по-друге, здійснюються різними організаційними структурами. Охороною (оформленням прав з видачею охоронного документа) займаються патентні органи, а захистом (у випадку порушення цих прав) адміністративні і судові органи. Хоча якщо розглядати це питання з теоретичної точки зору, то поняття "правовий захист" у цьому контексті є складовою більш широкого поняття "правова охорона".

Необхідність охорони та захисту прав інтелектуальної власності зумовлена такими потребами:

забезпечення інтересів творців шляхом надання їм обмежених у часі прав щодо контролю над використанням власних творів;

стимулювання творчої інтелектуальної праці, заохочення творчої активності та впровадження її результатів у інтересах соціально-економічного прогресу суспільства;

активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, впровадження досягнень науково-технічного прогресу та нововведень у всі сфери суспільного життя;

створення цивілізованого ринкового середовища, надійного захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності;

захисту економічної безпеки держав за умов глобалізації світогосподарського розвитку, створення сприятливих умов для трансферу нових технологій;

поширення інформації, уникнення втрат унаслідок дублювання зусиль, спрямованих на пошук шляхів вирішення нагальних науково-технологічних та соціально-економічних проблем;

захисту інтересів суспільства щодо вільного доступу до світової інтелектуальної скарбниці.

Ефективний механізм охорони прав інтелектуальної власності [39]:

є важливим елементом економічної політики, спрямованої на стимулювання та розвиток наукових досліджень, упровадження інновацій та прискорення науково-технічного прогресу;

сприяє залученню інвестицій до інноваційних проектів, зростанню зайнятості, підвищенню економічного добробуту населення тієї чи іншої країни;

стимулює розвиток міжнародної торгівлі, відіграє важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності національних економік у глобальному ринковому середовищі;

перетворюється на глобальну проблему, пов'язану з економічною безпекою окремих держав, що вимагає стратегічних підходів до її вирішення на наднаціональному рівні.

4.2. Охорона прав промислової власності

Найважливішим механізмом захисту інтелектуальної власності зараз виступає патентна система, покликана забезпечити баланс інтересів суспільства та творців таких об'єктів промислової власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо. В основі цієї системи лежить патентне право – сукупність правових норм, що регламентують систему охорони об'єктів промислової власності шляхом видачі патентів.

Об'єктами патентного права є винаходи, корисні моделі, промислові зразки, штамми мікроорганізмів, комп'ютерні програми тощо.

Патентне право характеризується [39]:

територіальним принципом охорони, згідно з яким патент видається відповідно до національного законодавства і всі пов'язані з ним права географічно обмежені кордонами країни чи регіону;

видачею патентними органами відповідно до передбаченої законом процедури спеціального охоронного документа (патенту, свідоцтва), який діє протягом певного терміну, по закінченню якого об'єкт інтелектуальної власності переходить у суспільну власність.

Патент – це державний охоронний документ на нове технічне рішення у певній галузі, що засвідчує його першість (пріоритет) та авторство і встановлює виключні права патентовласника, дійсні на території держави, де був виданий цей охоронний документ протягом законодавчо встановленого терміну.

Патентування виконує дві основні функції [1; 2]:

1) оборонну, спрямовану на захист від конкурентів завойованих сегментів ринку;

2) агресивну, спрямовану на завоювання нових сегментів ринку.

Основні принципи патентного права [:

1. Надання правової охорони лише тим об'єктам інтелектуальної власності, які офіційно визнані патентоспроможними на основі критеріїв новизни, неочевидності та промислової придатності.

2. "Патентна чистота" об'єктів промислової власності, що вимагає використання останніх без порушення патентних прав інших осіб.

3. Визнання за власником патенту виключних прав на використання запатентованих об'єктів інтелектуальної власності та встановлення санкцій за порушення цих прав.

4. Узгодження інтересів власників патентів та суспільства в цілому на основі запровадження вилучень зі сфери патентної монополії, продиктованих суспільними потребами.

Патентна система захисту прав інтелектуальної власності [21]:

1) стимулює індивідів до заняття творчою розумовою діяльністю;

2) створює можливості для широкого використання нових винаходів, корисних моделей, промислових зразків тощо;

3) виступає своєрідним механізмом недопущення несанкціонованого використання об'єктів інтелектуальної власності.

У сучасній науковій літературі сформувались такі основні економічні концепції патентів:

концепція стимулювання винахідництва, згідно з якою патентування спонукає винахідників до творчості;

концепція розкриття, згідно з якою патентний захист забезпечує широкий доступ до інформації про винаходи та їх використання, стимулюючи винахідників не тримати в таємниці результати їх творчої праці;

концепція розвитку та комерціалізації, згідно з якою патентування стимулює інвестиції, необхідні для розвитку та комерціалізації інтелектуальної власності;

концепція розвитку перспективних досліджень, згідно з якою патентування породжує кумулятивний ефект розвитку похідного винахідництва.

Характеризуючи економічну роль патентів, дослідники звертають увагу на такі аспекти [1]:

1) патентування стимулює інтелектуальну творчу діяльність з метою отримання монопольного прибутку (теорія обмеженої монополії патенту);

2) патентування породжує конкурентні стимули до винахідництва з метою недопущення втрат за умов відсутності інноваційної діяльності (теорія конкретної ролі патенту).

Для оформлення прав на винаходи, корисні моделі та промислові зразки необхідно подати відповідним чином оформлену заявку в Державний департамент інтелектуальної власності. Для цього заявка направляється на адресу Державного підприємства "Український інститут промислової власності", підлеглого Державного департаменту інтелектуальної власності, де проходить експертизу. Одночасно з публікацією відомостей про видачу патенту Державний департамент інтелектуальної власності здійснює державну реєстрацію патенту, для чого вносить до реєстру відповідні дані. Видача патенту здійснюється Державним департаментом інтелектуальної власності в місячний термін після реєстрації патенту.

Право на подання заявки, насамперед, має автор. У встановлених законом випадках це право має роботодавець.

В Україні діють два види патентів – патент на винахід із терміном дії 20 років, що видається після проведення експертизи по суті, та патент на корисну модель – різновид патенту, що видається за результатами формальної експертизи з терміном 10 років. Терміни дії патенту прийнято відраховувати від дати подання заявки до Державного департаменту інтелектуальної власності. Якщо заявка спочатку була подана в одній із країн Паризького Союзу, а потім в Україні, то дія патенту відраховується від дати раніше поданої заявки, що називається конвенційним пріоритетом.

Дія охоронного документа на об'єкт промислової власності може достроково припинятися цілком чи частково на основі таких підстав:

за заявою власника патенту;

через невчасну сплату річного збору за підтримання дії охоронного документа.

Охоронним документом, що закріплює права суб'єктів права на сорт рослин, є патент. Урядовий орган державного управління, що діє у складі центрального органу вищої виконавчої влади з питань сільського господарства і продовольства, на підставі позитивного рішення експертного органу за результатами експертизи на патентоспроможність сорту, здійснює державну реєстрацію сорту, вносячи його до Державного реєстру сортів України [27]. Після реєстрації сорту Урядовий орган протягом одного місяця видає авторові (авторам) свідоцтво про авторство на сорт, а заявникові – патент. Термін дії патенту становить 25 років від дати надходження заявки. Для сортів деревних, чагарникових культур – 30 років.

Охоронним документом, що підтверджує реєстрацію Державним департаментом інтелектуальної власності топографії інтегральних мікросхем і засвідчує право власності на дану топографію, є свідоцтво. Реєстрація здійснюється шляхом занесення Установою топографії до Державного реєстру України топографій інтегральних мікросхем. Свідоцтво діє протягом 10 років від дати подачі заявки в Державний департамент інтелектуальної власності чи від дати першого використання топографії.

Комерційна таємниця виконує важливу функцію в забезпеченні конкурентоспроможності товарів і послуг. Тому правовласник, безумовно, має право на захист її від неправомірного використання. Але незважаючи на високу і безупинно зростаючу значущість цього об'єкта інтелектуальної власності, відсутня його пряма правова охорона. На цей час немає закону України про охорону комерційної таємниці. Основною перешкодою для розроблення закону є те, що інформація про комерційну таємницю внаслідок її конфіденційності не підлягає реєстрації. З цієї причини охоронних документів на неї ніхто не видає. До того ж виявити неправомірне використання такої інформації майже неможливо, встановити порушення і порушника дуже складно. Частково правова охорона комерційної таємниці може бути здійснена в рамках законів України "Про інформацію" і "Про науково-технічну інформацію" у частині, що стосується нерозкритої інформації. Однак варто мати на увазі, що нерозкрита інформація може бути об'єктом правової охорони доти, поки вона зберігає свою конфіденційність. Більш надійним способом охорони такої інформації може бути застосування заходів, що гарантують збе-

реження її конфіденційності. Умови конфіденційності, зокрема, можуть охоронятися договором.

Джерелом права щодо охорони раціоналізаторських пропозицій є "Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій", затверджене Указом Президента України від 18 вересня 1992 року. Порядок оформлення прав на раціоналізаторську пропозицію регламентований "Методичними рекомендаціями про порядок складання, подачі і розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію", що затверджені наказом Державного патентного відомства України від 27 квітня 1995 року. Новий Цивільний кодекс України, що набрав чинності з 1 січня 2004 року дає більш розширене, порівняно з попередньою редакцією, тлумачення поняття раціоналізаторської пропозиції. Це визнана юридичною особою пропозиція, що містить технологічне (технічне) або організаційне рішення у будь-якій сфері її діяльності. Для оформлення прав на раціоналізаторську пропозицію автор подає заявку на неї тому підприємству, діяльності якого відповідає пропозиція. Заява реєструється в журналі реєстрації заяв на рацпропозицію за формою, затвердженою Державним комітетом статистики України. На підприємстві пропозиція піддається своєрідній експертизі по суті. Якщо пропозиція визнається раціоналізаторською, то вона приймається для використання. По закінченню місяця після ухвалення позитивного рішення автору видається охоронний документ – свідоцтво встановленої форми. Свідоцтво підписується керівником підприємства і затверджується печаткою. Це свідоцтво закріплює за автором немайнові і майнові права. До останніх відноситься право на винагороду.

Що стосується таких об'єктів, як породи тварин і наукові відкриття, то на цей час ще не розроблені закони України щодо їх правової охорони.

Охорона прав на об'єкти науково-технічної творчості та комерційних позначень регламентується законами України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на зазначення походження товарів", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", а також низкою підзаконних актів: положень, правил, інструкцій.

Законодавство України, як і будь-якої іншої країни, регулює відносини у сфері промислової власності тільки своєї країни. Тому патент,

отриманий в Україні, має силу тільки на території України. Якщо ж заявник хоче одержати правову охорону в інших країнах, він повинен одержати її в кожній із цих країн [1].

Для того щоб полегшити одержання правової охорони об'єктів промислової власності своїм громадянам і юридичним особам у зарубіжних країнах, у 1883 році одинадцять країн підписали Паризьку конвенцію про охорону промислової власності і створили Міжнародний Союз з охорони промислової власності. На сьогодні учасниками цієї конвенції є понад 130 країн. Конвенція встановлює положення, що відносяться до винаходів, торгівельних марок, промислових зразків, фірмових найменувань, найменувань місць походження і вказівок походження, а також до несумлінної конкуренції. Після підписання у 1883 році, Паризька конвенція час від часу переглядалася. Кожна з конференцій з перегляду, починаючи з Брюссельської конференції у 1900 році, закінчувалася прийняттям Акту перегляду Паризької конвенції.

Будь-який громадянин України має право запатентувати винахід, корисну модель, промисловий зразок в інших країнах. Для цього до подачі заявки на одержання охоронного документа за кордоном заявник зобов'язаний подати заявку до Державного департаменту інтелектуальної власності та інформувати його про свій намір здійснити таке патентування. Якщо протягом трьох місяців від дати подачі заявки не надійде заборона на патентування, то заявка може бути подана у відповідний орган відповідної держави.

При цьому, якщо патентування винаходу здійснюється за процедурою Договору про патентну кооперацію (РСТ), міжнародна заявка теж подається до Державного департаменту інтелектуальної власності. Патентування за кордоном здійснюється, як правило, через посередника – патентного повіреного України.

Громадяни України також мають право зареєструвати торгівельну марку за кордоном. При реєстрації торговельної марки за кордоном відповідно до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків однією з умов є подача заявки через власне національне патентне відомство.

При патентуванні за кордоном слід дотримуватися норм міжнародних угод у сфері промислової власності, до яких приєдналася Україна [27].

Немає рації у створенні складної і кошовної системи охорони прав і поширення інформації про охоронні документи на об'єкти інтелектуальної власності, якщо власники цих прав не будуть мати можливість забезпечити

захист своїх прав задовільним чином. Для того, щоб запобігти у подальшому порушенню прав і компенсувати втрати, що виникають унаслідок порушення цих прав, вони повинні мати можливість захищати свої права.

Після того як об'єкт інтелектуальної власності створений і охоронним документом закріплені на нього права, настає важливий етап у його життєвому циклі – включення в господарський обіг [25]. Саме на цьому етапі об'єкт інтелектуальної власності приносить правовласнику прибуток чи іншу користь, власне те, заради чого він і був створений. Однак, як тільки інформація про об'єкт інтелектуальної власності стає відомою несумлінним конкурентам, у них виникає спокуса використати його у своїх інтересах. При цьому порушник прав знаходиться в більш вигідних умовах, ніж правовласник: він не несе витрат на стадії створення та охорони об'єкта інтелектуальної власності. Крім того, він може мати готову виробничу базу для використання об'єкта інтелектуальної власності, у той час, як правовласник повинен ще витратити час і ресурси на її створення. Тому порушник прав може швидше випустити продукцію з використанням об'єктів інтелектуальної власності і просунути її на ринок за більш низькою ціною, ніж правовласник об'єкта інтелектуальної власності. Такий розвиток подій не тільки порушує права конкретного правовласника, але має і серйозні наслідки для суспільства в цілому, сповільнюючи його соціальний та економічний розвиток і ускладнюючи цивілізоване співробітництво з іншими країнами.

У наш час фактор захисту прав здобуває особливо великого значення, тому що у зв'язку зі швидким розвитком технологій з'явилася можливість порушення прав у таких обсягах, які були неможливі раніше. Тому без належної правоохоронної інфраструктури, що забезпечує як захист прав, так і обмеження можливості одержання аналогічних прав іншими, система охорони інтелектуальної власності не може бути ефективною [32].

Перераховані дії, що вчинені без дозволу власника патенту на винахід або корисну модель, визнаються порушенням його прав:

виготовлення продукту із застосуванням запатентованого винаходу (корисної моделі), застосування такого продукту, пропонування для продажу, у тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше

введення його в цивільний оборот або зберігання такого продукту в зазначених цілях;

застосування процесу, що охороняється патентом, або пропонування його для застосування в Україні, якщо особа, яка пропонує цей процес, знає про те, що його застосування забороняється без згоди власника патенту або, виходячи з обставин, це і так є очевидним.

Порушенням прав визнається виготовлення виробу із застосуванням запатентованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, у тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях.

Виріб визнається виготовленим із застосуванням запатентованого промислового зразка, якщо при цьому використані всі суттєві ознаки промислового зразка.

Що стосується географічного зазначення походження товару, то порушенням прав визнається [42]:

нанесення його на товар або на етикетку;

нанесення його на упаковку товару, застосування у рекламі;

запис на бланках, рахунках та інших документах, що супроводжують товар.

Крім того, порушенням прав власника свідоцтва на використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару є:

використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару особою, яка не має свідоцтва про право на його використання;

використання зареєстрованого зазначення географічного походження товару, якщо цей товар не походить із зареєстрованого для цього зазначення географічного місця, навіть якщо справжнє місце походження товару або географічне зазначення його походження використовується у перекладі або супроводжується словами: "вид", "тип", "стиль", "марка", "імітація" тощо;

використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару або подібного до нього позначення для відмінних від описаних у Реєстрі однорідних товарів, якщо таке використання вводить в оману споживачів щодо походження товару та його особливих властивостей або інших характеристик, а також для неоднорідних товарів, якщо

таке використання завдає шкоди репутації зареєстрованого зазначення або є неправомірним використанням його репутації;

використання зареєстрованого кваліфікованого зазначення походження товару як видової назви.

Вказані далі дії, вчинені без дозволу власника свідоцтва на торговельну марку, визнаються порушенням його прав [2]:

нанесення знака на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення);

застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано;

застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах.

Знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака.

Неправомірне (без дозволу автора) використання творів є порушенням прав автора. Посилання користувача на низький художній чи науковий рівень, на мету використання, на невеликий обсяг використання твору тощо не можуть братися до уваги при вирішенні питання про відповідальність користувача.

Вважається порушенням особистих немайнових прав автора оприлюднення твору без зазначення імені автора, ілюстрування твору, спотворення, його зміна тощо.

Будь-яке відтворення чи використання твору без дозволу автора без виплати йому винагороди, є порушенням його виключних майнових прав.

Використання виконань творів шляхом публічного повідомлення виконань, фіксації їх на носії та розповсюдження зафіксованих виконань без дозволу виконавця є порушенням його прав.

Суб'єкт, права якого порушені, може вимагати [32]:

визнання цього права;

визнання правочину недійсним;

припинення дії, яка порушує право;

відновлення становища, яке існувало до порушення;
примусове виконання обов'язку вживу;
зміна правовідносин;
припинення правовідносин;
відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;

відшкодування моральної (немайнової) шкоди;
визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб. Суд також може захистити право інтелектуальної власності та інтереси, що охороняються законом, або іншим цивільно-правовим способом, що встановлений договором чи законом.

Існує дві форми захисту прав інтелектуальної власності: юрисдикційна і не юрисдикційна. Не юрисдикційна форма передбачає захист права інтелектуальної власності своїми силами, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів, тобто самозахист. Наприклад, це може бути відмова здійснити певні дії, передбачені укладеним договором про передачу (уступку) майнових прав інтелектуальної власності або ліцензійним договором, відмова від виконання недійсного договору тощо. Обрані засоби самозахисту не повинні бути забороненими законодавством та не повинні суперечити моральним засадам суспільства.

Юридичні форми захисту застосовують два порядки захисту: загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний). Загальний порядок захисту здійснюється в судах. Спеціальний порядок захисту прав здійснюється в органах державного управління або в органах Анти-монопольного комітету України, або в органах державної митної служби України.

Порушення виключних прав на об'єкти патентного права передбачає їхній захист шляхом застосування до порушника таких санкцій [35]:

заборони подальшого неправомірного використання об'єкта промислової власності у практиці господарювання;

відшкодування патентовласнику заподіяних збитків (як прямих витрат, так і втраченої вигоди);

накладання на порушника зобов'язань щодо виплати штрафу;

публікації рішення суду з метою захисту ділової репутації власника патенту.

4.3. Охорона авторського та суміжних прав

Авторське право регулює відносини щодо створення та використання наукових, літературних та мистецьких творів і охороняється без реєстрації та формальної експертизи в державних органах.

Необхідність охорони та захисту суміжних прав зумовлена розвитком сучасних технологій, які уможливають репродукування інтелектуальних продуктів без повторення всіх етапів їх створення; виготовлення якісних копій з уже існуючих записів, їх поширення та комерційну експлуатацію.

Авторські права і суміжні права охороняються Законом України "Про авторське право і суміжні права". Цей закон охороняє особисті (немайнові) і майнові права авторів і їхніх правонаступників, пов'язані зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), а також прав виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення (суміжні права). Крім того, немайнові і майнові права власників авторського права і суміжних прав охороняються іншими законами України, а саме [1, 2] :

Про інформацію (1992);

Про друковані засоби масової інформації в Україні (1992);

Про науково-технічну інформацію (1993);

Про збереження і розвиток народних художніх промислів України в ринкових умовах (1993);

Про телебачення і радіомовлення (1993);

Про захист інформації в автоматизованих системах (1994);

Про наукову і науково-технічну експертизу (1995);

Про інформаційні агентства (1995);

Про рекламу (1996);

Про видавничу справу (1997);

Про систему суспільного телебачення і радіомовлення в Україні (1997);

Про державну підтримку засобів масової інформації і соціальний захист журналістів (1997);

Про професійних творчих працівників і творчі союзи (1997);

Про кінематографію (1998) тощо.

Це питання знайшло своє відображення також у Конституції України, Цивільному кодексі України, указах Президента України, постановах Кабінету Міністрів України, у низці постанов Верховної Ради України і нормативних актах Українського агентства з авторських і суміжних прав (УААСП).

За загальним правилом твір може бути використаний третіми особами тільки з дозволу власника авторського права. Найбільш поширеними є права: копіювати чи іншим способом відтворювати твір; здійснювати звукозапис виконання твору; виконувати перед публікою твори, зокрема, музичні, драматичні чи аудіовізуальні; здійснювати публічний показ творів по радіо чи телебаченню, іншими способами трансляції; переводити на іншу мову літературні твори; здійснювати прокат, особливо творів, записаних на носій і комп'ютерні програми; екранізувати твори і, зокрема, створювати на їхній основі аудіовізуальні твори.

На відміну від об'єктів науково-технічної творчості, де автори одержують охоронні документи у формі патентів чи свідоцтв і де існують строгі процедури для цього, оформлення прав на об'єкти авторського права не настільки формалізовано.

Виникнення і здійснення авторських прав не вимагає виконання будь-яких формальностей. Одна з форм охорони полягає в тому, що власник авторського права для оповіщення про свої права може використовувати знак охорони авторського права, що міститься на кожному примірнику твору і складається з латинської букви С в колі, імені (найменування) власника авторського права і року першого опублікування твору.

Якщо за публічне використання літературно-художніх і музичних творів авторів – постійних мешканців України нараховується авторська винагорода, автори для одержання гонорару реєструють ці твори в УААСП у порядку, обумовленому "Інструкцією про порядок обліку авторів, реєстрації творів і розподілу гонорару", що затверджено наказом УААСП від 19 лютого 1997 року № 10. Автори, яким виплачуються лише договірні й інші разові суми, в Установі не реєструються. Їхні права, звичайно, охороняються договірним правом.

Власник авторського права для одержання свідоцтва про авторство на оприлюднений твір у будь-який час протягом терміну охорони

авторського права може його зареєструвати в офіційних державних реєстрах. Державна реєстрація здійснюється відповідно до встановленого порядку УААСП, що складає та періодично видає каталоги всіх реєстрацій.

Після реєстрації прав автору видається свідоцтво. При виникненні суперечки реєстрація визнається судом як юридична презумпція авторства, тобто вважається дійсною, якщо в судовому порядку не буде доведено інше.

Варто враховувати ту обставину, що авторське право на твір, створений за договором з автором, який працює за наймом, належить автору. А виключне право на використання такого твору належить особі, з якою автор знаходиться у трудових відносинах (роботодавцю), якщо інше не передбачено договором.

Охорона майнових прав авторів на Україні діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті. Дія терміну охорони починається з 1 січня року, що настає за роком, у якому були юридичні факти. Безстроково охороняються законом право авторства, право на ім'я і право протидіяти перекрученню чи іншій зміні твору чи будь-якому іншому зазіханню на твір, що може завдати шкоди честі і репутації автора [38, 41].

Закон України "Про авторське право і суміжні права" охороняє права виконавців, виробників фонограм і відеограм, а також організацій мовлення. Охорона суміжних прав здійснюється без завдання шкоди охороні творів авторським правом.

Виконавці здійснюють свої права за умови дотримання ними прав авторів творів, що виконуються. Виробники фонограм і відеограм, а також організації мовлення повинні дотримуватись прав авторів і виконавців. Організації мовлення повинні дотримуватись прав виробників фонограм, авторів і виконавців.

Оформлення суміжних прав також не вимагає виконання будь-яких формальностей. Виробники фонограм і відеограм, а також для оповіщення про свої права можуть на всіх примірниках фонограм і відеограм чи на їхніх упаковках проставляти знак охорони суміжних прав, що складається з латинської літери Р у колі, імені (найменування) власника суміжних прав і року першої публікації фонограми.

Особисті (немайнові) права виконавців охороняються безстроково. Майнові права виконавців, виробників фонограм і відеограм, а також організацій мовлення охороняються протягом 50 років. Термін охорони

починається з 1 січня року, що наступає за роком, у якому мали місце юридичні факти (перше виконання, перше опублікування, перша передача).

Охорона авторських прав за кордоном здійснюється відповідно до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (1886 рік), до якої приєдналася Україна. В основу Бернської конвенції покладено три принципи [1].

1. Принцип національного режиму полягає в тому, що твори, створені в одній країні-учасниці, повинні отримувати в інших країнах-учасницях таку ж охорону, яка надається в цих країнах творам своїх громадян.

2. Принцип автоматичної охорони означає, що охорона за національним режимом надається автоматично без будь-яких формальних умов реєстрації тощо.

3. Принцип незалежності охорони полягає в тому, що охорона надається в країнах-учасницях незалежно від наявності охорони в країнах походження твору.

Міжнародно-правова охорона суміжних прав здійснюється на підставі Римської конвенції 1961 року. За цією Конвенцією охороняються права виконавців (протидія фіксації та прямій передачі в ефір чи доведенню до загального відома їх виконань без згоди виконавця), права виробників фонограм (дозволяти чи забороняти відтворення фонограм, а також ввезення та розповсюдження примірників без їхнього дозволу), права організацій мовлення (дозволяти чи забороняти ретрансляцію, фіксацію і відтворення їхніх програм) [34].

Основним принципом Римської конвенції є принцип національного режиму. Так, виконання охороняється за національним режимом країни-члена, якщо воно мало місце в іншій країні, що домовляється. Охорона фонограми надається за національним режимом країни-члена за умови, якщо виробник фонограм є громадянином іншої країни, що домовляється; перший запис звуку зроблено в іншій країні, що домовляється; фонограма вперше опублікована в країні, що домовляється. Кожна країна, що домовляється, надає організації мовлення національний режим за умови, якщо штаб-квартира організації мовлення знаходиться в іншій країні-члені Римської конвенції або якщо передачу в ефір здійснено за допомогою передавача, що знаходиться в іншій країні-члені Римської конвенції.

Якщо міжнародним договором, учасником якого є Україна, встановлено інші правила охорони, ніж ті, котрі містяться в Законі України "Про авторське право і суміжні права", то застосовуються норми міжнародного договору [34].

Сучасні зарубіжні та вітчизняні дослідники звертають увагу на суперечливість економіко-правових відносин щодо охорони та захисту авторського права та суміжних прав на підставі того, що специфікація та захист прав власності на ці об'єкти потребують значних витрат з боку виробників та держави, оскільки вартість їх тиражування невпинно знижується, а попит – зростає.

Розвиток новітніх інформаційних технологій дає можливість суттєво знизити вартість тиражування інтелектуальних продуктів, однак легальні виробники не поспішають знижувати ціни на свою продукцію, що провокує так зване "піратство". Під "піратством" у сфері інтелектуальної власності розуміють використання об'єктів авторського права і суміжних прав з метою отримання комерційної вигоди без згоди правовласників.

Екземпляри творів і фонограм, виготовлення і поширення яких пов'язані з порушенням авторського і суміжних прав, є контрафактними. Контрафакція – самовільне і протизаконне виготовлення і розповсюдження екземплярів твору без згоди правовласника. Піратство завдає збитки всім суб'єктам відносин інтелектуальної власності, а саме [27]:

- 1) авторам, які не отримують законної винагороди за свою творчу інтелектуальну діяльність;
- 2) видавцям, виробникам, які несуть значні витрати на виготовлення відповідної продукції і не мають можливості відшкодувати збитки;
- 3) збутовим організаціям, які потерпають від недобросовісної конкуренції;
- 4) споживачам, які купують продукцію нижчої якості та втрачають можливість доступу до інтелектуальної продукції внаслідок втрати зацікавленості авторів у її створенні;
- 5) державі, яка втрачає бюджетні надходження внаслідок скорочення податкових платежів.

Основні напрями боротьби з піратством:

- 1) законодавчий, пов'язаний з удосконаленням нормативно-правової бази щодо охорони та захисту авторського і суміжних прав як на національному, так і на глобальному рівнях;

2) примусовий, пов'язаний з упровадженням ефективних цивільно-правових засобів судового захисту таких прав;

3) техніко-технологічний, пов'язаний з удосконаленням існуючих та відкриттям нових способів захисту оригінальної продукції від підробки (використання голограм, системи бандеролі, "СІД Коду" (системи ідентифікації виробника) тощо.

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність, основні риси та принципи патентного права.
2. Охарактеризуйте об'єкти патентного права.
3. Охарактеризуйте поняття "контрафакція", "піратство" у сфері інтелектуальної власності.
4. Які методи боротьби є можливими з цими явищами?
5. Як вирішуються проблеми охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в інформаційній мережі?

План семінарського заняття

1. Патентне право та його принципи.
2. Суб'єкти патентного права.
3. Процедура видачі патенту.
4. Зарубіжний досвід захисту авторського права.

Практичне завдання 1

До юридичної фірми з захисту інтелектуальної власності звернулася співробітниця туристичного оператора Гош В. П., яка розробила туристичний маршрут, описала його переваги, навела кошторис та опублікувала цю інформацію у фаховому журналі. Громадянка Гош В. П. бажала отримати консультацію з приводу можливості отримання правової охорони результатів своєї творчої діяльності.

Підготуйте відповідь юрисконсульта фірми, звернувши увагу на такі питання:

1. Що може бути в даному випадку об'єктом правового захисту?

2. Які особисті та майнові права виникають у громадянки і в силу яких юридичних фактів?

3. Якими мають бути дії громадянки для отримання правової охорони своєї інтелектуальної власності?

4. Який державний орган вирішує питання охорони авторських прав на території України?

5. Укажіть межі надання правової охорони на об'єкт інтелектуальної власності громадянки.

Практичне завдання 2

Газета "Время" і туристична фірма "Круиз" уклали договір, згідно з яким у газеті буде публікуватися реклама туристичної фірми за 21 200 грн на місяць. Через деякий час редакція припинила надавати рекламу, повідомивши про розірвання договору в одній зі своїх статей.

Туристична фірма, у зв'язку з необхідністю публікації реклами, організувала її випуск у газеті "Дело".

Газета "Время" почала вимагати стягнення з туристичної фірми компенсацію за упущену вигоду.

1. Чи є реклама результатом творчої діяльності? Чи може бути її визнано об'єктом авторського права?

2. Чи має право позивач на відшкодування збитків?

3. Яке рішення повинен прийняти суд?

Практичне завдання 3

Туристичний оператор звернувся до Господарського суду з позовом проти приватного підприємства про відшкодування збитків, завданих порушенням виключних прав туристичного оператора на розважально-документальний фільм про туристичні маршрути, які розробив туроператор. Порушення, на думку позивача, полягало у неправомірному продажу позивачем відеокасет із записами фільму, право розповсюдження яких приватне підприємство передало товариству.

Приватне підприємство, заперечуючи проти позову, посилалося на договір, укладений ним з акціонерним товариством, якому за договором з кіностудією – виробником аудіовізуального твору – було надано виключне право на відтворення та розповсюдження примірників цього

фільму. Кіностудія займалася відтворенням фільму та продавала приватному підприємству відеокасети оптом, а приватне підприємство займалося роздрібною торгівлею відеокасетами на підставі договору про передачу приватному підприємству виключного права на розповсюдження примірників фільму.

У договорі між кіностудією та приватним підприємством не містилося жодних умов щодо можливості чи заборони передавати виключне право іншим особам.

1. Чи мало право приватне підприємство передати за договором виключні права на відтворення та розповсюдження примірників аудіо-візуального твору?

2. Чи належать товариству з обмеженою відповідальністю виключні права на відтворення та розповсюдження аудіовізуального твору?

3. Чи підлягають задоволенню вимоги позивача?

4. Яке рішення повинен прийняти Господарський суд?

Практичне завдання 4

Туристичне агентство "Фірма "САМ" зареєструвало знак для товарів та послуг у вигляді зображення яблука та підпису великими літерами "САМ", а також назву агентства – "САМ". Через деякий час працівники фірми випадково виявили, що схожий знак для товарів та послуг використовується СП "Взуттєва фабрика "САМ".

Вважаючи, що наявність двох юридичних осіб зі схожими найменуваннями та знаками для товарів і послуг може призвести до плутанини та введення споживачів в оману, туристичне агентство звернулося до Господарського суду з вимогою про заборону використання взуттєвою фабрикою знака для товарів та послуг і про примусове перейменування фабрики.

1. Яким чином здійснюється реєстрація знаків для товарів та послуг?

2. Чи є використання відповідачем товарного знака, схожого на товарний знак позивача, неправомірним?

3. Чи є підстави для задоволення вимог позивача?

Практичне завдання 5

Директор туристичного підприємства звернувся до юрисконсульта з питанням про можливість та доцільність реєстрації знака для підприємства, таким чином, щоб більше жодна особа не змогла використовувати цей або схожий знак незалежно від сфери її діяльності.

Підготуйте мотивовану відповідь юрисконсульта.

Контрольні запитання для самостійної роботи

1. Чим зумовлена необхідність охорони та захисту прав інтелектуальної власності?
2. Розкрийте сутність, основні риси та принципи патентного права.
3. Охарактеризуйте об'єкти патентного права.
4. Чому в сучасному світі зростає кількість країн, що надають правову охорону корисним моделям?
5. Що таке "контрафакція", "піратство" у сфері інтелектуальної власності? Чи існують методи боротьби з цими явищами?
6. Охарактеризуйте інститут охорони прав на програми для ЕОМ та бази даних.
7. Які проблеми щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності породжує проникнення комерційних відносин у мережу Інтернет?
8. Яким чином можуть бути вирішені проблеми охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності в глобальній інформаційній мережі?

5. Актуальні проблеми комерціалізації інтелектуальної власності

5.1. Сутність і механізм комерціалізації інтелектуальної власності

Використання інтелектуальної власності в ринковій економіці здійснюється на засадах її комерціалізації, механізм якої уможливорює безперервний рух інтелектуального капіталу та отримання прибутку [13] (рис. 2.1).

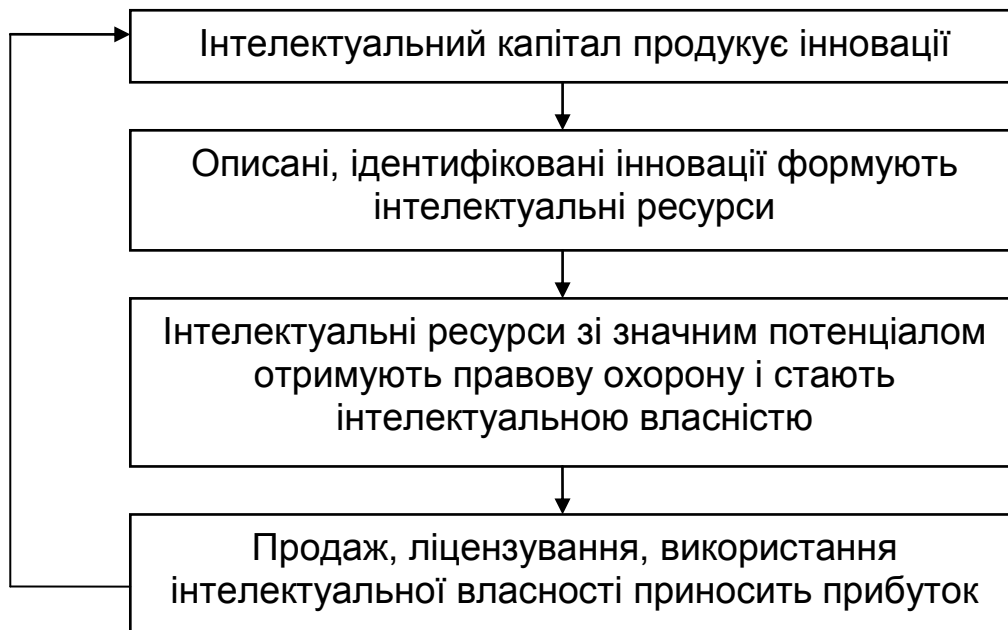

Рис. 2.1. Комерціалізація інтелектуальної власності як складова обігу інтелектуального капіталу

Метою комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності є отримання прибутку за рахунок використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві або продажу чи передачі прав на їх використання іншим юридичним чи фізичним особам.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – це взаємовигідні (комерційні) дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар.

Основними суб'єктами відносин щодо комерціалізації інтелектуальної власності в сучасній ринковій економіці виступають [1] :

автори, творці інтелектуальних продуктів;

трудоі колективи, організації, діяльність яких пов'язана зі створенням та використанням об'єктів інтелектуальної власності;

органи державного управління національною інноваційною системою;

інвестори, що фінансують створення та використання об'єктів інтелектуальної власності;

виробники та споживачі інтелектуальної продукції.

Основними способами комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності є [18]:

використання об'єктів права інтелектуальної власності у власному виробництві;

внесення прав на об'єкти права інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства;

передача (продаж) прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Вважається, що комерціалізація через використання об'єктів інтелектуальної власності у виробництві товарів і послуг є найбільш вигідною з точки зору прибутку. Адже весь прибуток від продажу інноваційного продукту, що отримано за допомогою об'єктів інтелектуальної власності, залишається у правовласника об'єкта інтелектуальної власності.

Оскільки обсяг виробленої продукції може бути великим, то і прибуток, що надходить від її реалізації, може у багато разів перевищувати вартість прав на об'єкт інтелектуальної власності у разі передачі прав на використання об'єкта інтелектуальної власності або продажу прав власності на об'єкт інтелектуальної власності.

Цей спосіб комерціалізації пов'язаний із значними стартовими витратами на доопрацювання об'єкта інтелектуальної власності, розроблення технології виробництва тощо. Але у разі успіху продаж виробленої продукції компенсує ці витрати, крім того, буде отриманий значний прибуток.

Статтею 13 Закону України "Про господарські товариства" (1991) передбачена можливість використання нематеріальних активів (у тому числі об'єктів інтелектуальної власності) при формуванні статутних капіталів нових господарських товариств. Отже, інтелектуальну власність можна вносити до статутного капіталу замість майна, грошей та інших матеріальних цінностей, для чого необхідна лише добра воля всіх засновників.

Використання інтелектуальної власності в статутному капіталі дозволяє:

сформувати значний за своїми розмірами статутний капітал без відволікання коштів й забезпечити доступ до банківських кредитів та інвестицій, використовуючи інтелектуальну власність як об'єкт застави нарівні з іншими видами майна;

амортизувати інтелектуальну власність у статутному капіталі і замінити її реальними коштами, включаючи амортизаційні відрахування на собівартість продукції, тобто капіталізувати інтелектуальну власність;

авторам і підприємствам – власникам інтелектуальної власності – стати засновниками (власниками) при організації дочірніх і самостійних фірм без відгалуження коштів.

Внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу замість "живих грошей" надає також:

право на отримання частки прибутку (дивідендів);

право на участь в управлінні підприємством через загальні збори правління;

право на отримання ліквідаційної квоти у разі ліквідації підприємства тощо.

Якщо правовласник не передбачає використовувати об'єкти інтелектуальної власності у власному виробництві чи розпочати новий бізнес або створити спільне підприємство, він може передати повністю або частково права власності на об'єкт інтелектуальної власності іншій фізичній або юридичній особі.

Майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності є сукупністю права володіти, користуватися і розпоряджатися цим об'єктом.

Продаж прав у повному обсязі здебільшого проводиться через договір купівлі-продажу як договір обмінної угоди, за яким у результаті передання права власності на об'єкт інтелектуальної власності (продажу охоронного документа – патенту або свідоцтва) власник як сторона, яка продає, втрачає всі майнові права на нього. Тобто якщо продано патент на винахід, то він перереєструється на ім'я нового правовласника і до останнього переходять всі майнові права на цей об'єкт. Але частіше передається лише право користування об'єктом інтелектуальної власності [13].

Власник прав на будь-який об'єкт промислової власності (ліцензіар) може продати ліцензію (видати дозвіл на користування об'єктом інтелектуальної власності) будь-якій особі (ліцензіату), якщо він не хоче або не в змозі використовувати відповідний об'єкт.

Продаючи ліцензію переслідують мету отримати прибуток, не втрачаючи капіталу на виробництво та освоєння ринку. Продаж ліцензії – це шлях упровадження технології на ринку без продажу товарної продукції. Доходами від продажу ліцензій юридичні або фізичні особи покривають свої витрати на наукові дослідження.

Ринок інтелектуальної власності – система економічних відносин з приводу купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності. Угоди на ньому оформляються як передача виключних прав на ці об'єкти. Таким чином, сутнісною особливістю зазначеного ринку є те, що на ньому обертаються не продукти інтелектуальної діяльності, а права на них. Відтак вартість об'єктів постає як вартість прав, а об'єктом купівлі-продажу є охоронні документи.

Характерними ознаками ринку інтелектуальної власності є [2] :

високий ступінь монополізації;

висока норма прибутку;

багаторічні та глибокі зв'язки покупців та продавців.

Придбання або продаж ліцензії є діловою угодою. Факт продажу або купівлі ліцензії юридично оформлюється ліцензійним договором, який відрізняється від інших договорів купівлі-продажу тим, що продається або купується нематеріальний об'єкт. Ліцензіат отримує право на використання об'єкта інтелектуальної власності лише на обумовленій ліцензійним договором території та на певний термін.

Особи, які придбали виключні майнові права шляхом ліцензування, можуть передавати їх іншим особам (за згодою власника) на основі субліцензування.

Щоб продати права на об'єкти інтелектуальної власності чи використати їх у власному виробництві, необхідно визначити їхню вартість.

Відповідно до Міжнародних стандартів оцінки (МСО-1 ... МСО-5) розрахунки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності можуть виконуватися при визначенні [34]:

оподаткованої бази майна підприємств;

вартості виключних прав, переданих на основі ліцензійного договору чи договору про їхню переуступку;

вартості об'єктів інтелектуальної (промислової) власності, що вносяться до статутного капіталу підприємства;

розміру компенсації, що необхідно виплатити згідно з чинним законодавством право володільцю за порушення його виключних (майнових) прав на об'єкт інтелектуальної власності.

Оцінка вартості прав на конкретний об'єкт інтелектуальної власності у конкретному випадку їхнього використання є досить складною процедурою й у кожному випадку вимагає унікального вирішення зав-

дання. Однак при всьому різноманітті таких випадків існує три загально-визнаних підходи до оцінки прав на об'єкти інтелектуальної власності [12]:

- витратний підхід;
- порівняльний (ринковий) підхід;
- дохідний підхід.

Витратний підхід (підхід на основі активів) ґрунтується на припущенні, що вартість об'єкта інтелектуальної власності дорівнює вартості витрат на його створення, доведення до робочого стану й амортизацію. Цей підхід до розрахунку вартості влаштовує покупця, тому що він може документально відстежити витрати на створення об'єкта інтелектуальної власності і, таким чином, переконатися, що ця вартість виправдана. Але він не вигідний для продавця, оскільки останній одержить суму, рівну тільки понесеним витратам на створення об'єкта інтелектуальної власності, тобто без прибутку.

Порівняльний (ринковий) підхід до оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності припускає використання прийому порівняння продажів. Сутність підходу полягає в порівнянні об'єкта, що оцінюється, з аналогічними, щодо призначення, якості та корисності, об'єктами, які були продані на цей час на аналогічному ринку. Цей підхід дає так звану "справедливу ціну", тобто таку ціну, за яку продавець, який володіє інформацією про ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий продати об'єкт інтелектуальної власності, а покупець, який також володіє повною інформацією про об'єкт інтелектуальної власності і ринкову вартість аналогічних об'єктів, готовий купити даний об'єкт інтелектуальної власності. Тобто ціна встановлюється ринком і влаштовує як продавця, так і покупця.

Дохідний підхід передбачає, що ніхто не стане вкладати свій капітал у придбання того чи іншого об'єкта інтелектуальної власності, якщо такий дохід можна одержати будь-яким іншим способом. Суть підходу полягає в тому, що вартість прав на об'єкт інтелектуальної власності визначають як функцію доходу, що може принести використання даного об'єкта інтелектуальної власності в майбутньому. Для розрахунку поточної вартості об'єкта оцінки застосовують два основних прийоми – дисконтування і капіталізації доходу.

У рамках кожного підходу існує один або декілька методів оцінки [12]. Зв'язок між підходами і методами оцінки поданий у табл. 2.1. Перелік наведених методів не є вичерпним.

**Зв'язок між підходами до оцінки об'єктів інтелектуальної
власності та методами оцінки**

Підхід до оцінки	Метод оцінки
Витратний підхід	Метод прямого відтворення. Метод заміщення. Метод вихідних витрат
Порівняльний (ринковий) підхід	Метод порівняння продажів
Дохідний підхід	Метод прямої капіталізації доходів. Методи непрямой капіталізації доходів: <ul style="list-style-type: none"> • надлишкового прибутку; • роялті; • звільнення від роялті

Метод прямого відтворення активу визначає суму витрат, які є необхідними для створення нової точної копії активу, що оцінюється. Ці витрати повинні ґрунтуватися на сучасних цінах та сировині, матеріалах, енергоносіях, комплектуючих виробках, інформації, а також на середньогалузевій вартості робочої сили певної кваліфікації. Метод прямого відновлення є переважним методом розрахунку вартості унікальних нематеріальних активів.

Метод заміщення використовує принцип, який стверджує, що максимальна вартість власності визначається мінімальною вартістю, яку необхідно сплатити під час придбання активу аналогічної корисності або з аналогічною споживчою вартістю. Ця вартість має назву вартості нового активу, який є еквівалентним за функціональними можливостями і варіантами його використання, але не обов'язково подібного об'єкта інтелектуальної власності, що заміщується.

Метод вихідних витрат базується на фактично наведених витратах, що вибрані з бухгалтерської звітності підприємств за кілька останніх років. Особливо треба звернути увагу на дві обставини: їх розмір і строк створення активу. Витрати, які були проведені раніше, за необхідності повинні бути скориговані у відповідному напрямі, а потім проіндексовані з урахуванням їх строку давності.

Витратний метод найчастіше використовується для оцінки нематеріальних активів, які не беруть участі в формуванні майбутніх прибутків і

які не приносять прибутку на цей час, наприклад, коли нематеріальні активи, що оцінюються, мають соціальне значення або беруть участь в оборонних програмах, програмах безпеки державного або регіонального значення.

Метод порівняння продажів по суті співпадає з порівняльним підходом. Визначена за цим методом ціна об'єкта інтелектуальної власності є найбільш достовірною, оскільки вона сформована ринком. Однак в Україні з низки причин (відсутність розвинутого ринку об'єктів інтелектуальної власності, недоступність баз даних про результати продажу об'єктів інтелектуальної власності тощо) цей метод практично не використовується.

Метод прямої капіталізації ґрунтується на переведенні прибутку від комерційного використання об'єкта інтелектуальної власності у вартість останнього. Цей метод використовують найчастіше як експрес-метод для розрахунку залишкової вартості, а іноді – для оцінки активів, строк життя яких практично невизначений. Процедура цього методу включає, по-перше, виявлення джерел і розмірів чистого прибутку, по-друге, виявлення ставки капіталізації, і, по-третє, визначення вартості активу як добутку від ділення чистого прибутку на ставку капіталізації.

Метод надлишкового прибутку заснований на припущенні того, що продукція, яка виготовлена з використанням об'єкта інтелектуальної власності, приносить додатковий прибуток порівняно з продукцією, яка виготовляється без використання цього об'єкта інтелектуальної власності.

Метод роялті визначає вартість об'єкта інтелектуальної власності як частку від бази роялті (доходу, прибутку, вартості основної сировини). Розмір цієї частки має назву ставки роялті.

Метод надлишкового прибутку та метод роялті ґрунтується на загальновідомих принципах дисконтування грошових потоків.

Процес оцінки розпочинається з ідентифікації об'єкта інтелектуальної власності, тобто зі встановлення факту його юридичної правочинності та правовласника. Наступним кроком є визначення мети оцінки. Коли встановлені об'єкти і мета оцінки, визначають базу оцінки. Під базою оцінки розуміють вид вартості, що буде використаний під час оцінки. Оцінка проводиться із застосуванням бази, що відповідає ринковій вартості або неринковим видам вартості. До неринкових видів вартості відносяться: залишкова вартість заміщення, вартість у вико-

ристанні, інвестиційна вартість тощо. Наступним кроком є вибір підходу до оцінки. Вибір підходу обумовлюється видом об'єкта інтелектуальної власності, метою і базою оцінки. Після того як буде обрано той або інший підхід у його рамках вибирають метод оцінки. І, нарешті, проводять розрахунок вартості прав на об'єкт інтелектуальної власності. Бажано виконати розрахунок не менше, ніж двома методами. Процедура оцінки завершується оформленням звіту про оцінку, в якому повинна бути відображена та всебічно обґрунтована вартість прав на об'єкт інтелектуальної власності.

5.2. Ліцензійні угоди, їх структура та класифікація

Ліцензійна угода – це угода щодо передачі власником об'єктів інтелектуальної власності певних прав на їх використання своєму контрагенту в передбачених угодою межах [1; 2; 3]. Таким чином, ліцензійна угода є договором про своєрідну оренду патенту (монопольну чи колективну). Надання ліцензії є комерційною операцією, суб'єктами якої виступають ліцензіар і ліцензіат.

Ліцензіар – продавець ліцензії, юридична або фізична особа, яка зобов'язується передати права на використання об'єкта інтелектуальної власності за певну винагороду відповідно до передбачених ліцензійною угодою умов.

Ліцензіат – покупець ліцензії, юридична або фізична особа, яка купує права на використання об'єктів інтелектуальної власності у межах, передбачених ліцензійною угодою.

Об'єктами ліцензійних угод можуть бути:

- авторські права;
- програми для ЕОМ і бази даних;
- товарні знаки;
- патентні права;
- ноу-хау, інжинірингові послуги тощо.

Ліцензія – дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, що надається на підставі ліцензійного договору.

Види ліцензій:

- 1) за обсягом прав, що передаються ліцензіату:
 - невиключні, прості;
 - виключні;

повні;

субліцензії;

опціони;

2) за способом охорони об'єктів інтелектуальної власності:

патентні: патент, свідоцтво;

безпатентні: незапатентовані рішення, інжинірингові послуги, секрети виробництва, ноу-хау;

3) за специфікою правових норм:

добровільні;

примусові;

відкриті;

4) за об'єктами інтелектуальної власності, що виступають предметом угоди:

винаходи;

промислові зразки;

товарні знаки;

знаки обслуговування;

ноу-хау, секрети виробництва;

авторське право та суміжні права.

Залежно від обсягу прав, що передається, за діючим Цивільним кодексом України розрізняють: виключну, одиничну і невиключну ліцензії.

Виключна ліцензія видається тільки одній особі і виключає можливість використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обумовлена цією ліцензією. Одинична ліцензія також видається тільки одному ліцензіату і виключає можливість видачі ліцензіаром іншим особам ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності у сфері, що обмежена цією ліцензією, але не виключає можливості використання ліцензіаром цього об'єкта у даній сфері. Невиключна ліцензія не виключає можливості використання ліцензіаром об'єкта права інтелектуальної власності і видачі ним іншим особам ліцензії на використання цього об'єкта у даній сфері. Ліцензійний договір – угода, за якою продавець виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності (ліцензіар) надає покупцеві (ліцензіату) дозвіл (ліцензію) на використання цього об'єкта протягом певного періоду в обумовлених угодою межах за відповідну винагороду.

Специфічними ознаками ліцензійного договору є такі: запропонований до продажу інтелектуальний продукт є нематеріальним; ліцензіат

набуває право на використання визначених договором майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності; матеріальні об'єкти, що передаються за ліцензійним договором, є лише носіями інформації, яка є інтелектуальною власністю; основний елемент об'єкта ліцензії – патентне право, не стає майновою власністю покупця, а передається йому в тимчасове користування на певний термін; власник патенту при видачі ліцензії зберігає за собою майнові права на об'єкт інтелектуальної власності.

5.3. Економічна ефективність ліцензування

Ліцензійні угоди мають комерційний характер і пов'язані з передачею прав власності на об'єкт інтелектуальної власності за грошову винагороду. У міжнародній практиці ціна ліцензії визначається як сума виплат покупця ліцензії на користь її продавця [34]. Таким чином, за своєю сутністю процедура розрахунку ціни ліцензії зводиться до оцінювання об'єкта інтелектуальної власності, що є об'єктом ліцензування. Винагорода за ліцензію, як правило, виплачується у такій формі [3]:

1) паушального платежу – фіксованої ціни ліцензії, встановленої незалежно від фактичного обсягу виробництва і реалізації продукції виготовленої на її основі. Йдеться про одноразовий внесок за придбання ліцензії, який найчастіше сплачується у початковий період дії ліцензійного договору;

2) роялті – виплати, розмір яких залежить від ефекту, отриманого від використання об'єкта інтелектуальної власності. Йдеться про періодичні відрахування ліцензіата на користь ліцензіара, що здійснюються протягом усього терміну дії ліцензії.

На практиці часто використовується змішана система, яка передбачає виплату паушального платежу під час підписання угоди та щорічну виплату роялті після того, як угода набирає чинності. У деяких країнах досить поширеними є так звані ковзаючі роялті, за яких ліцензіар і ліцензіат беруть на себе ризики впровадження товару на ринок і не мають зиску в цей період. Виплати починають здійснюватися після сприйняття товару ринком.

Економічна доцільність ліцензування визначається ефектом, отриманим ліцензіатом та споживачами ліцензійної продукції.

Ціна ліцензії:

є монопольною ціною, пов'язаною з передачею майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності;

залежить від об'єкта та виду угоди, терміну дії патенту, обсягів товарообігу ліцензіата, технічної, інформаційної та іншої допомоги, яку надає ліцензіар.

Методи визначення ціни ліцензії за сучасних умов такі [29]:

1. Урахування діапазону (верхньої та нижньої межі) цін.
2. Урахування фіксованих процентних ставок (роялті).
3. Урахування одноразового (паушального) платежу.
4. Правило двадцяти п'яти відсотків.
5. Витратний підхід.

Патентовласник може отримати додатковий прибуток від використання свого об'єкта інтелектуальної власності за рахунок платежів за договором франшизи (в Україні – це договір комерційної концесії). Правовласник (franchiser) дозволяє іншій особі (franchisee) використовувати права на промислові зразки, фірмові найменування, торгівельні марки, технології, комерційну таємницю тощо.

Різниця договору франшизи від звичайного ліцензійного договору у тому, що права передаються на пільговій, привілейованій основі. Так, користувач отримує вже готову технологію під відомою торгівельною маркою. Тому йому не потрібно відвойовувати місце на ринку, а його ризики зводяться до мінімуму. Договір франшизи повинен містити умову про те, що якість товарів та послуг franchisee буде не нижчої якості товарів і послуг franchiser, а останній буде здійснювати контроль за використанням цієї угоди.

Відносно новою формою комерціалізації прав на об'єкти інтелектуальної власності є лізинг. За договором лізингу передається різне технологічне обладнання, верстати, прилади тощо, які виконані на рівні винаходів і захищені патентами. Тобто разом з технологічним обладнанням і процесом передається право користуватися об'єктом інтелектуальної власності. Вибір такої форми комерціалізації, як лізинг дозволяє починаючим підприємцям відкривати і розширяти свій бізнес навіть при досить обмеженому стартовому капіталі, оперативно використовуючи у виробництві сучасні досягнення науково-технічного прогресу.

Контрольні запитання

1. Наведіть особливості вартісного оцінювання об'єктів інтелектуальної власності.
2. Розкрийте сутність та механізм комерціалізації інтелектуальної власності.
3. Розкрийте особливості та практичне значення ліцензійних угод.
4. Наведіть класифікацію ліцензійних угод.
5. Порівняйте методи визначення ціни ліцензії.
6. Розкрийте сутність та специфіку роялті.
7. За якими методами розраховується вартість роялті?

План семінарського заняття

1. Комерціалізація інтелектуальної власності як складова обігу інтелектуального капіталу.
2. Економіко-правові аспекти ліцензування.
3. Види ліцензій.

Практичне завдання 1

Визначити вартість бренда підприємства, якщо в його створення вкладено 270 тис. грн. Чистий прибуток підприємства від збільшення обсягів реалізації продукції унаслідок проведення рекламних кампаній склав у 1 році – 80 тис. грн, 2-му – 90 тис. грн, 3-му – 140 тис. грн, 4-му – 250 тис. грн. Середній рівень рентабельності підприємства за цей період склав 12,5 %.

Практичне завдання 2

Визначити вартість бренда підприємства, якщо витрати на інформаційні заходи для його просування склали у 1 році – 120 тис. грн, 2-му – 110 тис. грн, 3-му – 70 тис. грн, 4-му – 90 тис. грн. Авторська винагорода розробникам склала 45 тис. грн. Щорічний рівень інфляції становив 6 %.

Контрольні запитання для самостійної роботи

1. Чому існує необхідність вартісного оцінювання об'єктів інтелектуальної власності?
2. Розкрийте сутність та механізм комерціалізації інтелектуальної власності.
3. У чому сутність та практичне значення ліцензійних угод?
4. Охарактеризуйте суб'єктів та об'єкти ліцензійних угод.
5. Як класифікують ліцензійні угоди?
6. Здійсніть порівняльний аналіз методів визначення ціни ліцензії.
7. Розкрийте сутність та специфіку роялті.
8. Яким чином можна використовувати зарубіжний досвід комерціалізації інтелектуальної власності в Україні?
9. Охарактеризуйте найважливіші передумови формування глобального ринку прав на об'єкти інтелектуальної власності.

6. Міжнародне співробітництво в сфері інтелектуальної власності

6.1. Проблеми формування глобального ринку прав на об'єкти інтелектуальної власності

Людина за своєю природою прагне до найбільш повного задоволення своїх матеріальних і духовних потреб, своєї безпеки. І чим більше задовольняються ці потреби, тим щасливішою вона себе відчуває.

Історія свідчить, що найбільших успіхів досягають країни, в яких інтереси держави збігаються з інтересами громадян. Тому держави, що прагнуть стати процвітаючими, стратегічними завданнями вважають підвищення культури громадян, розвиток економіки країни, зміцнення національної безпеки.

Відомо, що яскраві сплески в розвитку цивілізації спостерігалися тоді, коли держава ефективно заохочувала творчу діяльність своїх громадян. Прикладом може слугувати історія Стародавньої Греції, Римської імперії або епоха Відродження у Європі.

Зараз як державні діячі, так і прості громадяни все частіше приходять до розуміння того, що першоосною економічного і культурного розвитку

суспільства є результати інтелектуальної діяльності людини – науково-технічної і художньої творчості. Тому держава, що прагне до лідерства, повинна забезпечувати своїм громадянам максимально сприятливі умови для творчої роботи.

У сучасному світі найбільш процвітаючі країни зводять у ранг державної політики розвиток творчого потенціалу нації. Так, у США та Японії працюють ретельно продумані програми розвитку творчості громадян починаючи з дошкільного віку.

Таким чином, інтелектуальна власність є необхідною умовою процвітання тих культур, де її важливість є повністю зрозумілою і сприйнятою та ефективно захищається законами, виконання яких гарантується державою.

На відміну від природних ресурсів: землі, нафти, вугілля тощо, запаси яких мають певну межу, інтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, тому в останні десятиріччя вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства.

Сучасні тенденції глобалізації економіки, лібералізації світових ринків, стрімкого прогресу технологій у галузі міжнародних комунікаційних систем, загострення та зміни форм конкурентної боротьби, утвердження інтелектуальної діяльності як рушійного фактора розвитку інформаційного суспільства загострюють проблеми регулювання міжнародних відносин у сфері інтелектуальної власності. Зростання обсягів ліцензійної торгівлі, трансферу технологій, купівлі-продажу наукомісткої продукції, патентів, ноу-хау, надання консалтингових, інжинірингових послуг сприяють формуванню глобального ринку прав на об'єкти інтелектуальної власності, похідних ринків наукомісткої та інформаційної продукції. Водночас права інтелектуальної власності перетворюються на важливий інструмент глобальної конкуренції держав та їх союзів за доступ до інноваційних ресурсів та ринків інноваційної продукції [1].

Проблеми врегулювання міжнародних відносин у сфері інтелектуальної власності є складними та суперечливими внаслідок посилення нерівномірності економічного розвитку країн світу та існуючих відмінностей у співвідношенні імітаційних та інноваційних стратегій національних економік.

Розвинені країни, країни-інноватори зацікавлені у високому рівні захисту прав інтелектуальної власності, дієвому механізмі комерціалізації

результатів інтелектуальної діяльності з метою підвищення власної конкурентоспроможності, поживлення інвестиційної активності та нарощування експорту високотехнологічної продукції.

Водночас країни з низьким рівнем економічного розвитку, держави, які виступають споживачами інтелектуального продукту або імітаторами інновацій, не зацікавлені у вживанні жорстких заходів щодо охорони прав інтелектуальної власності. У цих країнах побутує переконання, що права власності неспроможні стимулювати винаходи та науково-дослідні роботи з огляду на відсутність необхідного кадрового та технічного потенціалу, низького життєвого рівня населення, неспроможного пред'являти попит на інноваційну продукцію.

Глобальною проблемою сьогодення є швидке поширення піратства та контрафакції [35]. У зв'язку з цим вітчизняні та зарубіжні дослідники звертають увагу на необхідність не стільки жорсткого, скільки ефективного та надійного режиму охорони прав інтелектуальної власності, здатного забезпечити баланс інтересів різних країн, гармонізацію національних законодавств та плідне міжнародне співробітництво у цій сфері. В останні роки найважливіші заходи у сфері міжнародних економічних відносин та міжнародного права були спрямовані на подальший розвиток та вдосконалення інституційного механізму комерціалізації та охорони прав інтелектуальної власності, спрощення процедури отримання такої охорони, визнання ключової ролі прав інтелектуальної власності у зростанні соціально-економічного добробуту та культурного розвитку народів світу.

Сучасні дослідники виокремлюють чотири основні форми придбання прав інтелектуальної власності в у мовах транснаціональної інноваційної діяльності [1; 48]:

- ліцензування;
- прямі іноземні інвестиції;
- заснування спільних підприємств;
- злиття (поглинання).

Основою міжнародної системи інтелектуальної власності на травень 2006 року є 26 угод, 17 з яких регулюють правовідносини у сфері промислової власності, 7 відносяться до авторського права і суміжних прав та 2 до загальних. Україна приєдналася до 18 договорів і продовжує роботу щодо приєднання до інших. Перелік Міжнародних договорів такий:

1. Загальні договори:

Конвенція про заснування Організації інтелектуальної власності (ВОІВ).

Міжнародна конвенція про захист нових сортів рослин.

2. Договори про захист інтелектуальної власності:

Бернська конвенція про захист літературних і художніх творів.

Брюссельська конвенція про розповсюдження сигналів, що несуть програми через супутник.

Конвенція про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм.

Мадридська угода про санкції за неправдиві та неправильні позначення походження виробів.

Найробський договір про охорону олімпійського символу.

Паризька конвенція про охорону промислової власності.

Договір про патентне право (PLT).

Сінгапурський договір про право з торгівельних марок;

Міжнародна конвенція про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм і організацій мовлення.

Договір про закони щодо торгівельних марок.

Договір про міжнародну реєстрацію аудіовізуальних творів.

Вашингтонський договір про інтелектуальну власність стосовно інтегральних схем.

Договір ВОІВ про авторське право.

Договір ВОІВ про виконання і фонограми.

3. Глобальні договори системи охорони:

Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури.

Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків.

Лісабонська угода про захист зазначень місця походження виробів та їх міжнародної реєстрації.

Мадридська угода про міжнародну реєстрацію знаків.

Протокол до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків.

Договір про патентну кооперацію.

4. Договори про класифікації:

Локарнська угода про утворення міжнародної класифікації промислових зразків.

Ніццька угода про міжнародну реєстрацію товарів і послуг для реєстрації знаків.

Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію.

Віденська угода про утворення міжнародної класифікації зображувальних елементів.

Отже, на сьогодні інтелектуальна власність є об'єктом багатьох міжнародних угод, найважливіша з яких – Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (Convention establishing the World Intellectual Property Organization), підписана в Стокгольмі 14 липня 1967 року, яка набрала чинності в 1970 році. В основу Конвенції було покладено ідею широкого співробітництва і взаємодопомоги держав при збереженні незалежних національних систем охорони та захисту прав інтелектуальної власності [34].

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ, World Intellectual Property Organization, WIPO) – спеціалізований заклад в системі ООН, міждержавна організація, що регулює міжнародну систему охорони прав інтелектуальної власності та здійснює адміністративні функції щодо багатосторонніх угод з приводу її правових та економічних аспектів. На сьогодні членами ВОІВ є 179 країн, у тому числі й Україна. Діяльність ВОІВ охоплює три основні напрями [1]:

1. Реєстраційна діяльність (прямі послуги заявникам і власникам прав на промислову власність).

2. Забезпечення міждержавного співробітництва щодо адміністративних питань інтелектуальної власності (керівництво роботою фондів патентних документів, оновлення міжнародних класифікаційних систем, обробка статистичних даних, підготовка оглядів про стан правових норм у сфері промислової власності й авторського права);

3. Програмна діяльність (забезпечення більш широкого визнання існуючих договорів, їх оновлення, розробка нових договорів, організація діяльності зі співробітництва з метою розвитку тощо).

Головними завданнями ВОІВ є:

поліпшення взаєморозуміння і розвиток співробітництва між державами в інтересах їх взаємної користі на основі поваги до їх суверенітету і рівності;

заохочення творчої діяльності, сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі;

модернізація та підвищення ефективності адміністративної діяльності міжнародних угод, що створені у сфері охорони промислової власності, а також охорона літературних і художніх творів.

Контроль за виконанням Угод здійснюють керівні органи ВОІВ. Конвенція, що засновує ВОІВ, передбачає наявність чотирьох органів: Генеральної Асамблеї, Конференції, Координаційного комітету і Міжнародного бюро ВОІВ (секретаріату).

Генеральна Асамблея ВОІВ, членами якої є держави – члени ВОІВ за умови, що вони також є членами Асамблеї Паризького й (або) Бернського Союзів, а також Швейцарської Конфедерації – країни місця перебування ВОІВ, є верховним органом ВОІВ. На відміну від Генеральної Асамблеї, у Конференції беруть участь усі держави, що є членами ВОІВ. Членами Координаційного комітету є 72 країни, у тому числі Україна. Координаційний комітет – це виконавчий орган Генеральної Асамблеї і Конференції, що виконує консультативні функції.

Генеральна Асамблея і Конференція скликаються на чергові сесії кожні два роки, Координаційний комітет – щорічно. Виконавчим головою ВОІВ є Генеральний директор, що обирається Генеральною Асамблеєю на шестирічний термін. Секретаріат ВОІВ має назву "Міжнародне бюро". Секретаріат знаходиться в Женеві (Швейцарія).

Всесвітня організація інтелектуальної власності [1, 34]:

сприяє підвищенню ефективності охорони прав інтелектуальної власності шляхом розвитку міжнародного співробітництва у цій сфері;

розробляє правові норми та надає відповідні рекомендації щодо регламентації правових і адміністративних аспектів інтелектуальної власності;

надає консультації та здійснює розробки типових законів щодо врегулювання відносин інтелектуальної власності на національному та міжнародному рівнях;

є міжнародним центром обміну інформацією у сфері інтелектуальної власності, надає навчальну та техніко-юридичну допомогу країнам;

визначає міжнародні стандарти в галузі інтелектуальної власності, знання яких є обов'язковим для спеціалістів, що працюють у цій сфері;

здійснює реєстрацію об'єктів права промислової власності та їх подальшу охорону;

організовує дослідження глобальних проблем у сфері інтелектуальної власності;

сприяє врегулюванню суперечок у галузі інтелектуальної власності між суб'єктами приватного права;

здійснює діяльність із гармонізації національних законодавств та процедур у сфері інтелектуальної власності.

Важливу роль у регулюванні міжнародних відносин у сфері інтелектуальної власності відіграє світова організація торгівлі (СОТ, World Trade Organization, WTO), яка надає цим питанням першочергового значення

З метою впровадження нових стандартів у галузі охорони та забезпечення прав інтелектуальної власності між СОТ та ВОІВ була укладена угода про співробітництво, за якою Світова організація інтелектуальної власності зобов'язалася надавати технічну допомогу державам щодо приведення національного законодавства відповідно до вимог угоди TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights, TRIPS).

Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) регулює широкий спектр прав у сфері інтелектуальної власності, в тому числі авторське право і суміжні права, право на товарні знаки та знаки обслуговування, географічні зазначення, промислові зразки, патенти, топології інтегральних мікросхем, закриту інформацію тощо [13] (рис. 2.1).

Угода TRIPS [1]:

є торгівельною угодою, а не договором прямої дії, відтак передбачає прийняття відповідного національного законодавства;

вперше включає інтелектуальну власність у контекст світової торгівлі та пов'язаних з нею глобальних проблем;

детально регламентує процес забезпечення ефективного захисту прав інтелектуальної власності;

уніфікує судові процедури захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності у країнах – членах СОТ;

передбачає заходи, спрямовані на попередження порушень прав інтелектуальної власності без створення перешкод на шляху торгівлі продуктами інтелектуальної діяльності;

регламентує відповідальність за зловживання правами інтелектуальної власності, жорсткі заходи боротьби з піратством та контрафактною продукцією тощо.

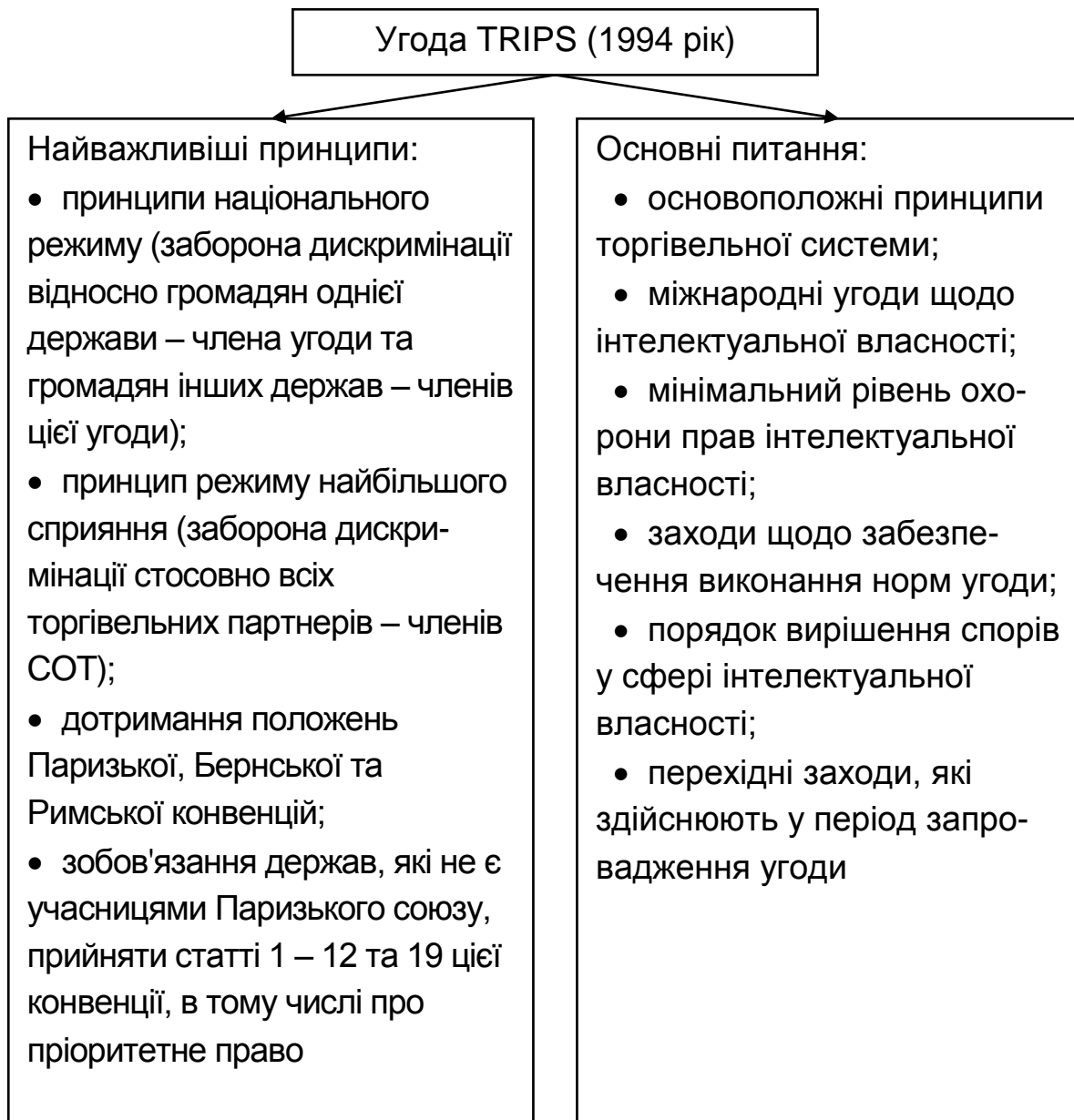

Рис. 2.1. Основні принципи та питання Угоди TRIPS

Основне призначення Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності – сприяння заохоченню технічних нововведень, передачі та поширенню інновацій на основі взаємовигідного співробітництва виробників та споживачів інтелектуальних продуктів, гармонійного поєднання їх прав та обов'язків, підвищення соціально-економічного добробуту населення.

6.2. Міжнародне співробітництво у сфері патентного права

Інтернаціоналізація правової охорони промислової власності була започаткована Паризькою конвенцією про охорону промислової власності (20 березня 1883 року), яка заснувала Союз із промислової власності. Метою Конвенції стали гармонізація законодавства щодо промислової власності на міжнародному рівні, створення умов, які полегшують громадянам та організаціям окремих держав придбання та захист прав на об'єкти промислової власності [1].

Паризька конвенція про охорону промислової власності включає чотири групи положень [34]:

1) положення щодо національного режиму, які передбачають, що члени Конвенції забезпечують представникам інших країн-учасниць таку ж охорону промислової власності, яку вони надають власним громадянам;

2) положення щодо права пріоритету, згідно з якими формальна заявка на право промислової власності, зареєстрована заявником в одній із країн-учасниць, дає підставу цьому заявникові протягом встановленого періоду подавати заявку про таку ж охорону у всіх інших країнах-учасницях;

3) положення щодо загальних правил у галузі охорони та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності, якими країни – учасниці Угоди повинні керуватись у своїй законотворчій діяльності;

4) положення щодо інституційного оформлення та реалізації основних ідей Конвенції.

Найважливішими принципами Паризької конвенції є такі:

принцип національного режиму, який передбачає, що кожна з країн – учасниць Угоди зобов'язана надавати громадянам інших країн – членів Союзу таку ж охорону, яку ця країна надає власним громадянам. Зазначений принцип поширюється також на тих осіб, які не є громадянами країн – членів Союзу, але мають постійне місце проживання або торговельне чи промислове підприємство у країні – члені Союзу;

принцип конвенціонального пріоритету, згідно з яким заявка, подана в одній із країн – членів Паризького союзу, надає заявникові право подати такі ж заявки (протягом 6 – 12 місяців від дати подання першої заявки) до будь-якої країни – учасниці Угоди. Ці заявки розглядаються як пріоритетні, так, ніби вони подані в один день з першою заявкою.

Розвиток міжнародної патентної системи у ХХ ст. був підпорядкований довгостроковій меті забезпечення ефективних механізмів регулювання міжнародних відносин у сфері інтелектуальної власності шляхом запровадження простих, своєчасних та надійних процедур охорони та захисту прав інтелектуальної власності, створення стимулів для інновацій, міжнародного ліцензування, комерційних угод та інших способів поширення нових знань, інформації, технологій.

Важливим станом на цьому шляху стало підписання представниками 50 країн у Вашингтоні у 1970 році Договору про патентну кооперацію (РСТ – Patent Cooperation Treaty), який набрав чинності 24 січня 1978 року і сприяв міжнародному співробітництву щодо подання патентних заявок, пошуку та проведення експертизи, а також поширенню технічної інформації, що міститься в заявках. На сьогодні Договір РСТ є наріжним каменем міжнародної патентної системи. Країни, що приєдналися до цієї системи, мають можливість шляхом подання однієї патентної заявки за процедурою РСТ одержати патентну охорону в 126 країнах, що приєдналися до цієї системи. З лютого 2004 року ВОІВ запровадила нові послуги, які дозволяють здійснювати подачу заявок в електронній формі, водночас скорочено розмір мит у рамках РСТ [26].

Важливо також наголосити, що система РСТ забезпечує аналітиків великим банком цінної технічної інформації, корисної для стратегічного прогнозування.

З появою системи РСТ процедура видачі патентів стала поділятися на два етапи – національний та міжнародний. Національний етап передбачає видачу патенту національним патентним відомством відповідно до національного законодавства та процедури.

Міжнародний етап передбачає [1; 3; 34]:

встановлення міжнародної системи подання лише однієї заявки в одне патентне відомство однією мовою;

проведення формальної експертизи міжнародної заявки цим патентним відомством;

проведення міжнародного пошуку та написання відповідного звіту, який доводиться до відома заявника, а згодом публікується;

централізовану публікацію міжнародних заявок, міжнародних звітів про пошук тощо;

проведення у деяких випадках міжнародної попередньої експертизи.

1 червня 2000 року в Женеві був підписаний Договір про патентне право (PLT – Patent Law Treaty), спрямований на спрощення та підвищення ефективності засобів отримання патентної охорони в різних країнах світу в інтересах зацікавлених суб'єктів відносин промислової власності. За словами Генерального директора ВОІВ Каміла Ідріса, "успішне виконання цілей, передбачених системою PLT, є величезним кроком у більш масштабному процесі зменшення вартості патентування на міжнародному рівні".

Важливою формою міжнародного співробітництва у сфері охорони інтелектуальної власності є діяльність регіональних міжнародних організацій. У 1973 році була підписана Європейська (Мюнхенська) конвенція про видачу європейського патенту, згідно з якою розпочало роботу Європейське патентне відомство та було ухвалено рішення про видачу єдиного патенту, дійсного для всіх країн – членів Конвенції. Кожна країна – учасниця Конвенції зобов'язалася створити:

спеціальне відомство промислової власності, одним із завдань якого стало видання офіційного періодичного бюлетеня з прізвищами власників патентів та коротким описом запатентованих винаходів, репродукціями зареєстрованих товарних знаків, відомостей про промислові зразки тощо;

центральне сховище для ознайомлення громадян з патентами на винаходи, промисловими зразками тощо.

Європейське патентне відомство (ЄПВ) приймає заявки, проводить експертизу та видає європейський патент на винахід, який діє 20 років від дати подання заявки і має силу національного патенту на території кожної із зазначених у заявці держав. Процедура патентування в ЄПВ є дорожчою порівняно з традиційним процесом патентування, однак має значні переваги, оскільки подання заявки однією мовою в одне патентне відомство через одного патентного повіреного може завершитись отриманням патенту, що діє на території всіх або кількох держав – учасниць Європейської патентної конвенції.

У 1994 році в Москві була підписана Євразійська патентна конвенція, згідно з якою було створено Євразійське патентне відомство та ухвалено рішення про видачу єдиного патенту, що діє на території країн – учасниць Конвенції.

6.3. Міжнародні аспекти охорони та захисту авторського та суміжних прав

Міжнародне співробітництво у сфері охорони та захисту авторського права було започатковане ще у середині XIX ст. на основі укладення двосторонніх договорів. Перший міжнародний договір про охорону авторського права був підписаний 9 вересня 1886 року у м. Берні. В основі Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів лежать такі принципи [1, 34]:

1) принцип національного режиму, згідно з яким, творам, створеним в одній з країн – членів Бернського союзу, забезпечується така сама охорона в інших країнах-учасницях;

2) принцип автоматичної охорони, згідно з яким охорона авторських прав не обумовлюється виконанням будь-яких формальностей і не пов'язана з реєстрацією, депонуванням тощо;

3) принцип незалежності охорони, згідно з яким твори отримують охорону незалежно від існування охорони чи терміну її дії у країні походження товару;

4) принцип ретроактивної охорони, згідно з яким гарантується охорона творів, термін охорони яких не закінчився в будь-якій країні Бернського союзу.

Бернська конвенція встановлює такі норми охорони авторського права:

охорона поширюється на будь-які наукові, літературні, художні твори незалежно від способу чи форми їх вираження;

особистими немайновими правами авторів визнаються: право автора на твір та право на захист репутації автора;

майновими правами авторів проголошуються: право на відтворення твору, право на публічне виконання твору, право на сповіщення для загального відома про виконання твору, право на переробку твору тощо;

тривалість охорони авторського права становить термін життя автора та не менше, ніж 50 років після його смерті.

Контрольні запитання

1. Наведіть основні напрями діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

2. У чому полягають завдання Світової організації торгівлі у врегулюванні проблем інтелектуальної власності?

3. Охарактеризуйте сутність та напрями міжнародного співробітництва у сфері патентного права.

4. Розкрийте міжнародні аспекти охорони і захисту авторського та суміжних прав.

5. Визначте роль та місце України в системі міжнародних відносин щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності.

План семінарського заняття

1. Глобальний ринок прав на об'єкти інтелектуальної власності.
2. Розвиток міжнародного співробітництва у сфері патентного права.
3. Міжнародно-правовий захист авторських та суміжних прав.

Практичне завдання 1

За допомогою матриці МакКінзі визначте стратегії брендів туристичних підприємств. Вихідні дані для розрахунку інтегральних показників привабливості і конкурентного статусу підприємств наведені у табл. 2.2 – 2.5. Інтегральні показники привабливості і конкурентного статусу розраховуються за формулою адитивної згортки за нормованими частковими показниками з урахуванням їх значущості (табл. 2.2, 2.4) і є координатами підприємств у матриці МакКінзі, розмежування квадрантів якої доцільно здійснити за шкалою Харінгтона: високе значення показників знаходиться в інтервалі від 0 до 0,36, середнє значення – в інтервалі від 0,37 до 0,64, високе – в інтервалі від 0,65 до 1,0. Для прийняття остаточного рішення щодо стратегічної спрямованості розвитку брендів підприємств скористайтеся круговою діаграмою ємності ринку та питомої ваги продажів підприємства на цьому ринку.

Таблиця 2.2

Показники визначення привабливості підприємств

Назва показника	Коефіцієнт значущості показника
1. Рентабельність підприємства.	0,30
2. Коефіцієнт оборотності обігових коштів	0,18
3. Період оборотності.	0,16
4. Коефіцієнт короткострокової рентабельності підприємства.	0,21
5. Рентабельність реалізованої продукції	0,15

Таблиця 2.3

Вихідні дані для розрахунку показників привабливості підприємств

Назва показника	Кількісне значення показника за підприємствами							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Чистий прибуток, тис. грн	200	230	180	400	360	320	160	410
2. Середньорічна вартість основних виробничих фондів, тис. грн	4 000	2 500	2 700	4 100	3 200	2 700	1 500	2 170
3. Норма амортизації, %	12	20	17	24	25	15	50	12
4. Нормовані обігові кошти, тис. грн	560	520	210	170	200	340	100	380
5. Обсяг реалізації продукції, тис. грн	600	650	480	670	800	750	420	840
6. Прибуток від реалізації продукції, тис. грн	160	120	87	240	310	320	96	360
7. Питома вага реінвестованого прибутку в загальному обсязі чистого прибутку, %	20	25	40	60	45	20	10	55

Таблиця 2.4

Показники визначення конкурентного статусу підприємств

Назва показника	Коефіцієнт значущості показника
1. Сума дивідендів на 1 просту акцію.	0,21
2. Коефіцієнт співвідношення між ринковою вартістю однієї акції та дивідендами на одну акцію (коефіцієнт ціна-дохід).	0,41
3. Коефіцієнт співвідношення між бухгалтерською та ринковою вартістю однієї акції.	0,38

Таблиця 2.5

Вихідні дані для розрахунку показників конкурентного статусу підприємств

Назва показника	Кількісне значення показника за підприємствами							
	1	2	3	4	5	6	7	8
1 Кількість простих акцій, тис. шт.	10	20	13	45	16	17	38	50
2 Питома вага суми дивідендів у чистому прибутку підприємства, %	5	13	2	6	15	10	8	12
3 Ринкова вартість однієї акції, грн.	12	8	5	10	17	9	4	16
4 Сума довгострокових кредитів, тис. грн	3 600	2 700	2 800	4 100	2 750	1 900	1 430	1 500
5. Ємність ринку, на якому переважно працює підприємство, тис. грн	5 000	6 200	6 400	3 100	4 680	5 100	2 150	7 200

Контрольні запитання для самостійної роботи

1. Розкрийте призначення та основні напрями діяльності Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

2. Яку роль у врегулюванні проблем міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності відіграє Світова організація торгівлі?

3. Охарактеризуйте сутність та напрями міжнародного співробітництва в сфері патентного права.

4. Розкрийте міжнародні аспекти охорони та захисту авторського та суміжних прав.

5. Визначте роль та місце України в системі міжнародних відносин щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності.

7. Формування інституту інтелектуальної власності в Україні

7.1. Роль та значення інтелектуальної власності в формуванні національної інноваційної системи

Розбудова національної інноваційної системи сприяє перетворенню інституту інтелектуальної власності на важливий інструмент загальнонаціональної інноваційної політики, дієвий важіль державного регулювання напрямів, швидкості та ефективності інноваційних процесів. Водночас інститут інтелектуальної власності [1]:

1) формує передумови розбудови національної інноваційної системи на основі обміну інноваційною діяльністю та полегшення транзакцій інтелектуального продукту між творцями, посередниками, кінцевими споживачами; перетворення об'єктів інтелектуальної власності на вагому складову активів суб'єктів господарювання, індикатор їх досягнень у науково-технічній сфері; тісного переплетення інтересів учасників інноваційного процесу з економічними інтересами, мотивами безпеки, стабільності та духовно-естетичного розвитку нації; формування інноваційної культури та відповідних цінностей, традицій, їх перетворення на реальний регулятор соціально-економічного життя;

2) виступає рушійною силою розвитку національної інноваційної системи на основі активізації системних науково-технічних досліджень, міжсуб'єктної та міжгалузевої дифузії інновацій, поглиблення кооперації між суб'єктами інноваційного процесу на основі трансферу інтелектуальних продуктів, об'єднання ресурсів та проведення спільних досліджень, розвитку новітніх форм патентно-ліцензійної кооперації фірм (патентних пулів, альянсів, систем перехресного ліцензування тощо),

залучення споживачів до інноваційного процесу шляхом їх участі у визначенні спрямованості інновацій;

3) збагачує національну інноваційну систему, розширює її межі на основі відображення новітніх науково-технічних досягнень у процесі реєстрації й охорони доменних імен у мережі Інтернет, функціонування електронних систем подання та обробки патентних заявок, формування сучасних елементів інфраструктури (патентно-інформаційних систем, спеціалізованих патентних судів, інституту патентних повірених), поширення аудиту та механізмів страхування інтелектуальної власності, розвитку різноманітних посередницьких структур (організацій з колективного управління майновими правами інтелектуальної власності, патентних фондів тощо); створення умов для інтеграції в національну інноваційну систему малого та середнього бізнесу;

4) сприяє розвитку системи фінансування національної інноваційної системи, раціоналізації структури витрат на основі відшкодування та капіталізації інноваційних витрат шляхом реалізації об'єктів інтелектуальної власності, продажу прав інтелектуальної власності, укладання ліцензійних угод, залучення вітчизняних та зарубіжних інвестицій, створення сприятливого іміджу інноваційних формувань, переплетення відносин щодо об'єктів інтелектуальної власності з новітніми інноваційно-господарськими відносинами (лізингом, франчайзингом тощо).

Таким чином, феномен інтелектуальної власності доповнює діяльність суб'єктів інноваційної сфери системно-орієнтованими та національно-інтегрованими аспектами, сприяючи вирішенню проблем розбудови національної інноваційної системи.

7.2. Проблеми та перспективи розвитку інтелектуальної власності в Україні

До 1991 року в Україні, як і у всьому колишньому Радянському Союзі, в силу переваги суспільної форми власності та пануючої соціалістичної ідеології були відсутні спеціальні закони про охорону інтелектуальної власності, а правове регулювання відносин у цій сфері забезпечувалося в основному підзаконними актами. Виключеннями були розділ IV – "Авторське право" і розділ VI "Винахідницьке право" Цивільного кодексу УРСР, а також "Положення про відкриття, винаходи і

раціоналізаторські пропозиції", затверджене постановою РМ СРСР від 21.03.1973 р.

Загальне законодавство закріплювало можливість широкого використання результатів творчої праці громадян в інтересах держави і суспільства. Наприклад, основною формою охорони винаходів був не патент, а авторське свідоцтво, що давало виключне право на використання об'єкта інтелектуальної власності не їхнім творцям, а державі. Авторське законодавство містило істотне вилучення зі сфери виняткових авторських прав. Воно дозволяло вільно використовувати випущені у світ твори на телебаченні, радіо, у кіно і газетах. І авторське право, і патентне право допускали примусовий викуп суб'єктивних прав на творчі досягнення у власників таких прав, можливість видачі примусових дозволів на їхнє використання [1, 2, 25].

У той же час механізм захисту порушених прав не був ефективним. Передбачені законодавством санкції були незначні, а судова процедура – складною. У результаті при масових порушеннях прав кількість судових справ була мізерною.

Після проголошення незалежності й державотворення України 24 серпня 1991 року почалося формування спеціального законодавства, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності.

Початком становлення законодавства України про інтелектуальну власність вважається день прийняття Закону України "Про власність", тобто 7 лютого 1991 року. Цим Законом результати інтелектуальної власності вперше були визнані об'єктами права власності. Деякі норми, що відносяться до інтелектуальної власності, знайшли своє відображення в інших законах України.

Першим нормативним актом на шляху створення спеціального законодавства про промислову власність було "Тимчасове положення про правовий захист об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій", затверджене Указом Президента України 18 вересня 1992 року. Відтепер ця дата стала професійним святом винахідників і раціоналізаторів України.

Однак основними джерелами права промислової власності, що склали основу спеціального законодавства про інтелектуальну власність, стали закони України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на знаки для товарів і послуг", які набули чинності 15 грудня 1993 року.

У той самий період були прийняті закони України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" (18 грудня 1992 року), "Про охорону прав на сорти рослин" (21 квітня 1993 року), "Про захист від недобросовісної конкуренції" (7 червня 1996 року), "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем" (5 листопада 1997 року).

Для розвитку зазначеного законодавства про промислову власність Державним патентним відомством України було розроблено і прийнято понад 70 підзаконних актів, що регулюють відносини у сфері набуття прав на об'єкти промислової власності [1, 13].

Основним законом, що регулює правовідносини в сфері авторських і суміжних прав, став Закон України "Про авторське право і суміжні права" (23 грудня 1993 року). Питання правової охорони прав авторів знайшли своє відображення також у постановах Кабінету Міністрів України, серед яких: "Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва" та "Про державну реєстрацію прав автора на добуток науки, літератури і мистецтва" (2003), а також у нормативних актах Державного підприємства "Українське агентство з авторських і суміжних правах".

Принциповим моментом у розбудові законодавства про інтелектуальну власність стало прийняття у 1996 році Конституції України, яка проголосила: "Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами інтелектуальної, творчої діяльності".

Завершальним акордом у розбудові законодавства України у сфері інтелектуальної власності стало прийняття у 2003 році Верховною Радою України Цивільного кодексу України, Книга IV якого має назву "Право інтелектуальної власності".

Важливим джерелом права інтелектуальної власності також є міжнародні конвенції і договори, до яких приєдналася Україна.

Отже, правовідносини у сфері інтелектуальної власності в Україні регулюються окремими положеннями Конституції України (статті 41, 54), нормами Цивільного кодексу України (Книга IV "Право інтелектуальної власності"), Кримінального, Митного кодексів України, Кодексу України про адміністративні правопорушення.

В Україні діють 10 спеціальних законів у сфері інтелектуальної власності. Це закони України: "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі", "Про охорону прав на промислові зразки", "Про охорону прав на

знаки для товарів і послуг", "Про охорону прав на сорти рослин", "Про охорону прав на зазначення походження товарів", "Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем", "Про авторське право і суміжні права", "Про захист економічної конкуренції", "Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів та фонограм", "Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаних з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування". Окремі норми, що стосуються інтелектуальної власності, містяться в багатьох інших законах України.

У випадку, коли необхідно врегулювати спори щодо прав на об'єкти інтелектуальної власності між фізичними або юридичними особами України та іноземних держав, верховенство перед національними законами мають міжнародні договори, до яких приєдналася Україна. На сьогодні Україна є учасницею 18 багатосторонніх міжнародних договорів у цій сфері.

Таким чином, в Україні вже створена законодавча база, що регулює правовідносини у сфері інтелектуальної власності. Але попереду чекає велика робота з її вдосконалення та гармонізації з міжнародним законодавством.

За роки незалежності в Україні розбудовано Державну систему правової охорони інтелектуальної власності. За здійснення політики у сфері інтелектуальної власності в Україні відповідає Міністерство освіти і науки України. Виконання конкретних функцій у цій сфері Міністерство освіти і науки України делегувало Державному департаменту інтелектуальної власності, який підпорядкований Міністерству освіти і науки України та є урядовим органом державного управління, що уповноважений представляти, реєструвати і підтримувати на території України права на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, зазначення походження товарів, топографії інтегральних мікросхем, а також здійснювати реєстрацію об'єктів авторського права: творів літератури і мистецтва, комп'ютерних програм, баз даних тощо. Державний департамент інтелектуальної власності проводить єдину державну політику у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. Він здійснює роботи з удосконалення законодавчої і нормативної бази, міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, забезпечує умови для введення інтелектуальної власності до господарського

обороту, підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності, взаємодії з громадськими організаціями тощо [1; 13].

До сфери управління Державного департаменту інтелектуальної власності включено: Український інститут промислової власності, Українське агентство з авторських і суміжних прав, Інститут інтелектуальної власності і права, Державне підприємство "Інтелзахист". У структурі Державного департаменту інтелектуальної власності є підрозділи державних інспекторів з питань інтелектуальної власності.

Головною функцією Українського інституту промислової власності (Укрпатенту) є здійснення експертизи заявок на об'єкти промислової власності. Саме його експерти проводять експертизу поданих заявниками матеріалів на предмет відповідності умовам правової охорони і надають експертний висновок. Але охоронний документ – патент або свідоцтво – видає Державний департамент інтелектуальної власності. Укрпатент має філію, що надає інформаційні послуги, здійснює патентний пошук.

Головною функцією Українського агентства з авторських і суміжних прав (УААСП) є колективне управління правами авторів. УААСП за бажанням автора здійснює підготовку до державної реєстрації об'єктів авторського права і суміжних прав та видачі автору охоронного документа – свідоцтва. Важливою функцією УААСП є надання допомоги авторам щодо захисту їх прав у разі порушення [3].

Інститут інтелектуальної власності і права виконує функцію підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері інтелектуальної власності. Він готує спеціалістів і магістрів зі спеціальності "Інтелектуальна власність", а також підвищує кваліфікацію патентних повірених, патентознавців, професійних оцінювачів прав на об'єкти інтелектуальної власності, державних службовців тощо. Державне підприємство "Інтелзахист" опікується питаннями боротьби з порушеннями прав на об'єкти інтелектуальної власності, причому більшою мірою суміжними правами. Головним завданням державних інспекторів з питань інтелектуальної власності є попередження правопорушень у сфері інтелектуальної власності. Інспектори – це повноважні представники Державного департаменту інтелектуальної власності у регіонах України. В Україні існують також громадські організації, що безпосередньо зайняті вирішенням питань щодо інтелектуальної власності, і з якими тісно

співпрацює Державний департамент інтелектуальної власності. Всеукраїнська асоціація інтелектуальної власності має міжвідомчий характер. Вона сприяє доведенню основних проблем, що існують у сфері інтелектуальної власності, до відома законодавчої та виконавчої гілок влади. Особливе місце займає Всеукраїнська асоціація патентних повірених України. За чинним законодавством саме через патентних повірених здійснюється патентування вітчизняних винаходів за кордоном і навпаки. Патентні повірені надають також кваліфіковані послуги фізичним і юридичним особам з питань правової охорони, використання та захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. Товариство винахідників і раціоналізаторів України займається популяризацією винахідницької діяльності, надає винахідникам і раціоналізаторам посильну допомогу в їх діяльності. Українська асоціація власників товарних знаків опікується інтересами правовласників знаків.

Процес формування інституту інтелектуальної власності в Україні пов'язаний з низкою проблем, що позначається на розвитку науково-технологічного потенціалу та стримує становлення нової інноваційної моделі вітчизняної економіки, а саме [1, 13, 48]:

I. Проблеми регулювання відносин, що виникають між суб'єктами інноваційної діяльності при створенні об'єктів інтелектуальної власності: специфікації прав власності на результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що фінансуються за рахунок держбюджету або через державні заклади; забезпечення патентної чистоти продуктів інноваційної діяльності; колективного управління авторським та суміжними правами тощо.

II. Проблеми придбання та оплати майнових прав на використання об'єктів інтелектуальної власності, комерційного використання інтелектуальної власності як нематеріальних активів: нерозвиненості інститутів, що забезпечують комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності; передачі на комерційних засадах прав на об'єкти інтелектуальної власності; розвитку франчайзингу, трансферу технологій за кордон, налагодження системи інноваційного аудиту; формування життєздатного та ефективного інноваційного ринку, венчурного капіталу, сучасних форм кооперації інноваційного бізнесу (технополісів, технопарків); удосконалення механізму оцінки і передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо.

III. Проблеми забезпечення надійної та ефективної охорони та захисту прав інтелектуальної власності, економіко-правового стимулювання розвитку індустрії інформаційних технологій, у тому числі відсутності узгодженої цілісної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності, дієвих механізмів захисту від піратства.

Найважливішими напрямками розв'язання зазначених проблем є такі [13; 48]:

1. Подальша трансформація вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням кращого світового досвіду, його гармонізація з міжнародними нормами та стандартами.

2. Удосконалення національної системи охорони та захисту прав інтелектуальної власності з урахуванням міжнародно визнаних норм та принципів упровадження дієвого механізму реалізації цих норм і запобігання несанкціонованому використанню об'єктів інтелектуальної власності.

3. Створення необхідних передумов для функціонування цивілізованого ринку об'єктів права інтелектуальної власності, впровадження ефективного механізму комерціалізації інтелектуальної власності та новітніх форм її використання (франчайзингу, передачі під заставу, опціонних угод, лізингових і рейтингових договорів), нормативного забезпечення оцінки вартості нематеріальних активів.

4. Стимулювання створення та швидкого введення до господарського обігу нових об'єктів права інтелектуальної власності, комерціалізація запатентованих науково-технічних досягнень; державна підтримка винахідництва, новаторства та творчої інтелектуальної праці.

5. Інформаційне забезпечення діяльності у сфері інтелектуальної власності, розвиток патентно-інформаційної бази, комплектування фондів національної патентної документації в регіонах, підключення до глобальної інформаційної мережі WIPONET згідно з довгостроковою програмою BOIB, створення національної системи підготовки та перепідготовки фахівців у сфері інтелектуальної власності.

6. Активізація процесів створення недержавних організацій з питань охорони прав інтелектуальної власності, сприяння громадським ініціативам правовласників, зацікавлених у охороні та захисті своїх прав, формування у населення правової культури, поваги до прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Контрольні запитання

1. Завдання інституту інтелектуальної власності в розбудові національної інноваційної системи.
2. Роль держави у сфері формування та розвитку інтелектуальної власності в Україні.
3. Наведіть основні напрями вдосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

План семінарського заняття

1. Державна система охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні.
2. Проблеми та перспективи формування інституту інтелектуальної власності в Україні.

Практичне завдання 1

Визначити приріст річного прибутку від застосування нової технології, що містить запатентовані винаходи, за вихідними даними, наведеними в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Вихідні дані для визначення приросту річного прибутку від застосування нової технології

Вихідні дані	Базовий період	Розрахунковий період
Собівартість, млн грн/рік	122	143
Капітальні витрати, млн грн/рік	190	260
Річна продуктивність, тис. т	14	25
Нормативний коефіцієнт	0,12	0,15

Контрольні запитання для самостійної роботи

1. Яку роль відіграє інститут інтелектуальної власності в розбудові національної інноваційної системи?

2. Яку роль відіграє держава у сфері формування та розвитку інтелектуальної власності в розвинених країнах світу та в Україні?

3. Які проблеми становлення інституту інтелектуальної власності потребують першочергового вирішення?

4. У чому виявляється специфіка страхування об'єктів інтелектуальної власності?

5. Охарактеризуйте найважливіші напрями удосконалення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Словник основних термінів

Автор – людина, творчою працею якої створено об'єкт інтелектуальної власності.

Адміністративно-правовий спосіб захисту прав – полягає в розгляді та вирішенні спору органом державного управління.

Апеляційна палата – колегіальний орган Установи для розгляду скарг, спорів на рішення Установи про видачу охоронних документів прав на об'єкти інтелектуальної власності та інших питань, віднесених до її компетенції.

Аудіовізуальний твір – твір, що зафіксований на певному матеріальному носії (кіноплівці, магнітній плівці чи магнітному диску, компакт-диску тощо) у вигляді серії послідовних кадрів (зображень) чи аналогових або дискретних сигналів, які відображають (закодовують) рухомі зображення (як із звуковим супроводом, так і без нього), і сприйняття якого є можливим виключно за допомогою того чи іншого виду екрану (кіноекрану, телевізійного екрану тощо), на якому рухомі зображення візуально відображаються за допомогою певних технічних засобів. Видами аудіовізуального твору є кінофільми, телефільми, відеофільми, діафільми, слайдофільми тощо, які можуть бути ігровими, анімаційними (мультиплікаційними), неігровими чи іншими.

База даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі – електронній, підбір і розташування складових частин якої та її впорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально й можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів.

Виключні права – права, що надають тим, хто їх має, можливість здійснювати певні, визначені законом дії, яких не можуть здійснити інші особи без згоди власника цих прав.

Виконавець – актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів.

Виконання – подання творів, фонограм, виконань шляхом гри, декламації, співу, танцю в живому виконанні або за допомогою технічних засобів (телерадіомовлення, кабельного телебачення тощо); показ кадрів аудіовізуального твору в їх послідовності (із супроводженням або без супроводження звуком).

Винахід – технологічне (технічне) вирішення, що відповідає умовам патентоздатності.

Винахідник – фізична особа, результат творчої праці якої визнано винаходом (корисною моделлю).

Винахідницький рівень – критерій патентоздатності винаходу, що характеризує його неочевидність для середнього фахівця в даній конкретній галузі знань.

Виробник відеограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший відеозапис виконання або будь-яких рухомих зображень (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Виробник фонограми – фізична або юридична особа, яка взяла на себе ініціативу і несе відповідальність за перший звукозапис виконання або будь-яких звуків.

Відеограма – відеозапис на відповідному матеріальному носії (магнітній стрічці, магнітному диску, компакт-диску тощо) виконання або будь-яких рухомих зображень (із звуковим супроводом чи без нього), крім зображень у вигляді запису, що входить до аудіовізуального твору. Відеограма є вихідним матеріалом для виготовлення її копій.

ВОІВ (Всесвітня організація інтелектуальної власності, 1967 рік) – міжнародний орган, підпорядкований Організації Об'єднаних Націй, основною метою якого є сприяння охороні прав на об'єкти інтелектуальної власності в усьому світі та надання допомоги у досяг-

ненні переваг і вигод, що отримують усі держави – учасниці ВОІВ від системи інтелектуальної власності.

Географічне зазначення – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Державна система правової охорони інтелектуальної власності – установа і сукупність експертних, наукових, освітніх, інформаційних та інших відповідної спеціалізації державних закладів, що входять до сфери управління Установи.

Держдепартамент – Державний департамент інтелектуальної власності, що діє у складі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (Установа).

Договір про патентну кооперацію (РСТ, 1970 рік) – угода про міжнародне співробітництво у сфері патентування винаходів. РСТ спрямований на раціоналізацію і співробітництво щодо подання, пошуку та експертизи заявок на патент і поширення технічної інформації, що містяться в них. Договором не передбачено видачу "міжнародних патентів": це завдання є компетенцією патентних відомств тих країн, чи діє для тих країн, де набувається охорона ("зазначені відомства"). Договір є спеціальною угодою в рамках Паризької конвенції, відкритим тільки для держав, що є також учасниками Паризької конвенції. Основними завданнями РСТ є спрощення раніше встановлених процедур звернення в декілька країн за наданням патентної охорони винаходам, а також додання цим засобам більш ефективного і більш економічного характеру – в інтересах користувачів патентної системи і відомств, відповідальних за її адміністративне керування. Україна приєдналася до Договору 25 грудня 1991 року.

Економіка інтелектуальної власності – галузь знань, яка вивчає теорію і практику функціонування ринкових структур та механізмів взаємодії суб'єктів економічної діяльності, пов'язаних з інтелектуальним капіталом.

Експертиза заявки – перевірка матеріалів заявки на відповідність встановленим законом нормам.

Експертиза заявки по суті – дослідження (аналіз) матеріалів заявки, проведене Установою з метою визначення відповідності заявленого об'єкта умовам патентоспроможності.

Експертиза заявки формальна – дослідження (аналіз) матеріалів заявки з метою перевірки наявності необхідних документів, дотримання заявником установлених вимог до них і розгляд питання про те, чи відноситься заявлена пропозиція до об'єктів, яким надається правова охорона.

Захист прав інтелектуальної власності – це правове забезпечення недоторканності цих прав, їх непорушності, а в разі порушення – застосування заходів примусового характеру, направлених на відновлення цих прав.

Заявка – сукупність документів, необхідних для реєстрації об'єкта інтелектуальної власності.

Заявник – особа, яка подала заявку чи набула прав заявника в іншому встановленому законом порядку.

Ідентифікація об'єкта оцінки та пов'язаних з ним прав – встановлення відповідності об'єкта оцінки наявним вихідним даним та інформації про нього.

Ім'я автора – сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора, прізвище, ім'я та по батькові автора, ініціали автора, псевдонім автора, прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо.

Інтелектуальна власність – формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає його автору або особі, визначеній чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувають, здійснюють та захищають відповідно до законодавчо встановлених норм і правил.

Колективне управління авторськими і суміжними правами – система управління, відповідно до якої суб'єкти вказаних прав передають спеціально створеним організаціям право ведення переговорів щодо укладення угод про умови експлуатації творів, виконань та фонограм авторів різними категоріями користувачів, право надання дозволів та здійснення контролю за таким використанням, збирання відповідної винагороди і розподіл її між суб'єктами авторського права та суміжних прав, право виконання інших повноважень щодо забезпечення реалізації особистих (немайнових) і майнових прав суб'єктів авторського та суміжних прав.

Комерціалізація прав на об'єкти інтелектуальної власності – відтворення руху інтелектуального капіталу з метою отримання прибутку.

Інтелектуальний капітал набуває авансової вартості у процесі господарської діяльності, тобто коли він створюється і використовується самим підприємством чи реалізується іншим підприємством (суб'єктам господарювання) з метою отримання прибутку.

Комерційна таємниця – інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою і не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційне (фірмове) позначення – комерційне найменування – позначення, яке дає можливість вирізнити одну особу, що виробляє та/або реалізовує товари або надає послуги, з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

Комп'ютерна програма – набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його в дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах).

Контрафактний примірник твору, фонограми, відеограми – примірник твору, фонограми чи відеограми, відтворений, опублікований і/або розповсюджуваний з порушенням авторського права і/або суміжних прав, у тому числі примірники захищених в Україні творів, фонограм і відеограм, що ввозяться на митну територію України без згоди автора чи іншого суб'єкта авторського права і/або суміжних прав, зокрема з країн, в яких ці твори, фонограми і відеограми ніколи не охоронялися або перестали охоронятися.

Контрафактні товари – товари, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, ввезення яких на митну територію України або вивезення з цієї території призводить до порушення прав власника, що охороняються відповідно до чинного законодавства України та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Копірайт (copyright) – авторське право.

Корисна модель – нове й промислово придатне конструктивне виконання пристрою.

Кримінально-правовий спосіб захисту – кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності настає, якщо власнику прав завдана матеріальна шкода у великому розмірі або у особливо великому розмірі.

Літературний твір – будь-який оригінальний письмовий твір белетристичного, наукового, технічного або практичного характеру, незалежно від його цінності чи призначення.

Ліцензіар – особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Ліцензіат – особа, яка отримує дозвіл від ліцензіара на використання об'єкта права інтелектуальної власності.

Ліцензія (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності) – дозвіл особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіара), що видається іншій особі (ліцензіату) на використання об'єкта права інтелектуальної власності на певних умовах.

Майнові права інтелектуальної власності – це: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Метод оцінки – спосіб визначення вартості об'єкта оцінки, послідовність оціночних процедур якого дає змогу реалізувати певний методичний підхід.

Міжнародна заявка – заявка, подана згідно з міжнародним Договором.

Наукове відкриття – встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу.

Недобросовісна конкуренція – будь-які дії господарюючих суб'єктів, які суперечать правилам та чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Нематеріальний актив – права на об'єкт інтелектуальної власності, в тому числі промислової власності, які можуть бути ідентифіковані та утримуються підприємством як немонетарний актив з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам.

Неюрисдикційна форма захисту – дії, в межах закону, юридичних і фізичних осіб щодо захисту права інтелектуальної власності, які здійснюються ними самостійно (самозахист), без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів.

Новизна – один з критеріїв (умов) охороноспроможності об'єкта промислової власності. Суть її полягає в тому, що до дати подання заявки на видачу патенту або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету, суть об'єкта не повинна бути розкрита для невизначеного кола осіб в обсязі, що дає можливість здійснити його.

Ноу-хау – конфіденційна інформація наукового, технічного, виробничого, адміністративного, фінансового, комерційного або іншого характеру, яку практично застосовують у діяльності підприємства або у фаховій діяльності, яка ще не стала загальним надбанням. Використання ноу-хау забезпечує певні переваги особі, що його отримала.

Об'єкти права інтелектуальної власності – літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торгівельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці.

Оприлюднення твору – здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і/або суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

Організація мовлення – організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення.

Оригінальність – справжній власний твір автора, не скопійований повністю або в основному з іншого твору. Оригінальність не слід змішувати з новизною. Існування аналогічного твору, раніше невідомого автору, не позначається на оригінальності незалежного творіння. У випадку похідного твору оригінальність полягає в індивідуальному методі переробки раніше існуючого твору.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності – це: право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати

будь-якому посяганню на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності; інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Паризька конвенція (1883 рік) – Паризька конвенція про охорону промислової власності. Міжнародна угода, що передбачає загальні принципи охорони промислової власності, яку відкрито для участі будь-яких держав. Основними принципами охорони промислової власності є принцип національного режиму та принцип пріоритету. Україна бере участь у Паризькій конвенції з 25 грудня 1991 року.

Патент на винахід – різновид патенту, що видається за результатами кваліфікаційної експертизи заявки на винахід.

Патент на сорт рослин – охоронний документ, що засвідчує пріоритет, авторство і право власності на сорт рослин.

Патентовласник – фізична і/або юридична особа(и), яка(і) є власником(ами) майнових прав на об'єкт промислової власності, що засвідчено патентом.

Підходи (методичні підходи) до оцінки – загальні способи визначення вартості майна, які ґрунтуються на основних принципах оцінки.

Порода тварин – сукупність особин у межах певного виду тварин, яка має генетично обумовлені стабільні характеристики (властивості та ознаки), що відрізняють її від інших сукупностей особин цього виду тварин, стійко передають їх нащадками та є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини.

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом.

Примірник відеограми – копія відеограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цієї відеограми і містить усі зафіксовані на ній рухомі зображення чи їх частину (як із звуковим супроводом, так і без нього).

Примірник твору – копія твору, виконана у будь-якій матеріальній формі.

Примірник фонограми – копія фонограми на відповідному матеріальному носії, яка виконана безпосередньо чи опосередковано із цієї фонограми і містить усі зафіксовані на ній звуки чи їх частину.

Пріоритет заявки (пріоритет) – першість у поданні заявки на отримання охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності.

Програма організації мовлення – зображення та/або звуки, включаючи їх відображення, для передачі організаціями мовлення каналами зв'язку в ефір або по кабелю для їх сприйняття необмеженою кількістю осіб.

Промислова придатність – здатність винаходу бути застосованим у промисловому виробництві.

Промисловий зразок – результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання.

Раціоналізаторська пропозиція – технічне вирішення, яке є новим і корисним підприємству, для якого воно призначено.

Реєстр – Державний реєстр відповідних патентів (свідоцтв) на об'єкти інтелектуальної власності.

Реєстрація – державна реєстрація об'єкта права інтелектуальної власності.

Рівень техніки – сучасний ступінь розвитку конкретної області техніки, з якою порівнюють нові винаходи. Домагання на визнання винаходу чи корисної моделі патентоспроможними повинні представити новий аспект, що виводить їх за межі відомих на даний момент науково-технічних знань.

Роботодавець – особа, яка найняла працівника за трудовим договором (контрактом).

Роялті – виплата ліцензійної винагороди шляхом періодичних відрахувань, які встановлюють у вигляді фіксованих ставок на базі розрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії (база роялті) і виплачуються ліцензіатом через певні проміжки часу.

Свідоцтво – документ, що засвідчує право на певний вид об'єкта інтелектуальної власності.

Службовий твір – твір, створений автором у порядку виконання службових обов'язків відповідно до службового завдання чи трудового договору (контракту) між ним і роботодавцем.

Сорт рослин – окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка, незалежно від того, задовольняє вона повністю або ні умови надання правової охорони:

може бути визначена ступенем прояву ознак, що є результатом діяльності даного генотипу або комбінації генотипів;

може бути відрізнена від будь-якої іншої групи рослин ступенем прояву принаймні однієї з цих ознак;

може розглядатися як єдине ціле з точки зору її придатності для відтворення в незмінному вигляді цілих рослин сорту.

Суб'єкт права інтелектуальної власності – творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та/або майнові права інтелектуальної власності відповідно до Цивільного кодексу України, іншого закону чи договору.

Суспільне надбання – твори й об'єкти суміжних прав, строк дії авторського права і/або суміжних прав на які закінчився.

Твір художній (твір мистецтва) – витвір інтелектуальної праці, розрахований на естетичне сприйняття людиною. Категорія художніх творів включає в себе твори живопису, рисунки, твори скульптури, графіки, архітектури, фотографії. У багатьох законодавчих актах про авторське право поняття "художні твори" охоплює також музичні твори і твори прикладного мистецтва.

Творець – див. **Автор**.

Товар – продукт діяльності (включаючи роботи, послуги, а також цінні папери), призначений для реалізації.

Топографія інтегральної мікросхеми – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними.

Торгівельна МАРКА – це будь-яке позначення, у тому числі комбінація позначень, призначене та придатне для вирізнення товарів і послуг однієї особи від товарів і послуг інших осіб. Такими позначеннями можуть бути слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів, об'ємні та звукові позначення, а також будь-яка комбінація таких позначень тощо.

Укрпатент (Державне підприємство "Український інститут промислової власності" Міністерства освіти і науки України) – уповноважений державний орган для розгляду і проведення експертизи заявок.

Умови патентоздатності – умови, за яких об'єкт промислової власності може набути правової охорони. Для винаходу – якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним. Для корисної моделі – якщо вона є новою і промислово придатною. Для промислового зразка – якщо він є новим. Для сорту рослини – якщо за проявом

ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, вирізняльним, однорідним та стабільним.

Управління інтелектуальною власністю – діяльність, що спрямована на отримання кінцевого результату – прибутку або іншої користі через створення та використання об'єктів прав інтелектуальної власності у всіх галузях економіки.

Установа – центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності (Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України).

Фонограма – звукозапис на відповідному носії (магнітній стрічці чи магнітному диску, грамофонній платівці, компактдиску тощо) виконання або будь-яких звуків, крім звуків у формі запису, що входить до аудіо-візуального твору. Фонограма є вихідним матеріалом для виготовлення її примірників (копій).

Формальна експертиза (експертиза за формальними ознаками) – експертиза, у ході якої встановлюють належність зазначеного у заявці об'єкта до переліку об'єктів, які можуть бути визнані винаходами (корисними моделями), і відповідність заявки та її оформлення встановленим вимогам.

Формула винаходу – стисла словесна характеристика технічної суті винаходу, яка базується на описі винаходу.

Художній твір – див. **Твір художній**.

Цивільно-правовий спосіб захисту прав інтелектуальної власності полягає в розгляді та вирішенні спору судом загальної юрисдикції або у вищому господарському суді.

Ціна – фактична сума грошей, сплачена за об'єкт оцінки або подібне майно.

Юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності передбачає цивільно-правовий, кримінально-правовий та адміністративний захист прав.

Рекомендована література

Основна

1. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник / В. Д. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 432 с.
2. Дахно І. І. Право інтелектуальної власності / І. І. Дахно. – К. : Либідь, 2003. – 200 с.
3. Інтелектуальна власність: теорія і практика інноваційної діяльності : підручник / М. В. Вачевський, В. Г. Кремень, В. М. Мадзігон та ін. – К. : ВД "Професіонал", 2005. – 448 с.
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – С. 64.
5. Про власність : Закон України від 7 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 20. – С. 249.
6. Про Державний департамент інтелектуальної власності : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 червня 2000 року № 997 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 25. – С. 1060.
7. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України станом на 28 квітня 2006 року / Верховна Рада України: Офіційне видання. – К. : Парламентське вид., 2006. – 40 с.
8. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – С. 36.
9. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 року, із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 22 травня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 35. – С. 271.
10. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квітня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 21. – С. 218.
11. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України від 5 листопада 1997 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 8. – С. 28.

12. Цыбулев П. Н. Оценка интеллектуальной собственности : учебное пособие / П. Н. Цыбулев. – К. : Ин-т интеллектуальной собственности и права, 2005. – 192 с.

13. Ястремська О. М. Інтелектуальна власність : навчальний посібник / О. М. Ястремська, Д. О. Ріпка. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 280 с.

Додаткова

14. Андрощук Г. А. Патентное право: правовая охрана изобретений : учебное пособие / Г. А. Андрощук, Л. И. Работягова. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : МАУП, 2001. – 232 с.

15. Андрощук Г. Право интеллектуальной собственности: торговые аспекты : науч.-практ. изд. / Г. Андрощук, П. Крайнев, И. Кавасс. – К. : Изд. дом "Ін Юре", 2000. – 164 с.

16. Атаманова Ю. Є. Право інтелектуальної власності: система міжнародно-правового регулювання / Ю. Є. Атаманова. – Х. : ПП "ДИВ", 2004. – 48 с.

17. Бовин А. А. Интеллектуальная собственность: экономический аспект : учебное пособие / А. А. Бовин, Л. Е. Чередникова. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 216 с.

18. Бромберг Г. В. Интеллектуальная собственность: от создания до использования / Г. В. Бромберг. – М. : ИНИЦ Роспатента, 2002. – 208 с.

19. Гавкалова Н. Л. Формування та використання інтелектуального капіталу / Н. Л. Гавкалова, Н. С. Маркова. – Х. : ХНЕУ, 2006. – 250 с.

20. Дмитришин В. С. Інтелектуальна власність на програмне забезпечення в Україні / В. С. Дмитришин, В. І. Березанська. – К. : Вірлен, 2005. – 312 с.

21. Драпак Г. Основи інтелектуальної власності : навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / Г. Драпак, М. Скиба. – Хмельницький : ТУП, 2003. – 136 с.

22. Збірник законодавчих і нормативних документів з науково-технічної, інноваційної діяльності та трансферу технологій. – К. : УкрІНТЕІ, 2006. – 284 с.

23. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : наук.-практ. вид.: Т. 3. Промислова власність / Г. О. Андрощук, С. О. Довгий, В. С. Дроб'язко та ін. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 1999. – 656 с.

24. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : наук.-практ. вид.: Т. 1. Право інтелектуальної власності / С. О. Довгий, В. С. Дроб'язко, В. О. Жаров та ін. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 1999. – 498 с.

25. Інтелектуальна власність в Україні: правові засади та практика : наук.-практ. вид. : Т. 2. Авторське право і суміжні права / С. О. Довгий, В. С. Дроб'язко, В. О. Жаров та ін. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 1999. – 460 с.

26. Інтелектуальна власність в Україні. Нормативна база / упор. О. М. Роїна. – К. : КНТ, 2003. – 440 с.

27. Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії і практики / Міжнародний центр правових проблем інтелектуальної власності при Інституті держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Ужгородський держ. ін-т інформатики, економіки і права / заг. ред. Ю. С Шемшученко, Ю. Л. Бошицького. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. – 424 с.

28. Інтелектуальна власність : словник-довідник: У 2 т. Т. 1. Авторське право і суміжні права. / О. Д. Святоцький, В. С. Дроб'язко // Державне патентне відомство України. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2000. – 356 с.

29. Інтелектуальна власність : словник-довідник: У 2 томах. Т. 2. Промислова власність / О. Д. Святоцький, В. С. Дроб'язко // Державне патентне відомство України. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2000. – 268 с.

30. Козырев А. Н. Оценка интеллектуальной собственности / А. Н. Козырев. – М. : Экспертное Бюро-М, 1997. – 288 с.

31. Лукичева Л. И. Управление интеллектуальным капиталом / Л. И. Лукичева. – М. : Омега-Л, 2007. – 552 с.

32. Мельник О. М. Проблеми охорони прав суб'єктів інтелектуальної власності в Україні / О. М. Мельник. – Х. : Вид. Національного ун-ту внутрішніх справ, 2002. – 358 с.

33. Мельников О. Н. Управление интеллектуально-креативными ресурсами наукоемких производств / Мельников О. Н. – М. : Машиностроение, 2004. – 324 с.

34. Минков А. М. Международная охрана интеллектуальной собственности / А. М. Минков. – СПб. : Питер, 2001. – 720 с.

35. Мікульонок І. О. Основи інтелектуальної власності / І. О. Мікульонок. – К. : Політехніка, 2005. – 230 с.
36. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / О. В. Дзера. – 2 вид., перероб. і доп. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 830 с.
37. Олехнович Г. И. Интеллектуальная собственность и проблемы ее коммерциализации / Олехнович Г. И. – Мн. : Амалфея, 2003. – 128 с.
38. Охорона інтелектуальної власності : нормативно-правові акти / за заг. ред. О. Д. Святоцького. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2004. – 1176 с.
39. Охорона інтелектуальної власності в Україні / С. О. Довгий, В. О. Жаров, В. О. Зайчук та ін. – К. : Форум, 2002. – 320 с.
40. Охорона промислової власності в Україні / О. Д. Святоцький, В. Л. Петров, Г. О. Андрощук та ін. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 1999. – 398 с.
41. Паладій М. В. Право інтелектуальної власності: Наук.-практ. коментар до Цивільного кодексу України / М. В. Паладій, Н. М. Мироненко, В. О. Жаров та ін. – К. : Парламентське вид., 2006. – 432 с.
42. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення : навчальний посібник / О. В. Ієвіня, В. П. Мироненко, Н. В. Павловська та ін. – К. : КНТ, 2007. – 264 с.
43. Право інтелектуальної власності : Академічний курс : підручник для студ. вищ. навч. закл. / О. А. Підпригора, О. Б. Бутнік-Сіверський, В. С. Дроб'язко та ін. – 2 вид., перероб. та доп. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2004. – 670 с.
44. Підпригора О. А. Право інтелектуальної власності України : навч. посібник / О. А. Підпригора, О. О. Підпригора. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 334 с.
45. Платонов Д. И. Право интеллектуальной собственности / Д. И. Платонов. – М. : ПРИОР, 1999. – 144 с.
46. Понікаров В. Д. Авторські права та інтелектуальна власність / В. Д. Понікаров, О. М. Славінська, О. О. Єрмоленко. – Х. : ХНЕУ, 2006. – 99 с.
47. Промислова власність в Україні: проблеми правової охорони / за заг. ред. Ю. С. Шемшученко, Ю. Л. Бошицького. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. – 544 с.

48. Сімсон О. Е. Інноваційне і креативне право: право знань і творчості : монографія / О. Е. Сімсон. – К. : Вид. дім "Ін Юре", 2006. – 264 с.
49. Цибульов П. М. Популярно про інтелектуальну власність: Абетка / П. М. Цибульов, В. П. Чеботарьов. – К. : ТОВ "Альфа-ПІК", 2004. – 56 с.
50. Цивільний Кодекс України: Станом на 20 січня 2006 року. – К. : Без вид., 2006. – 320 с.
51. Шишка Р. Б. Охорона права інтелектуальної власності: авторсько-правовий аспект / Р. Б. Шишка. – Х. : Вид. національного ун-ту внутрішніх справ, 2002. – 368 с.

Ресурси мережі Інтернет

52. Інтелектуальний капітал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ndiiv.org.ua.
53. Офіційний сайт Роспатенту. – Режим доступу : www.fips.ru.
54. Сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
55. Сервер Верховної Ради України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
56. Українське право. – Режим доступу : www.ukrpravo.ua.

Ястремська О. О.

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА
ВЛАСНІСТЬ**

Навчальний посібник